

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

30 APRILIE 2009

NR. 4 (1519),

ANUL XXI

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

4

www.revistaorizont.ro

Număr realizat cu sprijinul Consiliului Local al Municipiului Timișoara

IN MEMORIAM PETER JECZA

SCULPTURA, O MUZICĂ

INCREMENTATA
Un dialog Peter Jecza – Răzvan
Georgescu

Cu fiecare lucrare de-a mea e mai puțin aer în jurul nostru; cu volumul meu am scos aerul din jur. Cu cât e lucrarea mai mare, cu atât mai mult aer am împins în stînga și dreapta. Cu atât mai puternică este prezența sculpturii cînd simți că aerul din jur exercită o presiune asupra suprafețelor, a planurilor, a volumelor. Acest lucru se simte mult mai bine în muzică.

TĂCUTA LECTIE DESPRE CUB

SI INTEGRITATE
Un eseu de Coriolan Babeți

4-5-6

UN AN FĂRĂ MONICA LOVINESCU

Vladimir Tismăneanu
DESPRE REVOLUȚII, TOTALITARISM
ȘI DEMONII LUI DOȘTOIEVSKI
O scrisoare inedită de la Monica Lovinescu
și Virgil Ierunca

"Altfel, în România știi probabil și mai bine ca noi (ai fost mai deseori la fața locului) cât de prost stau lucrurile. Cel mai interesant ar fi de văzut cât și ce ține de post-comunism în general și cât-ce de ceaușismul și caragialismul autohton. Ești printre cei mai bine plasați pentru un astfel de dosaj care ar avea și un efect terapeutic".

Smaranda Vultur

O VOCE DE CARE AVEM NEVOIE

Mărturia Monicăi Lovinescu din acest dosar revelator va rămâne, sunt sigură, o «probă» esențială, măcar pentru conștiințele celor care sunt dotați cu simț moral.

8-9

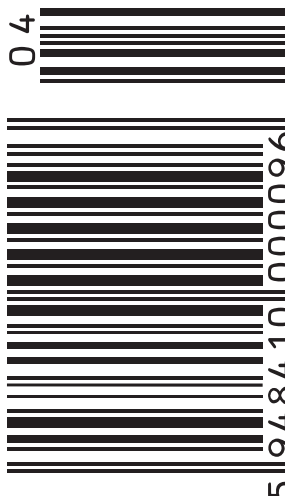
ANAMARIA POP

SCRISOARE DESPRE

INGERUL ARGINTIU

Cu ocazia uneia dintre întâlniri l-am întrebat pe Péter Esterházy ce-l motivează să scrie, practic, de ce scrie? Mi-a răspuns scurt și relevant: "Păi, nu-ți amintești, doar tu ai tradus *Curriculum Vitae* care deschide ediția românească din *Verbele...*" Da, avea dreptate, întrebarea mea își găsea răspunsul în acel *Curriculum* în care afirmă scurt și concis: "Deci scriu: pentru plăcere, din spaimă, pentru libertate și din interiorul libertății; și pentru că «nu-mi place această lume narcotică, grețosă și furioasă, vreau să o schimb», Zitat Ende, scriu."

32. 26

70 CORNEL UNGUREANU

MIRCEA LĂZĂRESCU

Prima impresie pentru cine citește cărțile de memorialistică/amintiri ale lui Mircea Lăzărescu se leagă de numeroasele congrese de pretutindeni la care profesorul participă, intervine, își dă cu părerea. E un psihiatru ascultat, dialogurile cu el sunt vii, părerile sale au ecou. A reușit să ajungă **acolo** (fiindcă plecarea la congresele din străinătăți era, înainte de 1989, o adevărată aventură), iar "acolo" se împrietenește cu cei mai mari. Organizează el însuși congrese la care participă lumea bună a psihiatriei mondiale: cei mai de seamă ai "științei sufletului".

Însă și acasă este între cei mari. Profesorul Arthur Dan, director al Spitalului de la Săvârșin, unul dintre cerchiștii "din umbră", cărturar care i-a protejat în anii 50 pe Ovidiu Cotruș, Ion Negoitescu, Nicolae Bălotă este, la rândul-i, ocrotit în cărțile lui Mircea Lăzărescu. Geniu oral, Arthur Dan avea nevoie, în anii cincizeci de o alianță ascultătoare. Romanele Mariei-Luiza Cristescu "povestesc" istorii ale coabitării celor doi, din care se vede cum Mircea Lăzărescu îl împinge la scris pe eruditul, fabulosul psihiatru. Unul dintre marile personaje prezente în memorialistica lui Mircea Lăzărescu este Eduard Pamfil, strălucit om de știință, întemeietor la Timișoara al unui stil de a fi în cultură, în psihiatrie, în dialogul intercultural. Cercul **de bionică** al timișorenilor, cu Eduard Pamfil, Mircea Lăzărescu, Ion Maxim ș.a. exprima un timp nou al programelor de cercetare. Și al noilor științe ale vieții. Despre relația lui Mircea Lăzărescu cu Emil Cioran (Aurel Cioran) și Constantin Noica s-a scris, a mărturisit și profesorul, nu îndeajuns. Ar rămâne foarte multe de spus, și sunt sigur că profesorul le va dezvolta în următoarele sale volume de amintiri, după cum rămân multe de spus despre excepționala relație a profesorului cu filozofii, scriitorii sau plasticienii din Banat. Deocamdată să scriem că grație lui Mircea Lăzărescu, Constantin Noica este, pe un culoar al devenirii sale, timișorean. Inițiativele cărturărești ale profesorului, capacitatea lui de a fi și de a rămâne solidar, forța de a exprima o școală timișoreană, prezența sa (cuvântul său) în fiecare dintre întemeierile culturale ale Banatului m-a făcut să-l așez în cercul înțelepților. Uimirea mea a fost să aflu că a împlinit, în aceste zile, șaptezeci de ani. Îl credeam mult mai vârstnic.

IOSIF CHEIE PANTEA

Prima amintire despre Iosif Cheie-Pantea am numit-o, cred, undeva: se întâmpla într-un octombrie 1960, când, la un referat al Cercului de literatură de la Institutul pedagogic (Timișoara n-avea încă Universitate), un student din anul al patrulea al Filologiei îl evoca pe Blaga. Era o lucrare despre Goga, dar noutatea era trimiterea la Blaga, într-o vreme în care scriitorul se afla sub interdicție. Cel care inspirase așezarea lui Blaga în pagina cu pricina era Eugen Todoran, student al lui Blaga odinioară, așezat grație unor întâmplări fericite la Timișoara, pe post de lector. Într-o vreme a fracturilor, Timișoara a avut, prin Iosif Cheie-Pantea, șansa unei continuități: eminescologul Eugen Todoran era prelungit, în cercetările sale, de asistentul său. **Ideea Eminescu**, dar și școala de filozofie a lui Eugen Todoran se împlinea prin Iosif Cheie-Pantea. Și prin studenții sau – nu-i rău să devanseze – discipolii săi.

Prima aventură importantă a tânărului eminescolog au fost studiile italiene: un

doctorat în Italia și altul la Timișoara cu **Eminescu și Leopardi. Afinități elective**, l-a așezat nu doar între eminescologii cu ecou, ci și între italieniștii de cursă lungă. Un dialog întins cu Silvio Guarnieri, o bună relație cu profesorul odinioară timișorean, animator al unei literaturi tinere (Petre Sfetca, Pavel Belu, timișoreni în anii patruzeci, deveniseră traducătorii, în premieră, ai lui Saba, Montale, Ungaretti, datorită lui Guarnieri) numea o altă continuitate: aceea a orașului filo-italian, a Timișoarei meridionale. Studiile lui Iosif Cheie-Pantea despre Slavici continuă investigația marilor clasici. Al. Ruja va scrie că Iosif Cheie-Pantea descoperă și analizează ("iar aceste analize vor fi preluate și de alții") **vocația tragică** a unor scriitori fundamentali ai culturii române. De o importanță deosebită în redescoperirea lui Eminescu și a lui Blaga este **Literatură și existență**, carte în care hermeneutul studiază afirmarea "ideii Eminescu" în operele fundamentale ale culturii noastre. Bărbat al ideilor, preocupat de strălucirea clasicilor, Iosif Cheie-Pantea s-a oprit și asupra literaturii contemporane, studiile sale asupra lui Nichita Stănescu și Sorin Titel ilustrând devotamentul față de "continuitatea" ideilor literare. Și împlinirea celor șapte decenii ale profesorului, important personaj al întemeierilor timișorene, ne-a luat prin surprindere: profesorul pare oprit într-o tinerețe domoală, de adevărat bănățean.

MIRCEA POPA

Numai cine nu îl citește de la un capăt la altul pe Mircea Popa are impresia că istoricul literaturii s-a cramponat de Cluj și că opera sa rămâne a unui ardelean care (așa cum scrie Petre Poantă) ar continua opera lui Bogdan-Duică. Un termen care rămâne sub semnul comparației ar fi extraordinara **erudiție** a lui Bogdan-Duică: universitarul ardelean de odinioară a culegerat bibliotecă intangibilă și a pus la punct câteva cărți fundamentale. N-a scris mult, însă tot ce a scris se înscrie în seria bibliografiei obligatorii. Spre deosebire de Bogdan-Duică, Mircea Popa a scris enorm. Numai studiile sale despre Banat și bănățeni ar ține în echilibru bibliografia Bogdan-Duică. Altfel, cărțile lui Popa despre Ilarie Chendi, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Timotei Cipariu, Mihai Eminescu (contextul receptării) sunt scrise în bibliotecă, precum și **Istoria presei românești din Transilvania, Figuri universitare clujene** etc.

Istoricul știe tot, rămâne în Sala de lectură nu doar pentru opera clasicilor, ci și pentru cărturarii rețelelor uitate, cei care așează geografia literară a "ținuturilor marginase" în drepturile ei. Edițiile sale consacrate celor mari, cărțile despre literatura exilului românesc pot fi puse în cumpănă cu cele despere Al. Ciura, George Barițiu, Ștefan Manciulea ș.a. Un volum de **Pagini bihorene** ne pune în relație cu Dimitrie Meiciu, Alexandru Gavra, Miron Pompiliu, Lucreția Suciu, Antoniu Pop, Alexandru Roman, cu școlile din Beiuș sau cu folcloristul Vasile Sala. Stagiul din Banat (unde a fost coleg la Muzeul de istorie din Timișoara cu Livius Ciocârlie) nu a rămas fără urme. Mircea Popa descoperă că primul fabulist român, Nicolae Oțălea, e bănățean și realizează o ediție exemplară din fabulele lui (primele fabule ale limbii române!), realizează altă ediție din scrierile profesorului Victor Iancu, scrie studii despre procesele lui Thomas Mann cu un bănățean năraș, Aurel

Păcurariu, patronează lucrări de doctorat consacrate Anișoarei Odeanu. Eruditul istoric ar fi și un bun bănățean, dacă e să judecăm drept faptele sale de cărturar.

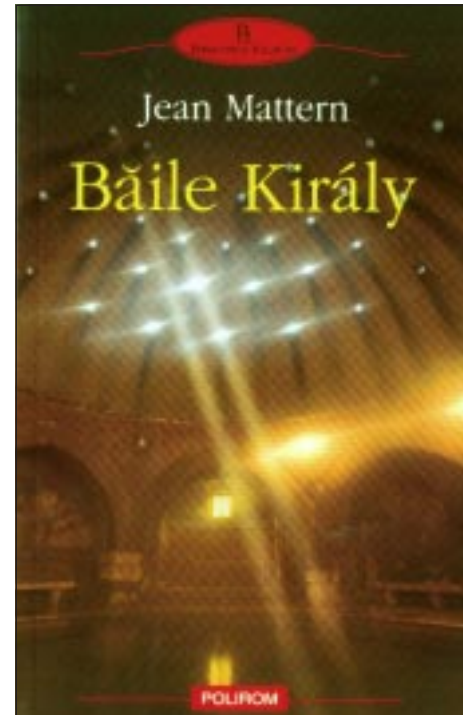
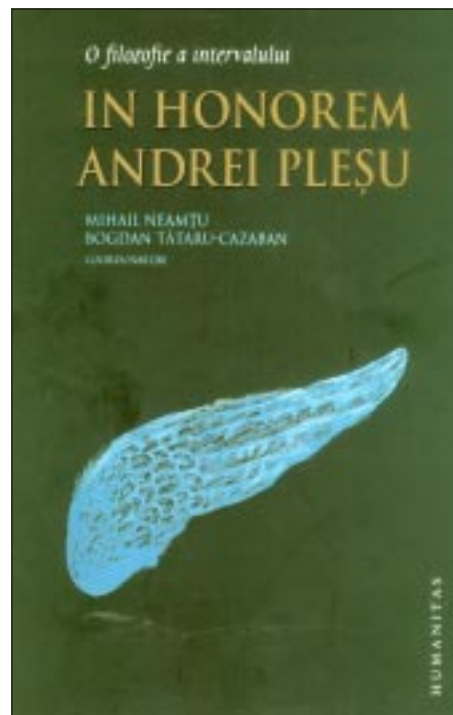
ION SORESCU

Între cei zece Sorești mai tineri sau mai vârstnici care, pe urmele lui Marin, ilustrează cu spor limba română, un loc aparte i se cuvine lui Ion Sorescu, timișorean odinioară: student al secției de română-germană a Universității timișorene, debuta prin 1962 cu poezii la **Viața studentescă** și anunța o carieră de poet al "noului val". Și o glorie de adevărat bărbat al literelor românești. Succesul lui Marin Sorescu, mai domol în 1964, eclatant în 1965, a potolit răvna poetică a admirabilului tânăr. Ion Sorescu s-a retras în tranșee pedagogică dintr-o Craiovă deloc filogermană care să protejeze opera tânărului germanist educat în Timișoara universitară.

Profesorul a revenit la poezie după moartea celebrului său frate și poemele îndoliate, "bocetele", dar și paginile de topografie ale Bulzeștiului natal oferă geografiei literare pagini noi, într-un stil "sorescian" inatacabil. În ultimul său volum, **Versuri. În fiecare din noi** (Craiova, 2008) descopăr **Umbra lui Marin. La Râmnicu Vâlcea**, menită a lămurii așezarea celebrului ciclu **La Lilieci**. La cele șapte decenii, Ion Sorescu citește și interpretează în propria sa cheie lirică poezia lui Marin cel Bun (sau cel Mare) al literaturii române.

... **Și alte aniversări.** Semnalăm cele șase decenii ale cenaclului reșițean **Semenicul**, instituție fundamentală a Banatului cultural (ultimele numere ale revistei **Semenicul** propun retrospective incitante) și cele 100 de numere ale revistei **Reflex**, patronate de Octavian Doclin. Ne vom ocupa și de ele, în curând.

CĂRȚILE LUNII APRILIE

SEXTINĂ

ȘERBAN FOARTĂ

OK, – o, chei ale unui tezaur
pierdut... O, chei înguste ale doar
câtorva munți... O, chei de veșted aur
al, toamna, fluviului de palid moar...
OK! O, chei! O, cheiuri!... Azi, la prânz,
regret că ochii, negrii ochi, – Ei – i-au fost plâns.

NUMELE DE PIATRĂ AL BRONZULUI. NUMELE DE PĂMÂNT. MARCEL TOLCEA

* 2009. Prin ianuarie, vorbesc cu Sorina la telefon. Trebuia să merg la ei încă înainte de Crăciun pentru a-mi alege o lucrare a lui Peter. Nu ne găsim, așa că ajung la ei abia atunci, după sărbători. Peter e slăbit după o viroză. Coboară greu, agale și ne vedem preț de un minut. Aleg o lucrare de o senzualitate atât de delicată încât o mângâi și pe drum, la semafor, și noaptea, înainte de culcare. I-ar trebui un sistem care să te plimbe în cerc în jurul ei. Dar cea mai frumoasă parte a Ei, e că își cheamă Ceva-ul. Care nu e nici bărbat, nici femeie. E perechea ce s-ar putea să coboare oricând. Am făcut un vraf din cărțile și albumele de artă și am așezat-o acolo, lângă patul meu. Când am aflat de urcarea la cer a lui Peter, marți dimineața, eram întors cu spatele la ea. De-acum înainte o să o mângâi altfel. * În anii '70, locul meu din centralitatea Timișoarei Culturale se definea undeva între casa Domnului Profesor Eugen Todoran, de pe Loga nr. 5, și atelierul UAP, mai precis spațiul de acuarică al Doamnei Eugenia Dumitrașcu. Acolo am văzut pentru prima oară cum e să stea tablou lângă tablou, artă lângă artă. Doamna Dumitrașcu se afla printre zeii Facultății de Arte, aflate/aflați, la acea vreme, la parterul Universității timișorene. Prin Doamna Dumitrașcu i-am cunoscut pe artiștii micului falanster din parc. Pentru mine, Dl Peter Jecza nu se înscria, atunci, deloc în tiparul meu de provincial. Era, mai degrabă, un magician ce îi îngăduia realității din jur să fie transformată în... bronz. Credeam asta poate și fiindcă ceea ce vedeam era consecința unui proces alchimic ininteligibil, abstract. De fapt, fiindcă, pentru oricine la doo și ceva de ani, Realitatea se lasă doar desenată, pictată. E psihologia aviatorului ce poate descrie și desena ceea ce vede dedesubt, nu și reinventa. E ochiul ce se așază cu trufie în fața mâinii dătătoare de volum. * La finele anului patru de facultă, am aflat de la Sorina că e îndrăgostită de Peter. Sorina Ianovici era prietena mea cea mai bună din an și șefa mea de promoție. Cu ea și cu Vanda Siteșcu făceam un trio nedespărțit. Cred că pentru mine s-a modificat atunci și ceea ce înseamnă a sculpta. În sensul că a început să însemne a adăuga. * 1981-82, cred. În atelier, la Peter Jecza. Invitatul de vază e Dl Pleșu. Sorina a gătit pui la grill, exilat în niște blide de lemn. Mujdei și pâine neagră, gustoasă. Companion înseamnă a împărți pâinea. Cu Cineva! * 2000. Sorina îmi povestește despre proiectul unei fundații. Triade. Triada, în sens chinezesc, e un 3 pe verticală: Cer, Om, Pământ. * La sfârșitul lui 2007, expoziția Religio, la Muzeul de Artă. Printre fotografiile catalogului A Road of Faith, o Cruce a Verbului, de la Orșova, din 1976. Cu un pătrat în fundal. Pe care, uneori, sculptorul îl împărțise în două triunghiuri egale. * De fapt, crucea de pe fațada bisericii romano-catolice din Orșova are, și Ea, același trei: lumi, iubiri, ființe.

CONCURSUL DE PROZĂ SCURTĂ

"FLORIN BĂNESCU"

Revista "Orizont" anunță **Concursul de proză scurtă "Florin Bănescu",** destinat tinerilor de până în 25 de ani, debutanți sau nu.

Textele de până în 10.000 de semne vor fi trimise pe adresa redacției (Timișoara, P-ța Sf. Gheorghe nr. 3) până la data de 1 iulie a.c.

Un juriu alcătuit din specialiști va acorda următoarele premii:

Premiul I350 EURO
Premiul II.....200 EURO
Premiul III.....150 EURO

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

FILIALA

2 APRILIE
A fost lansat volumul de cugetări și aforisme *Scutier la vămile vieții/ A Shield-bearer at the Border of Life*, de Trăilă Tiberiu Nicola, traducere în limba engleză de prof. Hortensia Pârlog și *Postfață* de Cornel Ungureanu. Volumul a apărut la Editura Brumar. Au participat la discuții: Cornel Ungureanu, Ion Nicolae Anghel, Hortensia Pârlog, Gheorghe Secheșan, Aurel Turcuș, Ion Medoia. A citit din volumul lansat actorul Vladimir Jurăscu.

10 APRILIE
Sala de festivități a Filialei USR a găzduit un eveniment deosebit: lansarea volumului de memorii al preotului greco-catolic Nicolae Brînzeu, personalitate a vieții spirituale și culturale din Banat și Ardeal din prima jumătate a secolului XX. Victimă a persecuțiilor regimului comunist, după ani grei de pușcărie, înainte de a înceta din viață în anii '60, domnia sa a încredințat hârtiei ample fragmente autobiografice. Peste ani, nepoata sa, Pia Brînzeu, le-a editat într-un amplu volum, *Amintirile unui preot bătrân*, apărut la Editura Marineasa, în cadrul proiectului CNCSIS coordonat de Smaranda Vultur, *Practici memoriale în context intercultural. Studiu de caz: Banatul*. Despre semnificația și valoarea volumului au vorbit Pia Brînzeu, Smaranda Vultur, Viorel Marineasa, Dana Percec, părintele vicar Nicolae Teodorescu, Adriana Babeți, moderatorul întâlnirii. Memoria lui Nicolae Brînzeu a fost onorată de prezența a două înalte fețe bisericești, Înalt Preasfinția Sa Nicolae, Mitropolitul Banatului și Preasfinția Sa Alexandru Mesian, episcopul greco-catolic al Lugojului.

24 APRILIE
A avut loc lansarea volumului *Printre înțelepți (Portrete literare)*, apărut la editura timișoreană *Eubeea*. Despre volum au vorbit Ion Marin Almăjan, Paul Eugen Banciu, Nina Ceranu, ÎPS Nicolae Corneanu, Dumitru Popescu, Dan Negrescu, Eugen Dorcescu, Aurel Turcuș și actorul Vladimir Jurăscu. Reuniunea a fost moderată de criticul literar Cornel Ungureanu, Președintele Filialei.

TIMIȘOARA ÎN CĂRȚI

PARIS - CIACOVA, VIA TIMIȘOARA
Un eveniment editorial – apariția romanului *Băile Király* de Jean Mattern la editura Polirom – s-a bucurat de o lansare aparte în România. Turneul de promovare a cărții a început la Timișoara, din cel puțin două motive. Întâi, pentru că autorul, coordonatorul colecției de carte străină la prestigioasa editură Gallimard, își are – prin părinți și bunici – originile în apropierea Timișoarei. Mai exact, în micul oraș Ciacova, din județul Timiș. Și în al doilea rând, pentru că subiectul și atmosfera romanului (apărut în 2008 în Franța) au o puternică amprentă central-europeană.

Lansarea romanului *Băile Király* (traducere: Silviu Lupescu) a avut loc la librăria "Cartea de nisip" din Timișoara, în 30 martie. Au vorbit despre autor și despre volumul său Silviu Lupescu, Mircea Mihăieș, Smaranda Vultur, Adriana Babeți, Gabriela Adameșteanu. Jean Mattern s-a întreținut cu publicul, a acordat autografe, a răspuns presei.

MIRCEA DINESCU TRADUS ÎN SÂRBĂ

Vindecat de revoltă este titlul antologiei de poezie semnată de Mircea Dinescu și apărută în Serbia, în ediție bilingvă, româno-sârbă, la editura și cu suportul Institutului de Cultură al Voivodinei. Scriitorii Ileana Ursu și Milan Nenadici au întocmit, tradus și prefațat antologia, publicată în excelențe condiții tipografice. Cartea, care cuprinde poezii din volumele "*Elegii de când eram mai tânăr*", "*Proprietarul de poduri*", "*La dispoziția dumneavoastră*", "*Democrația naturii*", "*Exil pe-o boabă de piper*", "*Rimbaud negustorul*", "*Moartea citește ziarul*", "*O beție cu Marx*", mai conține și o serie de desene purtând semnătura plasticianului Steva Pavcov. Dinescu este al doilea poet român care apare la editura Institutului de Cultură al Voivodinei, după Lucian Blaga (tradus de Maria Nenadici). (R.Ș.)

SCULPTURA, O MUZICĂ ÎNCREMENITĂ

PETER JECZA

I. TIMIȘOARA, 15 septembrie, 2005

Peter Jecza: Colaborarea cu un muzician, Remus Georgescu, la simfonia *Triade* a fost o mare plăcere, pentru că m-am inspirat din muzică. Mi-a plăcut dintotdeauna să lucrez pe un fond muzical. Și acum, la atelier, întotdeauna merge muzica. Mai ales de când am trecut la forme mai abstracte mi-ar fi plăcut să învăț mai mult din formele abstracte ale muzicii. Eu consider muzica simfonică drept cea mai abstractă artă. Atunci e bine să te uiți sus și să încerci să vezi că nu e musai să faci o pasăre așa cum este în sculptură, în natură, ci că poți să realizezi și numai ideea de pasăre. Precum în muzică, nu te apuci să ilustrezi ciripitul păsărilor sau trăncănitul nu știi cui, ci, dimpotrivă, creezi armonia aceea pe care o degajă un asemenea fenomen, creezi o emoție de acest tip. Îmi place să cred că sculptura este o muzică încremenită, o muzică devenită cumva solidă și – chiar spun deseori studenților mei – că o sculptură bună trebuie să fie ca un final de simfonie, să te înalțe și să te ajute să ajungi la acel sentiment de katharsis, acel sentiment de înălțare pe care îl degajă un final de simfonie. Este foarte greu să faci prin forme reci și rigide ceea ce poți să faci prin muzică. De aceea i-am invidiat dintotdeauna pe cei care stăpânesc acest domeniu de artă, muzica simfonică în special.

Răzvan Georgescu: Pe de altă parte, muzicianul vă învidiază pe dv. pentru că, ceea ce faceți în sculptură cu această încremenire, ei bine, durează și nu are nevoie de interpreți.

— Este așa o invidie reciprocă... Adevărul e totuși că sculptura – cea care cântă – cântă non-stop, adică nu trebuie să aibă un interpret, nu trebuie să organizezi un concert pentru ea. Totuși nu provoacă aceeași emoție. Cu toate că e important ca, pe parcursul vieții, o sculptură bună să poată să scoată și lacrimi din ochii spectatorului, adică să ducă la o asemenea emoție și trăire ca muzica simfonică. Eu de obicei nu pot să mă stăpinesc. Acum chiar evit să mă mai duc la concerte, pentru că nu îmi stăpinesc lacrimile. Acele trei-patru părți ale unei simfonii te duc în niște sfere atât de înalte, la niște emoții atât de puternice, încât nu poți să ți le stăpânești. Această stare mi-ar plăcea să fie legată și de un monument, de o sculptură. Bineînțeles la un bibelou e mai greu să te emoționezi, dar la o compoziție spațială, hai să o numim sculptură, trebuie să ai cam aceeași emoție ca și la simfonie. Cred. Dar poate că așa e un optimism egocentrist.

— Înțeleg deci că faptul că lucrați cu un material solid vă provoacă o oarecare liniște, deoarece știți că lucrările vor rămâne, că veți lăsa ceva în urmă?

— Mai ales la vârsta mea acest lucru contează foarte mult, adică ceea ce mai pot să fac. La început nu m-a prea preocupat, dar acum tot mai mult inventarez lucrările care ar putea să rămână după mine. Foarte greu mă despart acum de lucrări, chit că dacă nu o fac, nu mai pot să realizez următoarea. Bronzul costă totuși bani mulți și... Este un sentiment aproape egoist, un fel de... Mă biblîi deoarece aș vrea să mă exprim în cuvinte mai alese... Ce să zic, e un egoism avar, de a păstra măcar cât trăiesc obiectele cele mai dragi lângă mine. În plus, sigur că responsabilitatea crește, știind că odată cu mine nu o să dispară aceste obiecte. Sigur că odată cu trecerea timpului lucrez mult mai încet, tot mai mult mă frământ cum să fac, cum să rezolv o lucrare despre care cred că va rămâne în urma mea.

— În ce măsură este nevoie de o stare fizică bună pentru a crea o lucrare? Sau altfel spus, în ce măsură o sănătate precară poate să condenseze un proces creativ?

— După ce am fost un pic dincolo – am

făcut un infarct și am avut norocul să revin din lumea cealaltă, ceea ce a reprezentat o cezură în viața mea –, am devenit mult mai responsabil, mult mai harnic. Mult mai mult lucrez de când am revenit acum 16, 17 ani și sigur sînt mai disciplinat. Acum nu mai trece zi să nu lucrez, pentru că știu cât valorează o zi, cât aș putea să pierd, cât aș putea să ratez, chiar și în ceea ce privește familia mea sau prietenii mei, dacă nu muncesc. Nu am depus armele și nu doresc, pînă mă mai mișc, să las din mîna dalta și ciocanul. Și asta e un soi de egoism, dar e o dorință de a lăsa ceva în urmă. Marea mea durere e că nu sînt comenzi sociale, nu sînt comenzi pentru arta monumentală de for public. Toată viața, de când sînt matur, de când am terminat facultatea, mi-am dorit să fac lucrări de for public, să fie lucrări puse în piețe, să fie văzute și de oameni care nu au ochi pentru astfel de lucruri, să fie un soi de mobilier urban, cum e un scaun sau o bancă, să fie acolo, pur și simplu. Nu funcționează încă. Societatea încă nu simte că acest lucru e absolut important pentru cultura vizuală a generațiilor următoare. În România din păcate nu există, probabil, suficienți bani sau nu există suficientă deschidere pentru asemenea lucruri.

— Înțeleg că atunci cînd lucrați, nu o faceți doar pentru fericirea dv. Aveți un spectator tăcut lângă dv. în momentele de creație?

— Aud cîteodată că "eu scriu sau sculptez pentru mine". E total fals. Oricare artist abia așteaptă să vadă soția, iubita sau tante Hermina noua lucrare. Și eu abia aștept, cînd fac ceva, să vină soția, fiul sau prietenii să vadă, doresc să fie văzute lucrările, de aceea și organizez expoziții. Consider că acesta e rolul artei, să fie în circuit, să fie văzute, muzica să fie ascultată. Degeaba am eu cea mai minunată muzică pe partitură dacă ea nu se aude. Degeaba am eu lucrările acasă dacă nu se văd. De aceea am făcut o galerie, o fundație. Și cel puțin o dată pe lună casa noastră e deschisă, se poate circula, se fac expoziții. Unii mă întrebă cum de am curajul. Pînă acum nu a dispărut un ac. Și vin 100, 200 de oameni pe lună și circulă gratuit. Nu e contra cost. Nimeni nu mă plătește pentru asta. Dar eu consider că fac educație în felul acesta. Sînt oameni care vin și întrebă "oh, și asta e artă?". Și "bronzul se poate turna, nu știam" – pun întrebări primitive uneori, pentru că nu toți au posibilitatea să meargă la Viena sau Paris să vadă muzee. E bine să dăm această ocazie oamenilor.

— Vorbeam cu tatăl meu despre structura simfoniei sale. El s-a inspirat mult din structura lucrărilor dv. Vă regăsiți în muzica lui? Simțiți acest dialog?

— Eu am fost extraordinar de impresionat ascultînd simfonia respectivă, nu pentru că am fost și eu un pic vinovat, dar am regăsit în coloana vertebrală a simfoniei multe elemente care pe mine m-au preocupat.... Ideea de înălțare a fost o preocupare care prin formă e mai greu de sugerat. Ideea de înălțare se simte extraordinar de bine în opera muzicală, ca și ideea de sacrificiu, nu chiar de cădere, dar de dramatism, ca și în zborul lui Icar, care se apropie prea repede de soare, iar la un moment dat se prăbușește. Asemenea sentimente am trăit cînd, în finalul simfoniei, mă rog, maestrul evocă Revoluția din '89 și ajunge la un dramatism sublim. Aici mi-a fost un pic ciudă, pentru că mi-ar fi plăcut să am și eu asemenea lucrări dramatice. Dar eu am o structură mai optimistă și în general cred că domină la mine lucrările mai optimiste, mai de tip "înălțare". Și aș dori acum să ajung la – e o temă de casă – să ajung la cîteva lucrări de genul, hai să zic banal, mai dramatice, lucrări care să te zguduie un pic prin duritate. În sculptură se potrivește alt cuvînt mai bine ca în muzică: "grotesc". În sculptură de multe ori poți să

obții sentimente dramatice cu puțin grotesc. Ceea ce pe mine nu prea mă caracterizează. Sper să mai am zile ca să-l concurez pe maestrul Georgescu, să echilibrez această relație. Nu de mult, reascultînd simfonia, am zis că totuși a trecut peste mine, m-a depășit. El a simțit mai mult decît mine în lucrările mele, la care a adăugat niște conținuturi pentru care încă nu am acoperire. Vreau acum să ilustrez muzica, să ascult și să fac lucrări pe baza muzicii. Este un fel de ping-pong, așa. Poate că următoarea lucrare va inspira altceva. Eu am luat viața poate puțin mai ușor, am luat mai mult partea luminoasă a vieții, am lustruit lucrările, am vrut să fie mai frumoase, să fie plăcute, să fie ținute în mînă, să le mîngîi. Am eliminat asprile de suprafață, de formă, rupturi brutale în formă. Asta lipsește din lucrările mele deocamdată.

— Experiența infarctului a schimbat și în alt mod actul de creație, nu numai prin faptul că ați lucrat mai mult și mai disciplinat?

— Da, oricum m-a zguduit această experiență. Pentru prima dată mi-am pus întrebarea de a fi sau a nu fi. Și am avut grijă, aproape de viitor, am avut mare grijă să găsesc un adăpost lucrărilor mele. Pe mine niciodată nu m-a preocupat să fac o casă, o galerie. Cînd mi-am revenit în patul de spital, primul lucru la care m-am gîndit a fost: ce-ar fi să fac un garaj, un șopron unde să-mi țin lucrările, pentru că nu încep în atelier. Și dacă mîine mor, ce face soția mea, cum să ducă lucrările la etajul nouă, unde locuiam atunci. Unde încep?

Atunci am început să caut un teren la țară, într-un sat, la Giarmata, ca să pot depozita lucrările. Grijă de a depozita, de a lăsa ceva în urmă, am avut-o atunci mult mai acut decît înainte. Am avut noroc că pînă la urmă, în loc de șopron, am făcut o casă, iar în loc de garaj, o galerie. Cred că puțini oameni au avut așa un noroc, să renască din cenușă ca pasărea Phoenix și să aibă puterea să cultive această a doua șansă. Văd că deocamdată funcționează. Am senzația că mai am cîteva lucruri de făcut și vă promit că și fac. Mă simt bine, îmi iau pastilele zilnic și nu mă las. Îi fac "sic" societății și merg zilnic la atelier. Dar aș vrea să învăț mai mult, și mai mult din muzică, deoarece consider că pentru sculptura modernă și contemporană ea poate fi o mare sursă de inspirație. Asta le spun mereu studenților mei, cred că sînt și caraghios: dacă vor să învețe ceva consistent pentru a organiza forma în spațiu tridimensional, cum e și muzica, să poată face o armonie, un ritm în sculptură, atunci trebuie să asculte muzică. E cea mai bună lecție. Degeaba ascultî ce vorbesc eu, ascultă muzica simfonică, nu cea împănată, și ea e o sculptură informală, o formă care se desfășoară tot în

spațiu. Am această convingere. Cînd ascult o muzică simfonică, eu o văd în spațiu, mai ales această simfonie a maestrului, e atît de spațială, încît o simt și în spatele meu, și în față, și în stînga, și în dreapta. Atunci sigur că – fără să fie cvadrofonie – e absolut fantastic. Fără această lecție de muzică simfonică eu nu cred că cineva poate să facă sculptură.

II. FRANKFURT AM MAIN, 6 aprilie, 2007

— Cum vă merge, domnule Jecza?

— La început a fost un șoc. Nu cred că sînt o excepție... Oricine care află că are cancer e pus pe gînduri...

— Cum ați perceput momentul diagnozei? Care a fost reacția dumneavoastră?

— Am avut un flash, o comunicare pe hîrtie: era scris diagnosticul. La prima vedere, nu mi-a venit să cred. Omul are o putere de autoapărare extraordinară. Nu am început să plîng, nu am dramatizat, nu am avut gesturi deosebite, mai mult am rămas mut. Nu ai ce comenta. E ca un verdict. La un moment dat aștepti ca numai timpul să rezolve totul. Dar vine la un moment dat un punct unde se schimbă percepția despre această boală și începe să domine partea pozitivă, să domine speranța, încrederea în medicină, în apropiatii tăi, că te țin în brațe și nu te lasă să mori, chiar dacă tu te abandonezi și te lași și vrei să mori. Eu cel puțin m-am simțit în această perioadă ca într-o pînză de păianjen. Nu pot, chiar dacă aș vrea, eu acum nu mor, indiferent cît scot din mine, cît mă operează, indiferent de ce fel de sculptură grotescă ies eu de aici. Am pierdut noțiunea de moarte, ideea de a nu fi. M-am concentrat pe ideea de a fi.

Am avut sprijin în această privință și prin doctorii care m-au operat, dar și prin autosugestia mea că, na, bine, asta este. Chiar m-a întrebat doctorul înainte de a mă opera dacă mai am vreo întrebare. Am zis "domnule doctor, viața mea e în mîna dumneavoastră, nu mă pricep la medicină, dumneavoastră vă ocupați acum de sănătatea mea, eu trebuie să mă ocup acum de sufletul meu și să fac ordine în sufletul meu și în gîndurile mele, să fac un pic de rînduială și în raportul dintre Dumnezeu și mine". Noi de foarte mult neglijăm acest capitol. Sînt multe momente cînd tu te simți Dumnezeu și, la un moment dat, ca să dau putere studenților mei, le-am și zis: "Voi sînteți Creatori, Dumnezeu a fost Creator, voi creați, voi sînteți niște mici Dumnezei, voi faceți ceva ce nu a fost înainte. Trebuie să vă auto-sugestionați că ați fi mici Dumnezei". Sună vulgar acum, dar a avut efect. Și la mine, și la studenții mei. Dar asta înseamnă și o mare responsabilitate.

— *Experiența bolii rînduiește altfel raportul cu Dumnezeu?*

— Da, asemenea experiență te pune la respect și raportul normal revine și știi că indiferent ce creație faci tu, nu tu ești Dumnezeu, ci trebuie să existe ceva deasupra, pe care... noi l-am botezat Dumnezeu. Nu ești tu factotum în viață.

— *Nu este într-un fel reconfortantă speranța că va rămîne ceva în urma dumneavoastră? Este o șansă pe care nu mulți o au.*

— Cu fiecare lucrare de-a mea e mai puțin aer în jurul nostru, cu volumul meu am scos aerul din jur. Cu cît e lucrarea mai mare, cu atît mai mult aer am împins în stînga și dreapta. Cu atît mai puternică este prezența sculpturii cînd simți că aerul din jur exercită o presiune asupra suprafețelor, a planurilor, a volumelor.

Acest lucru se simte mult mai bine în muzică. Acolo într-adevăr simți presiunea. La un final de simfonie, notele împing într-un fel spațiul, dilată spațiul, chiar tridimensional, precum o sculptură. De asemenea, puterea auditorului creează o presiune puternică asupra sunetelor și sunetele parcă cer să fie și mai puternic exclamate, mai expansive. Acest lucru se întîmplă și la o sculptură bună. Dar la o anumită dimensiune. La o lucrare mică nu prea te simți mare cuceritor al aerului, dar la o lucrare mai mărișoară, deja e altceva... Și nu e întîmplător ce pui în locul aerului. Dacă nu faci operă de artă, atunci mai mult strici aerul.

Din punct de vedere artistic, sigur că mi-ar plăcea să-mi rămînă timp să termin ceea ce am început de tînr, să rotunjesc lucrări noi, ciclurile mele compoziționale de care sînt convins că se mai pot îmbunătăți. Mi-ar plăcea să mai pot trage niște concluzii în sensul de a mai face o lucrare, mai bună, să caut mai multă sinteză care să-mi justifice și lucrările anterioare. Cînd sculptezi o lucrare, ca artist tînr, nu te gîndești că vei fi judecat după această lucrare, ci tot timpul ai impresia că viața e infinită, că poți să tot completezi, să te justifici oarecum. Te trezești la aceste momente de cumpănă și îți dai seama că nu ai reușit să te justifici suficient, că unele lucrări sînt încă oarecum agățate între tine și obiect.

Aș dori – și în prima clipă aceasta a fost dorința mea – măcar să mai trăiesc cîtiva ani, nu ca să fac invenții noi, nu ca să am căutări exhibiționiste, ci ca să subliniez practic din fiecare ciclu pe care l-am început măcar cîte o lucrare de dimensiuni mai mari sau mai mici. Bineînțeles, aș prefera să fie cît mai mari. Toată viața mea am dorit să fac lucrări de for public, de dimensiuni mari. Am trăit o perioadă blestemată, deși pentru mine ea a fost viața, o viață frumoasă, foarte echilibrată. Am avut noroc, dar în ceea ce privește lucrările monumentale, nu am putut realiza ceea ce am dorit și nu cred că voi putea realiza, deoarece timpul e prea scurt și, din punct de vedere financiar, situația e oricum aceeași care a fost și pînă acum.

— *Ce contează cel mai mult acum, după ce ai trecut – din nou – prin experiența bolii?*

— Să iubesc și mai mult viața, să-i iubesc și mai mult pe cei care sînt în jurul meu și care mi-au călăuzit într-un fel viața. Chiar am scris cîteva pagini acum despre primul meu profesor de sculptură, Ivasz Martin, care m-a pus oarecum pe șină și mi-a îndrumat primii pași în acest domeniu. Din păcate, el nu mai e în viață, dar mi-am exprimat mulțumirile pentru ceea ce a făcut pentru mine. Mi-ar plăcea să ajungă la rînd și ceilalți profesori și alți apropiați, ca să nu plec cu sufletul neîmpăcat.

— *În ce sens neîmpăcat?*
— Dator. Aș vrea să reușesc să fac – între ghilimele – mici cadouri, lucrări pentru cei care mă respectă în special și pentru cei care nu mă respectă, ca să pot să mă apropii și mai mult de cei pentru care am lucrat practic o viață.

— *Data trecută mi-ai spus că vă preocupă ce se va întîmpla cu lucrările dumneavoastră. Acum pareți să aveți o privire retrospectivă mai împăcată. Vă frămîntă în continuare soarta lucrărilor?*

— Interesant. Atunci am avut mai multă

grijă de conservarea lucrărilor mele de pînă acum. Am început să fac negative după lucrările vechi, am început să organizez într-un fel atelierul ca să pot să las prin testament unicului meu băiat și celui mai iubit dintre pămînteni să aibă o evidență, o evidență aproape contabilă din ceea ce am făcut și ceea ce s-ar mai putea face post mortem, pentru că sculptura permite ca după ce ai un negativ semnat de autor, să multiplici pînă la opt exemplare. Din foarte puține lucrări am ajuns să fac opt originale, așa că poate că datorită urmașilor mei va fi să-mi satisfac această dorință. Trebuie să recunoaștem – deși mie nu-mi place să mă plîng – că eu nu am avut aici în România condițiile celor care au lucrat în Germania sau Italia. Fără bani nu se pot face lucrări importante.

— *Credeți că puteți controla aceste lucruri? Chiar putem hotărî noi, fie și prin testament, ce se va întîmpla cu ideile, cu creația noastră? Spre exemplu, nu ați avut senzația zilele acestea că ați pierdut complet controlul?*

— Nu, din contra. Am avut mare încredere în reușita operației și, sună puțin sentimental, melancolic, eu cred în puterea de sprijin a prietenilor, a apropiaților; faptul că am știut că mulți se gîndesc la mine, că primesc telefoane, că îmi trimit gînduri bune, mi-a dat o forță aproape hipnotică să merg cu capul sus și fără frică. De parcă aș fi fost anesteziat înainte de adevărata anestezie, forțat să suport și să privesc lucrurile cu optimism. Le mulțumesc celor care într-adevăr mi-au transmis din puterea lor și mie ca să pot să înving totuși această mare încercare. Nu e chiar așa de simplu să dai bucăți din corp și să nu mai ai.

— *De ce vă bucurați acum? Ce vă dă forță?*
— De-abia aștept să-mi revăd lucrările.... Îmi lipsesc. Eu în fiecare dimineață, cînd mă scol și cobor din dormitor pînă la cafeluță, în bucătărie, trec printre lucrările mele și fac ca la armată, un fel de inspecție. Urmează să spun "Poziție de drepti" și să vină un sergent și să dea raportul. Asta îmi lipsește tare mult. Este foarte ciudat...

III. TIMIȘOARA, Septembrie, 2007

— Asta este ultima mea lucrare, care e un fel de suvenir din spitalul din Frankfurt. Cu un nod asemănător a fost legat de mine lichidul vital care m-a ținut în viață după operație. Așa de mult mi-a plăcut, pentru că ore întregi a dansat deasupra ochilor mei, încît am fost tentat să fac ultimul furt – cred – din viața mea. Am tăiat cu foarfeca nodul și l-am mărît, ca să am o amintire care pentru mine simbolizează un nod între viață și moarte. Sper să lungesc partea aceasta a vieții mai mult! E o formă care mi-a plăcut din punct de vedere tridimensional. Întîmplător este foarte bine pusă în spațiu, încît aș putea să văd asta și la o dimensiune mare. Așa, aici, să se joace copiii (arată unde).

— *Aceste schițe pe care le-ați făcut la spitalul din Frankfurt: în ce stare de spirit le-ați realizat atunci și cum le percepeți acum?*

— Practic, adevărul nu au fost schițele pentru viitor și pentru proiecte de viitor. În spital am făcut zeci de lucrări noi, compoziții noi, unele dintre ele fiind lucrări vechi pe care am dorit să le perfecționez și la un moment dat sper să am timp să realizez și să fac un ciclu pe care aș putea să-l botez chiar "FRANKFURT".

— *Credeți că este nevoie de situații de criză ca să ajungeți cumva la esența lucrurilor?*

— Aș prefera să n-am nevoie de situații dramatice și să pot lucra în liniște mai departe, dar situațiile critice, dramatice te presează într-un fel, te grăbesc și te invită să nu zăbovești prea mult pe o formulă, ci să ajungi cît mai repede la țintă. În privința aceasta se zice și că brînză sau cașcavalul se coc sub presiune, sub greutate, și o criză din aceasta, de sănătate, e ca o presiune care pînă la urmă scoate brînză bună. Pînă la urmă se nasc lucrări incredibil de surprinzătoare chiar și pentru mine, pentru că e o altă stare, nu e o stare normală în care mă aflu atunci cînd merg zilnic la atelier. Acolo, la spitalul din Frankfurt, pe orizontală, sub ceață cu o pernă, două, ai o cu totul altă perspectivă asupra utilității tale, asupra funcției artei

la un moment dat. Acolo simți comunicarea cu semenii tăi mult mai acut decît în mod normal. Acolo vroiam să spun tot ce știu, vroiam să desenez tot ce știu, vroiam să sculpez tot ce știu, numai că bineînțeles, fiind imobilizat pe orizontală, nu am avut altă variantă, altă formulă de creație decît desenul.

— *Acum un an, cînd am stat de vorbă aici, îmi spuneai că îi invidiați pe artiștii care sînt în stare de un dramatism deosebit în expresia lor artistică, în timp ce dumneavoastră sînteți o fire mai senină, mai optimistă, căreia nu i se potrivește acest dramatism patetic. S-a schimbat ceva în percepția dumneavoastră între timp?*

— În mod sigur, m-am apropiat și mai mult de muzică și de fapt îmi mențin ideea că lucrarea de sculptură, arta în general, trebuie să fie oarecum pozitivă, stimulativă. Din cînd în cînd cite un accent dramatic sigur că este absolut necesar. Dar pe lîngă lucrările mele, care sînt concepute pentru memoria eroilor etc., cu teme istorice, sigur că eu doresc să scriu și poezii prin formă, lieduri, nu numai simfonii dramatice, și sper ca prin frumusețea formelor, prin armonia exterioară a formelor, să transmit o anumită armonie și privitorului. Nu aș vrea să bruschez foarte repede privitorul, din contra, mi-ar plăcea să mi-l apropii și să-l fac să mă iubească. Cum spuneam mai înainte, sînt mai aproape de forma de lied, de ceva care te încîntă, care te face să ascuți, să vezi că și formele spațiale se pot "asculta". Sînt convins că dacă cineva iubește o sculptură, se uită și citește din proporții, din armonie, aproape că aude și sonorități, nu numai forme în spațiu. Ele, la un moment dat, se transformă în muzică sau în poezie.

— *Pictorul Jörg Immendorf spunea că fiecare tablou pe care îl realizează îi dăruiește o lună de viață. Aveți senzația că lucrînd aici cîștigați timp?*

— Eu zic că nu sacrific o lună din viață, din contra, prelungesc viața cu încă o lună, adică eu prefer să lucrez pozitiv. Nu mă consum foarte tare, nu mă consumă munca, pentru că o fac cu plăcere. Multă lume spune: "Uau, ce răbdare ai!". Nu trebuie răbdare dacă faci ceva cu plăcere. Eu mă plîng tot timpul că timpul e puțin, că la atelier foarte repede trece, patru ore trec, zboară. Trebuie totuși să-mi asigur ritmul de viață cu mîncatul, cu dormitul, dar dacă aș putea, aș sta toată ziua aici, mi-aș petrece tot timpul în atelier. Cum am și făcut-o la început. Șapte ani am stat, am locuit, am mîncat, am dormit aici. A fost o perioadă frumoasă de boemă, dar acum, la o anumită vîrstă, nu mai țin.

— *Care sînt fricile dumneavoastră acum?*

— Fricile? Hmm. Cel mai mult mă preocupă trecerea timpului. Am foarte multe proiecte și realizez că timpul este cel mai mare dușman la ora actuală, mă grăbește să termin o parte din proiectele mele, din planurile de sculptură. Frica mea este că la un moment dat se întrerupe filmul și rămîn lucrări neterminate

și gînduri de finisat. Dar eu sînt optimist și fac mai departe.

— *Ce priorități personale aveți acum?*
— Adevărul este că am pus foarte mare accent în timpul vieții pe relația interumană și pe respectul reciproc. Mi-ar plăcea să se spună că Jecza a fost un băiat bun. E drept, sînt mulți băieți buni pe lumea asta, dar aș vrea să las ceva în urma mea și mi-ar plăcea ca lucrările mele să justifice această vorbă, că am fost băiat bun. Fără exagerare, am încercat să fiu băiat bun și speranța mea este că mulți vor ține minte partea umană. Am încercat cît am putut să-mi ajut colegii și pe foștii mei studenți să intre în viață și în mod sigur că unii or să mă țină minte ca un fel de mentor, un fel de sprijin. Iar alții mă vor ține minte ca pe un sculptor cvasi-talentat, hai să zicem. Eu nu am fost niciodată un copil minune și nici nu am dorit să fiu o excepție. Eu am dorit să-mi fac lucrările în mod absolut natural, am încercat să studiez cît mai bine, să mă informez, dar ce a ieșit a ieșit. Nu am căutat niciodată să fiu interesant, să fiu modern. Cumulul de cunoștințe pe care am reușit să îl adun în facultate, în liceul de artă, a dat aceste roade naturale. N-am dat îngrășămintele artificiale, nu am forțat să inventez din nou ceara spaniolă. Îmi place să fac ceea ce știu în mod natural, normal. De aceea cred că cei care se uită la lucrările mele nu au mari surprize. Lucrările, aș dori să cred, sînt naturale, sînt crescute de la sine. Cum se naște o plantă care e bine hrănită. Hrana sufletească și intelectuală am avut grijă să mi-o asigur.

— *Credeți că între artă și morală există o relație necesară?*

— Eu sînt absolut convins că un om rău nu poate să facă o artă majoră. Arta presupune dăruire. Un artist nu poate să neglijeze ceea ce face. El face și pentru alții. Nu cred, după cum spuneam, în vorbele unor poeți sau artiști, că ei lucrează doar pentru ei. Asta e cea mai mare minciună. Abia așteaptă, după ce fac o lucrare, să o arate prietenilor apropiați, familiei. Cel puțin pentru mine cea mai mare bucurie este că această lucrare, care s-a născut din dorința de a fi agreabilă, înfrumusețează viața semenilor mei, are rezonanță. De multe ori mă bucur mult cînd văd că unii vor să și mîngîie lucrarea, cu toate că în muzee un prea ai voie să pui mîna pe lucrări. Eu îi invit pe oameni să pună mîna ca să își însușească lucrarea și tactil, nu numai de la distanță, nu numai vizual. Așa se apropie. O formă trebuie iubită. Dar poți să iubești o lucrare numai cînd este făcută cu iubire. Din dragoste ai șansa să se nască dragoste.

Interviuri realizate de
RĂZVAN GEORGESCU

* fragmente din interviurile realizate de regizorul Răzvan Georgescu pentru filmul **Testimonial**

TĂCUTA LECTIE DESPRE CUB SI INTEGRITATE

CORIOLAN BABEȚI

Câteva imagini mă însoțesc din lunga prietenie cu și pentru Peter Jecza, artistul cu inimă de copil, curat ca un *puer aeternus*. Toate amintirile despre el par că se grăbesc să vină acum în față, acum când sufletul lui s-a despărțit de cortul trupului încercat de teribile suferințe. Era ieri, cândva la începutul anilor 70.

În atelierul său din parc, de la Uniune, aplecat asupra unui bulgăre de lut proaspăt, lucios, asistat de doi apropiați prieteni, arhitectul Fackelman și pictorul Gabi Popa, urmărind încordată baletul tandru, dar sigur al mâinilor lui, Peter Jecza modela ceva ce avea să fie forma compactă a unui divin corp geometric. Cred că fiecare dintre ei îngâna câte ceva ca într-un acompaniament de copii ce fac galerie unui câștigător ajuns aproape de finis, primul șoptit, atent la fiecare silabă, cu imensa lui civilitate; celălalt mucalit, dar mereu sincer în curiozitatea lui amuzată.

Ca un ecou al pământului prins între mâini părea vocea ținută în registrul de bas blând, stăpân peste adâncurile meseriei lui, cu care Peter răspundea atât cât să ne explice ce plăsmuia în lutul docil. Îmi amintesc, cu precizia pe care numai emoția o gravează în memorie, forma ce ieșise atunci din acest joc, totuși grav: macheta unei biserici. Volumul compact, părea, la terminare, un cort sau mai degrabă un bunker al credinței; solid, ferm așezat pe solul imaginar al planșei de lemn. Ca într-o adiere a vorbelor lui Isus către Petru, prietenul meu a fost piatra acelei biserici, miezul de gând din care forma ei a crescut. Cum altfel decât ca o redută putea să arate un asemenea edificiu într-o țară guvernată de ateismul grobian? Biserica romano-catolică de la Orșova se năștea într-o autentică scenă de facere, în care sculptorul sufla duh în nările unei case a lui Dumnezeu. Formei create atunci sub ochii mei încântați Fackelman avea să-i dea chip arhitectonic și logică structurală, iar Popa avea să-i adauge iconografia picturii din episoadele Calvarului cristic.

Am ajuns în orașul de la Dunăre după terminarea bisericii, în Orșova Nouă, strămutată din cea veche, inundată de apele lacului de acumulare al hidrocentralei de la Porțile de Fier. Am intrat în lăuntru bulgărelui de lut al lui Peter Jecza, acum transpus în cimentul modern. Alături de apele lacului, Biserica devenise o *navis*, o Arcă ușoară inundată de lumina ce pătrundea de afară prin fanta crucii tăiată în acoperișul edificiului. În interiorul pur al unui cristal translucid, crucea de bronz a lui Jecza fășnind de deasupra unui altar ușor, zboară cu două aripi uriașe de serafim umflate asemeni unor vele de corabie. În drumul de la intrare spre altar te însoțesc imaginile picturii din stațiunile Calvarului lui Iisus spre Golgota, ce flanchează pereții navei. Populate cu personaje reale (un zidar îi pozase lui Gabriel Popa pentru chipul lui Iisus!), smulse din decorul prezentului, ele însele plutesc între petele de culoare ce rămân mai degrabă o suită de cicatrici sau răni încă sângerânde. Pe fațada bisericii așa cum arată ea și azi, străjuită de sulița clopotniței cu frontonul tras în sus de un magnetism al bolții, Peter Jecza a figurat în relief minimalist compoziția abstractă a unor linii de fugă sau pătrate puse în perspectivă, poate portativul unei Fugi de Bach, poate ecoul răzbătător al liturghiei ce impregna cimentul rece cu ecurile logosului cristalin.

Din același ciclu al Calvarului cu care Peter Jecza însuși a răspuns unei comenzi pentru o altă Biserică, de la Dumbrăvița, el a făcut ocazia unei intense experiențe pe tema tragediei. Reflecția plastică asupra suferinței e pentru el prilejul unei revolte împotriva suferinței. În expresionismul angular al reliefulor de bronz te întâmpină o rebeliune a formelor

împotriva puterilor zilei ce-l pedepsiseră și pe Fiul lui Dumnezeu, cum cele din comunism își răstigneau semenii, fii și ei ai aceluiași Tată. În artă, ca și în viață, sculptorul avusese darul de a fi rămas geometru până și în revoltele deschise împotriva judecăților nedrepte, tăios și precis, până și în polemicile lui cu semenii, dar mai ales înțelept și înțelept. Tocmai acest spirit al ordinii și al construcției de ordine l-a ocrotit prin arta lui căruia i-a dat glas prin geometrie. Acestui duh al clarității i-a fost guard cu spadă de foc la poarta gândului artistic.

Întregul lui atelier de gipsuri albe și prăfuite de dinainte de 89, când turnarea unui bronz era o aventură de ilegalist, l-am revăzut după douăzeci de ani în splendidul salon al casei lui, transpus în luciul sărbătoresc al bronzurilor. Când am intrat, impresia că cineva îmi ridicase capacul unui cutar cu o comoară necunoscută mai stăruie în mintea mea. Vederea acestor giuvaeruri de gând artistic și alcătuirii sintetice m-au limpezit cu fulgerele reflexelor lor. Toată munca sa e opera unui semănător de puritate, de o cristalină vitalitate, a unui truditor care nu și-a lăsat nicăieri geamătul efortului întipărit în materie. A pus în schimb, în multe din formele lui, un soi de retorică a fericirii și triumfului, o fericire de a sculpta și modela, în tot acest balet al simplității nobile. O infuzie, o transfuzie de limfă vitală prin elogiul simplității este toată sculptura lui de jucării nemuritoare pentru copii eterni ce zac în fiecare dintre noi. În acea primă revedere cu lucrările lui Petru, aglomerarea lor de la parterul casei proiectate pe marmura neagră a pardoselii, bronzurile păreau semințele unui grânar de stele ale speranței răsărind pe un cer de noapte, aruncate semenilor ca niște leacuri împotriva tristeții, ca niște constelații ale încrederii apărute, când se vor fi născut, peste o lume desirată, deconstruită de absurd.

Că este chiar așa avea să mi-o arate sculptorul cu suflul de cristal când modela în aceiași ani 70 o lucrare ce urma să plece la Ravenna, la Bienala de sculptură dantescă. Își alesese să răspundă acestei teme impuse de profilul evenimentului cu o imagine din Infern. Și-l figurase așa cum răul însuși se manifestă în ordinea cosmică: o descompunere de forme, în părelnicia umbrelor, o dezintegrare ce are întotdeauna loc numai la sânul binelui, numai în lăuntru ordinii. Infernul, ca și răul, nu au subzistență. cum moartea nu are putere decât asupra cortului de carne al trupului. Umbrele din limburile Infernului se puteau percepe în gândirea sa dacă dădea la o parte ordinea unui cub. Cum a făcut-o sculptorul. A despicat dând la o parte calmul suprafețelor unui cub pentru a ne aduce la vedere tărâmul subteran al suferinței celor din limburile infernului.

Ajuns cu bronzul lui pe pământ italic, într-o lume căreia clasicitatea îi curge prin artere, la Ravenna, în chioștro-ul mănăstirii de lângă mormântul lui Dante, lucrarea avea să fie onorată cu Medalia de aur a Președintelui Republicii Italiene. Când din suferință el a făcut chiar un prilej de înțelepciune, când din înțelepciune a făcut matricea unei ordini cristaline, în atelierul lui Peter Jecza au apărut cuburile, Tetraktysul, această monadă cu sigiliul ei pitagoreic, prezente în actul oricărei faceri, expresia pură a ordinii și păcii terestre.

Nu uit cât eram de măgulit când îmi îngăduia să caut, să ghicesc în formele Monadelor un nume de botez cât mai potrivit. *Poartă și drum* e unul dintre ele, expus acum la Muzeul de artă din Timișoara. Le dădeam nume acestor forme care în complicitatea volumului lor, spunea fiecare, sculptural vorbind, câte o poveste. Aflu abia azi din mărturia artistului pe site-ul unde poate fi găsită iconografia operei

și biografia operei lui, că Monadele apăruseră în timpul, și el compact, al unei forțate reclusiuni, al unei concentrări militare. Fără ca nimeni să fi simțit asta, prin undele de ordine și puritate, de armonie și clasicitate, depozitate și iradiate din pliurile sculpturii lui, Peter Jecza a predat semenilor săi o tăcută lecție despre cub și integritate.

Într-o lume sugrumată de haos și de incertitudinea unui mâine mai bun, prinsă în ghearele hybrisului, terorizată de spaime, atelierul lui a fost un loc al ideilor clare și distincte al încrederii în triumful formeii raționale. Cine să vadă atunci acest chip profund al revoltei împotriva lumii din jurul lui în munca unui om care, cum spune Platon, a făcut să strălucească statuile. Cine să citească această terapeutică a clarității, cine să numere caratele cristalelor în care își turna gândurile, ori să măsoare caratura forței pe care geometria lui pură o oferea spre vindecare angoaselor noastre? Cum se întâmplă cu mai toți artiștii de această magnitudine, profet pare să nu fi fost în țara lui până în anul 1990. Recunoscut, cultivat, premiat, Peter Jecza a fost în Occident și nu întâmplător de spațiul germanic și în patriarhale cantoane helvete. Nu e greu de înțeles de ce a fost atât de acasă în asemenea ambianțe culturale unde ordinea și claritatea sunt totemuri ale unei tradiții imemorabile și se respiră în aerul oricărei case. O mai văzuse, probabil în aceiași ani, ochiul tânăr și angelic al viitoarei sale consoarte, muza plină de grație a atelierului său. Dacă ordinea semănată în juru-i purta însă, uneori, mai cu seamă în opera sa de început, amintirea înclășărilor, rictusul și grimasele suferințelor, ea s-a înșeninat la apariția Sorinei, până la a fi întrupat cristalul elanului creator din ultimii ani.

Când cuburile au apărut era ca și cum mai vechile sale forme organice, în special cele lucrate în lemn, cum fusese cea aleasă de Ion Frunzetti pentru Pavilionul României de la Bienala venețiană din 1978, sau structuri vegetale și osteologice ar fi vrut să se supună unei exigențe a divinelor corpuri pitagoreice, toate intențiile expresiei și narațiunile rispite în forme deschise au început să se comprime pentru a se supune și măsura cu o ultimă lege: legea unității formale și a invariantului plastic, limpezimea Unului. Ca niște zaruri făcute pentru mâini de zei olimpieni cuburile lui s-au încheagat când viața artistului primise un sens prin iubire, când formele se întorceau la unitate prin vraja Erosului, prin puterea lui zămisitoare de noutate. Diada însăși a cuplului se încheagă în unitatea unui cub. Dăruită de

artist, o am în colecția casei mele alături de cubul unei cruci.

La Timișoara, în capitala Banatului din care plecase tatăl lui Peter, tânărul absolvent al Institutului Andreescu venise acum o jumătate de veac, atât cât să dea curs unei repartizări, într-un provizorat la capătul căruia ar fi urmat să se întoarcă din nou la Cluj, orașul studenției, ca pedagog al școlii în care s-a format. Moirele au tors alt fir al vieții lui. Prin căldura căminului și în unitatea familiei, soții Jecza au fondat în Timișoara oaza de Belle Arte a Fundației Triade, iar Peter a convertit provizoratul de durată al vieții de toate zilele într-o minunată operă de fondator. După ce a trasat cu aratrul lui de geometru, pătratul unui pomerium, cum se obișnuia în ritualul oricărei solide întemeieri, cei doi au făcut ca din el să crească cubul unui cămin, temelia unei familii, dăruind prea plinul ei unei comunități de artiști liberi, prin munca Fundației Triade.

Peter Jecza a plecat la cele veșnice după ce a sfințit locul Timișoara printr-o operă de artist autentic, prin generozitatea cu care s-a dăruit altora mai mult decât lui însuși. Dintre toate binefacerile pe care lumea artei le-a trăit în orașul martir după 1989 în opera acestei Fundații îmi recunosc cele mai multe din intențiile care m-au condus în cei 20 de ani când am stat alături de prietenul meu.

În urmă cu mai bine de două decenii scriind despre splendida sa expoziție care i-a pus în lumină Monadele l-am evocat pe Nichita Stănescu ca pe un duh serafic al atelierului său, "-Se ia o bucată de piatră, / se cioplește cu o daltă de sânge, / se lustruiește cu ochiul lui Homer, / se răzuiește cu raza / până cubul iese perfect. / După aceea se sărută de nenumărate ori cubul cu gura ta, / cu gura altora / și mai ales cu gura infantei. După aceea se ia un ciocan / și brusc se fărâmă un colț de-al cubului. / Toți, dar absolut toți zice-vor / - Ce cub perfect ar fi fost acesta / de n-ar fi avut un colț sfărâmat".

Sunt martor că acest simbol al unității tuturor contrariilor, Monada, s-a încheagat în atelierul sculptorului, atunci când printre sculpturile din atelierul său a apărut surâsul cast al Sorinei. Moartea a mușcat cu lovitura de ciocan a destinului din perfecțiunea cubului întemeiat de Peter Jecza și în ordinea vieții. Acum, prin Sorina și prin fiul lor, Andi, știu sigur că toată memoria și moștenirea lui Peter Jecza își vor găsi un rost, o continuare, un scut, o aripă, un zbor.

New York 25 martie, 2009

OMUL CARE ADUCE OMUL

CRISTINA CHEVEREȘAN

De aproape un deceniu, Dan C. Mihăilescu e omul care ne aduce cartea în fiecare zi. Cu perseverență, acribie și o mare dragoste de lumea celor scrise, pătrunde timp de cinci minute în casele românilor și face rating vorbindu-le despre tot ce ar putea citi dacă s-ar desprinde de ritmul infernal al universului tot mai anapoda care îi înconjoară. O face simplu, la obiect, cu un profesionalism și o pasiune de neignorat și pentru cei mai puțin interesați de lectură. Nu e, desigur, singura sa ocupație; doar cea mai vizibilă - pentru literați și neliterari deopotrivă. Scrie cronică, eseu, antologhea-ză, îngrijește ediții, traduce. Este, pe scurt, unul dintre personajele momentului cultural în România.

Într-o epocă (multi)media în care pare a se integra cu succes, este și un personaj cu totul aparte. În deschiderea recent publicatului volum *Despre omul din scrisori*, Mihăilescu redescoperă farmecul corespondenței tradiționale, neegalat de arida comunicare virtuală impusă de zeul e-mail. Impulsul însuși de a dedica această carte unui "eu epistolar" e pus pe seama reticenței față de "imperiul nenorocit al acestor *file, insert, delete, send, fwd* și alte clămpăniri de fălci de rechin care preferă răceala, sarcasmul relativizant, urâtenia, dizarmonia egocentrată și găunoșenia scortșos împănată în locul căldurii intime, al idealismului, curățeniei armonioase și energetismului firesc, altruist formativ".

Argumentul ce deschide colecția de cronici și eseuri anunță o apropiere autentică, personală, lipsită de fașoane, de obiectul de studiu: scrisorile lui Mihai Eminescu. Intenția mărturisită în și printre rânduri este de aplecare asupra *omului* din spatele operei, de desprindere a Sfinxului din intangibilitatea de manual și aducere în imediatul celor "încrămășiți în spaimele școlare". Nu revizitările literare sau re/de-construirile critice stau în centrul acestui demers, ci fascinația pentru natura umană expusă celuilalt sub unica armură a cuvintelor. Acest "altul", destinatarul foilor cu bucăți de auto-portret, are puterea de a dicta chiar în absență - sau cu atât mai mult! - nuanțele și accentele prezentării de sine.

Cine este Eminescu-expeditorul, cum se înfățișează el celor din jur? Cum se transformă, ce tonalitate adoptă, care îi sunt preocupările manifeste sau doar deductibile din context? Dan C. Mihăilescu încearcă să găsească răspunsul în scrisori. Întâlnește, "la o repede ochire, un eu caligrafic în scrisorile către Maiorescu (adică armonios, impecabil în demonstrații, îmbibat bibliografic, cu o maturitate accentuată, responsabil, unul supus-administrativ, când vine vorba de familie, eul auctorial care corespundează cu Negruzzi, eul polemic, în situații de conflict profesional, iar la antipod eul ludico-erotic, savuros ca o pastişă ghidușă după romanele de amor ale vremii". Important e că împătimitul corespondenței de suflet nu se rezumă la "repedea ochire", ci plonjează entuziast în îndeplinirea sarcinii pe care singur și-o trasează.

Faptul că ne aflăm în fața unei lucrări *din* (nu doar *despre*) iubire e evident de la începutul până la sfârșitul paginilor adunate

în volum. Propunându-și o punere în discuție a fenomenului epistolar "la români", observatorul începe traseul evaziunii din cotidian cu Eminescu din motive recunoscut sentimentale. Ele se leagă în mare parte de bomba editorială a anului 2000: publicarea scrisorilor inedite dintre poet și iubirea sa de o viață în ediția îngrijită de Christina Zarifopol-Illias. În ce privește competiția în domeniul corespondenței remarcabile, eseistul nu uită a-i menționa pe Kogălniceanu, Caragiale, Odobescu, anticipând astfel o serie de studii ale inefabilului joc în doi pe care aceasta îl presupune.

Prima parte a volumului de față cuprinde cronică făcută în cinci episoade la apariția colecției-eveniment *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit*. Mihăilescu propune o lectură serioasă în ciuda amuzamentelor de parcurs, pornind de la o miză cu greutate: restaurarea firescului biografic, a vibrației din spatele statuii eminesciene. Nu pledează, desigur, pentru senzaționalism facil, ci pentru un tip de privire prielnică înțelegerii și îndrăgirii: "Dacă e nevoie de ceva pentru apropierea, cât de cât, a noilor promoții de marile valori literare și umane ale culturii noastre, apoi e nevoie de resuscitarea biografiei "romanțate" [...] pe baze moderne, cu acel amestec seducător (și eficient analitic) de subiectivitate simpatetică și hermeneutică serios documentată".

Zis și făcut. Autorul examinează în modul și tonul definite mai sus elementele de umanitate pură, copleșitoare, trecute în plan secund sau complet ignorate de exegeza strict hermeneutică. Dacă Eminescu-omul pare a fi stat în umbra marilor teme identificate sau fabricate de-a lungul timpului, scrisorile din "perioada veroniană" prilejuiesc o întâlnire față în față. Portretul astfel expus e contrariant și contradictoriu, iar cercetătorul îl surprinde ca atare, adnotând cu răbdare și fascinație textele din 1879-1883: "exuberanță și pesimism, activism entuziast și manie depresivă, "amestec straniu de sfială și trufie", egocentrism încruntat și altruism debordant, solitudine și histrionism, misofilie și eleganță, hedonism risipitor și sarcasme vindicative, utopie și scepticism, izbucniri colerice pe fond melancolic".

Cele enumerate își găsesc ilustrarea în pasaje selectate cu grijă, comentate în succesiunea tumultuoasă din cadrul epistolarului, dar și într-un cadru mai larg. Informațiile despre poet provenite din surse alternative sunt studiate îndeaproape și indicate atent. Citind textele scrisorilor ca pe un roman de dragoste cu suspans, răsturnări de situație, trăiri autentice și răbufniri melodramatice, Mihăilescu propune un joc de imaginație pe cât de alert, pe atât de plauzibil. El pune în paralel încercările cuplului eminescian reflectat în manuscris cu patimile tragi-comice ale protagoniștilor *Noptii furtunoase* a lui Caragiale. Aplică și explică formule, tipare sau simple presupuneri. Mai mult, susține o reconsiderare a imaginii-tip a Veronicăi Micle drept cochetă fermecătoare și posesivă, evidențiind nuanțele și circumstanțele ce ar fi putut influența percepția publică.

"Nimic nu poate - și nu trebuie - decupat

din întregul corespondenței și etalat cu certitudine finală. Totul se impune circumstanțiat pas cu pas", spune cititorul de scrisori, conștient de limitele interpretării și de imposibilitatea "verdictelor" absolute bazate exclusiv pe sușurile și coborășurile intimității așternute pe hârtie. Totuși, Eminescu e un adevărat maestru al afirmațiilor definitive și tonului ultimativ, cu reacții pasionale la spațiul din jur, fie el privat sau socio-politic. Mihăilescu trece în revistă aceste ieșiri impetuoase ale eului din sine, meditănd (și) asupra minusului de emoție într-o contemporaneitate blazată: "Patima, feroarea. Asta nu avem, asta nu mai știm, de asta râdem cu o superioritate idioată, de golani invidioși pe statura de lord a stăpânului. De la lipsa ei ni se trag sleirea, ranchiuna, setea de răzbunare fără țință, ofilirea".

Încea de a doua parte a volumului, observatorul se concentrează pe dialogul intern dintre Eminescu-impulsivul din scrisorile de dragoste și cel cameleonic, calculat, din corespondența cu apropiați, oameni de cultură etc. Se conturează un individ multidimensional, capabil de metamorfoze surprinzătoare în funcție de genul de mesaj pe care îl are de transmis și tipul de așteptare ce se cere satisfăcut. Mostrele abundă, cercetătorul ambiționându-se să evidențieze nu doar fluctuațiile de stare și stil, ci și bizara constanță a unui personaj ce rămâne credincios pro-

priilor idei în ciuda maleabilității. Între histrionism și abandon sentimental, răsfăț ludic și sumbră autoflagelare, imputare ironică și observație vitriolantă, asumare solemnă și autocompătimire, portretul omului din scrisori se umple de culoare. Studiind corespondența poetului, Dan C. Mihăilescu recuperează viața din spatele unei opere celebre, sufl(et)ul din spatele unei minți ce formează, încă, generații.

INSTITUTUL
POLONEZ

împreună cu revistele

Observator cultural, Orizont și Contrafort

vă invită să participați la
cea de-a VIII-a ediție a concursului

**Eseu despre cultura și istoria
poloneză a sec. XX și XXI**

Premiul I: un sejur de trei/patru săptămâni în Polonia, la
un curs de limbă și civilizație polonă
(transport cu avionul)

Premiul al II-lea: 200 euro (echivalentul în RON)

Premiul al III-lea: 100 euro (echivalentul în RON)

Eseul declarat câștigător va fi publicat într-una dintre
revistele culturale românești de largă audiență precum și
pe pagina web a Institutului Polonez.

Data limită de trimitere a textelor: 10 mai 2009.

Institutul Polonez
str. Popa Savu nr. 28, sector 1, 011433 București
tel.: 0040 21 224 45 56
fax: 0040 21 224 56 93
e-mail: institutul.polonez@culturapoloneza.ro
www.culturapoloneza.ro

DESPRE REVOLUTII, TOTALITARISM ȘI DEMONII LUI DOSTOIEVSKI

VLADIMIR TISMĂNEANU

Public aici scrisoarea (inedită) pe care mi-au trimis-o din Paris, pe data de 5 iulie 1992, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Acest text era răspunsul celor doi distinși intelectuali la volumul *Ghilotina de scrum*, o antologie de interviuri și eseuri ale mele, coordonată de Mircea Mihăieș (prima ediție la Editura de Vest, condusă pe atunci de Vasile Popovici).

"Dragă prietene,

Virgil și cu mine ți-am citit cu o nedisimulată bucurie *Ghilotina de scrum*. Bucuria nu e doar de ordin intelectual și politic, nu provine din faptul că ne aflăm pe poziții asemănătoare, nu ține doar de coincidența de atitudini. Toate acestea le știam mai dinainte, de la primele întâlniri, din cele dintâi articole publicate în exil și apoi, din cele câteva interviuri pe care ți le citisem în presa din țară.

E o foarte bună idee de a le fi strâns într-o carte în care se desvăluie și calitatea umană a autorului. Rareori, am întâlnit un ton mai just, mai autentic de a vorbi despre propria sa evoluție ca la dumneata. Tot ce ține de autobiografie ne-a izbit ca inedit în volum (în special ultimul dialog cu Mihăieș). Distanțele pe care le iei față de propria dumitale formație sunt de o autenticitate, un tact, rarissime. Izbutești o rupere radicală fiind în același timp participativ, negând doar după ce ai înțeles, care te despart și de rolul de judecător și de acela de avocat. Aș vrea să adaog un lucru ce sper că va fi bine înțeles (nu ține de niciun fel de indiscreție), am impresia că, dacă ar fi trăit, într'un fel propriul dumitale părinte n'ar fi putut decât să fie mândru și de dumneata și de felul în care știi să-l evoci. Din acest punct de vedere, scrisorile finale către Julien ni s'au părut exemplare prin luciditatea lor rănită. Și prin talent de altminteri (la un moment dat politologul va trebui să acorde o pauză de care să profite și

memorialistul, scriitorul pur și simplu).

În rest, diagnostic impecabil, analiză eficace, o cunoaștere nu doar a mecanismelor totalitarismului, dar și a principalilor actori, de neînlocuit. Dar toate acestea le știam, nu sunt decât niște confirmări. Te așteptăm cu nerăbdare la Paris, fie doar spre sfârșitul anului, spre a discuta despre toate acestea. Fii bun și anunță-ne din timp de venirea dumitale, să ne oferim împreună o lungă seară de regăsiri și altele decât prin corespondență (mai ales că scriu din ce în ce mai puține scrisori).

În ce ne privește, ar trebui să fim mai liberi după ce Americanii de la Europa Liberă, într'un mare gest de înțelepciune, au închis birourile lor de corespondență în Europa occidentală, preferând să emită în circuit quasi-închis (de la București spre București, de la Vilnius spre Vilnius, de la Moscova spre Moscova etc...) trecând incidental prin München. Biroul din Paris s-a închis deci la 30 Iunie și emisiunile noastre au fost suprimate. Nu suntem însă mai liberi deoarece ne-am angajat să dăm, fiecare dintre noi, două-trei volume la Humanitas, și îți închipui lesne ce muncă migăloasă, ingrată și lungă e să extragi din vreo 20 de emisiuni, doar vreo 600 de pagini.

Altfel, în România știi probabil și mai bine ca noi (ai fost mai deseori la fața locului) cât de prost stau lucrurile. Cel mai interesant ar fi de văzut cât și ce ține de post-comunism

în general (vezi surprizele actuale în evoluția din Cehoslovacia sau Polonia, cele cu societăți civile și disidenți de mulți ani) și cât-ce de ceaușismul și caragialismul autohton. Ești printre cei mai bine plasați pentru un astfel de dosaj care ar avea și un efect terapeutic.

În așteptare, continuă să dai studenților dumitale în bibliografia obligatorie, și nu în ultimul rând, *Demonii* lui Dostoevski; una dintre chei, și nu cea din urmă, stă sigur acolo.

Pe curând deci, cu toată prietenia și – mai e nevoie să adaog? – elogiile noastre.

Monica Lovinescu Virgil Ierunca"

Nota V.T.: Oricine va citi acest text, animat de bună-credință, nu va putea să nu deceleze embrionul etic și metodologic al perspectivei adoptate în scrierea *Raportului Final* (Humanitas, 2007), raport elaborat de o Comisie Prezidențială din care au făcut parte Monica

Lovinescu și Virgil Ierunca. Apoi cred că studenții de la Istorie, Științe Politice, Sociologie și Filosofie ar trebui să țină seama de îndemnul celor doi gânditori ca atunci când studiază totalitarismul să citească ori să recitească *Demonii* lui Dostoevski (trad. rom la Editura Polirom). Menționez că am cerut în toamna anului 2007 permisiunea doamnei Monica Lovinescu, prin prietenul Mihnea Berindei, de a face publică această scrisoare în momentul în care istoricul Cristian Vasile lucra la postfața volumului *Arheologia terorii* (Curtea Veche, 2008). Cu acordul domniei sale, Cristian Vasile a inclus, cu mulțumirile de rigoare, scurte fragmente din acest text. Am păstrat aici grafia originală din scrisoarea celor doi mari prieteni. Pe lângă *Demonii*, mă grăbesc să adaog, aceeași studenți ar beneficia imens citind volumul *Etica* neuitării de Monica Lovinescu, colecția *Zeitgeist*, Humanitas, 2008.

ACADEMICIANUL SOLOMON MARCUS

DOCTOR HONORIS CAUSA AL UNIVERSITĂȚII DE VEST DIN TIMIȘOARA

În data de 15 aprilie 2009, comunitatea academică a Universității de Vest din Timișoara l-a avut ca oaspete de seamă pe remarcabilul savant Solomon Marcus, pentru a-i omagia personalitatea impresionantă, prin acordarea de către Senatul ei, în cadrul ședinței sale solemne, a titlului de doctor Honoris Causa. Era și firesc să fie astfel omagiat și în orașul de pe Bega, pentru că legăturile sufletești ale domniei sale cu Timișoara datează din copilărie și adolescență, de când era fascinat de performanțele echipei "Ripensia", numărul 1 în fotbalul românesc în anii treizeci ai secolului trecut. La cei 84 de ani, îi are în amintire pe portarul Zombori, pe fundașii Burger și Albu, pe înaintașii Bindea, Bodola și Dobai. Mirajul jocului de fotbal, bazat pe reguli prestabilite, l-a urmărit mereu, dar între timp a învățat că "jocul matematicii îți inventează eventuale reguli chiar în timpul desfășurării sale; singura lui condiție esențială este libertatea de a încerca mereu și mereu, fără a fi sancționat pentru greșeli și eșecuri".

Disponând de o multilaterală cultură academică greu de egalat, cercetările domniei sale în domeniul matematicii, dar și cele interdisciplinare, scot în evidență eficiența modului structurat de gândire și a metodelor de investigare facilitate de matematică. Dintre câmpurile științifice în care Solomon Marcus a excelat pot fi amintite informatica, lingvistica, teoria literară, poetica, semiotica, antropologia și mitologia, relevând lumii academice de pretutindeni capacitatea matematicii de a fi un activant al comutărilor de idei, concepte și rezultate între domenii ale cunoașterii atât de diferite.

Cu unele modele propuse la începutul anilor '60, prin puternicul impact al scrierilor sale și dincolo de acest teritoriu, a reușit să pătrundă în domeniul propriu-zis al *lingvisticii*, dezvoltând *lingvistica matematică și computațională*, trecând peste frontierele ce despart știința de artă și căutând noi parcursuri transdisciplinare pentru a ajunge la *cultura totală*,

cea a *globalizării postmoderne*. Pentru aprecierea gradului puterii de figurare a nesigurului limbaj poetic a conceput metode speciale pentru analiza matematică a textelor poetice, a introdus noi parametri și a stabilit procedee pentru aprecierea fidelității traducerilor, a imaginat o matrice binară pentru analiza textului dramatic. Merită a fi semnalat faptul că prin claritatea și modul pregnant de formulare a opozițiilor dintre limbajul poetic și cel matematic, cercetătorul Solomon Marcus a pătruns și în manualele de limbă și literatură română din clasele superioare de liceu.

Narativitate și dramatism în demonstrația matematică, Teatralitatea limbajului mathematic, Matematica, tragedia și comedia, la vechii greci, Lumea numerelor, într-un grav impas semiotic. De la mituri la literatură și la matematică - sunt subtitluri din eseul prezentat la Academia Română, "...dintr-o nevoie profundă de a spune adevărul, de a mă mărturisii", dar ele constituie baza cercetării academicianului pentru a demonstra legăturile interdisciplinare dintre numeroasele domenii ale științei.

Impus ca o remarcabilă personalitate a semioticii, domnia sa a fost invitat să vorbească la marile congrese din Europa și America de Nord și de Sud, Asia și Oceania, să predea la universități de prestigiu și să activeze la Centrul Internațional de Semiotică al Universității din Urbino.

S-ar zice că nimic din ceea ce e *cultural* nu îi e străin lui Solomon Marcus. Și că savantul scrie cu aceeași ușurință cu care vorbește. În "ecuația" cunoașterii intră, prin urmare, toate disciplinele cognitive, științele exacte și științele umane deopotrivă. S-a aplecat cu aceeași stăruință asupra operei unor mari nume din literatura universală (Goethe, Mann), ca și a altora din literatura română (Bacovia, Marin Sorescu sau Nichita Stănescu). L-a evocat pe matematicianul-poet Ion Barbu, a inventariat modificările de statut ale personajului

teatral prin analogie cu teoria câmpurilor și descoperirile din fizica cuantică. A cercetat ample zone ale creativității umaniste, de la gândirea lui Noica, la perspectiva științifică, filozofică și literară asupra călătoriilor spațio-temporale, de la semiotica lui Umberto Eco, la "aritmetica narativă" a lui Ion Creangă, până la un Eminescu transdisciplinar.

Distinsul oaspete, academicianul Solomon Marcus, a venit la Timișoara, în Aula Magna a Universității de Vest, mai ales în postura de Maestru, formator generos al unor noi generații de cercetători, onorând această calitate cu valențele moștenite de la academicianul Miron Nicolescu, cel care i-a fost, la rândul-i, maestru. Astăzi, profesorul Solomon Marcus se poate mândri cu un impresionant număr de discipoli, savanți și străluciți profesori în toate colțurile lumii și în toate domeniile amintite, atât de strălucit reprezentate de cercetările maestrului. Întreaga sa operă, a colaboratorilor și discipolilor săi se constituie într-o contribuție de substanță la realizarea patrimoniului științific universal.

NINA CERANU

O VOCE DE CARE AVEM NEVOIE: MONICA LOVINESCU SMARANDA VULTUR

Fină observatoare și comentatoare a curentelor de idei și a atitudinilor care dominau societatea în care trăia, cititoare pasionată, atentă la nuanțele gândului și ale limbajului, temperament de luptătoare, Monica Lovinescu a fost modelul intelectualului care nu se poate gândi pe sine altfel decât în relație cu oamenii și cu timpul său. Ea a făcut din această vocație un destin, apărând cauze ce păreau a fi lipsite de șanse, pentru ca istoria să-i dea ulterior dreptate. Cuvântul ei, scris sau rostit, are impactul și limpezimea celui ce știe că participă la viața publică: el întinde punți între lumea ideilor și cea a acțiunii, iar publicul vizat nu e unul exclusiv intelectual. Și asta pentru că problema morală e una care privește societatea în ansamblul ei și pe termen lung. Avem nevoie de morală cum avem nevoie de aer: Monica Lovinescu crede cu adevărat acest lucru.

Un portret complet al autoarei, care ne permite să urmărim dincolo de ordinea cronologică a textelor (primele datează din 1961) liniile de forță în jurul cărora se ordonează reflecția ei, ni-l oferă o antologie de texte publicată și prefată de Vladimir Tismăneanu la editura Humanitas în 2008, sub titlul (*Etica neuitării: eseuri politico – istorice*). Un titlu inspirat, pentru volumul ce apare în colecția Zeitgeist, pe care Vladimir Tismăneanu o dirijează competent în intenția de a demonstra – după cum el însuși o spune – «validitatea perspectivelor pluraliste în înțelegerea lumii de azi» și «de a explora fără inhibiții natura și efectele radicalismelor politice moderne».

Monica Lovinescu s-a ocupat în repetate rânduri de aceste teme (fie în calitate de analist, fie în calitate de comentator de cărți), evenimente (anul 1968, anul 1989 ce coincide cu bicentenarul Revoluției Franceze) sau atitudini politice. Cele aproape cinci sute de pagini ale volumului definesc o tematică concentrată pe deconstruirea ideologiilor totalitare, de stânga sau de dreapta, subliniind adesea legăturile dintre ele și punând în dialog experiența Estului cu cea a Vestului european. Mediind între cele două, Monica Lovinescu reușește să facă inteligibile erorile, uitările, iluziile și autoiluzionările, orgoliile, manipulările, dogmatismele din care se nasc conduite aberante sau paradoxale, ce îl transformă pe intelectual în instrument și colaborator al puterii.

Textele antologate participă la cel puțin trei istorii diferite, care interferează pe alocuri. E vorba, în primul rând, de o istorie a ideilor ce explorează procesul conștientizării de către intelectualii occidentali și estici a caracterului criminal al regimului sovietic stalinist și apoi al comunismului în general, pe măsură ce apar și se înmulțesc mărturiile care denunță ororile și minciunile. Ele aparțin fie unor disidenți din interior, cum sunt Nadejda Mandelstam, Ana Ahmatova (adevărate repere morale ale autoarei) sau Aleksandr Soljenițin, fie e vorba de conștientizările celor care au fost la fața locului și au decis să rupă tăcerea – cu toate riscurile și înfruntând consecințele –, după ce s-au întors în Occident. Cazul exemplar pentru situația din urmă e cel al

lui Panait Istrati, privit prin lupa măritoare a prețioasei mărturii a unui alt reconvertit, Boris Souvarine (de altfel, autor al unei cărți de referință despre Stalin). Se înscriu în aceeași istorie paginile despre intelectualii «noii drepte», despre autorii occidentali sau exilați din Est, care și-au revizuit opțiunile inițial necondiționat de stânga și au contribuit prin studiile sau reflecțiile lor la demitificarea comunismului.

Avem în această antologie o bibliografie comentată a celor mai importante cărți prin care reflecția despre comunism și ideologia care l-a generat sunt puse în cauză, pornind de la cazuri concrete revelatoare, de la contexte specifice sau de la analize globale ale sistemului. Printre cele mai citate nume și comentate opinii sunt cele legate de autori precum Hannah Arendt, Raymond Aron, François Furet, Alain Besançon, Jean- François Revel, Jeanne Hersch, Robert Conquest, Jean Duvignaud, Edgar Morin etc. Nu lipsesc analize ale operelor unor scriitori ca George Orwell (cu *1984*, ocazie de a defini specificul utopiei) sau Arthur Koestler, ce au avut același impact: acela de a spulbera zidul minciunii și a-i «deziluziona» pe cei încă permeabili la îndocrinările ideologice.

Condiția intelectualului în statul totalitar, temă centrală în carte, deschide poarta spre o altă istorie, cea care privește rolul pe care scriitorii și breasla lor l-au jucat în perioada comunistă, de la începuturile dominate de teroare, care îi aruncă pe mulți în închisori și trădările sau denunțurile ce largesc sfera victimelor, până la lașitățile, oportunistele, servilismele de mai târziu. Admirația e fără rezerve față de cei care s-au opus sau au rezistat (v. paginile elogioase despre Doina Cornea sau Paul Goma: «prin el România a încetat să fie marea absentă, de pe scena pe care se zbate - convulsiv – libertatea de conștiință a Răsăritului» scria M. L. în 1979), în aceeași măsură în care verbul e necruțător, atunci când are în vedere abdicările morale (v. *Scriitorii și canalul*). Intervine ulterior, în aprilie 1989, în apărarea lui Andrei Pleșu, Mircea Dinescu sau Dan Petrescu, a Anei Blandiana, a lui Dan Deșliu și a altora care deveniseră prizonieri ai unei Români transformate într-un soi de «țarc».

Monica Lovinescu scrie pentru a apăra valori și alege să scrie despre cărți care fac același lucru. Una dintre cele pentru care nu pregetă să se implice e chiar «etica neuitării», indiferent că e vorba de cărțile Anei Novac, de *Apelul către lichele* al lui Gabriel Liiceanu, de un film făcut de autori francezi cu martori în viață ai «experimentului Pitești» (*Treptele căderii* de Anca Hirț și Jean Lefaux), de reconstituirea unui proces comunist (*Anatomia mistificării. Procesul Noica/Pillat* a lui Stelian Tănase) sau de tehnicile de anchetă folosite de securitate (*Ultima carte* a Sandei Golopenția, apreciată ca «un document fără precedent»).

Întâlnim aici cea de a treia istorie, o istorie a memoriei perioadei comuniste din România, pe care, prin cronici, emisiuni radiofonice, pagini de jurnal, Monica Lovinescu a scris-o cu pasiune și i-a marcat momentele de excelență. Sunt comentați, pe lângă cei deja pomeniți, autori ca N.

Steinhardt, Ion Ioanid, Lucia Hossu-Longin, Doina Jela, Ileana Vrancea etc. Cronicara decupează cu inteligență secvențe, repovestește episoade semnificative, făcând să trăiască textul în fața noastră, stabilind conexiuni cu alte mărturii, pentru a face perceptibile mecanismele prin care sistemul comunist se autoreproduce. Această istorie a memoriei țintește spre scoaterea la suprafață a adevărilor ascunse în arhive și, nu în cele din urmă, spre provocarea unui proces al comunismului. Sunt numeroase paginile prin care Monica Lovinescu a participat la un astfel de proces.

Trebuie remarcat faptul că o parte însemnată dintre textele selectate pentru această antologie sunt scrise după 1989 și urmăresc cu atenție și intransigență evoluția mereu fragilă din anii 90 spre democrație, procesul comunismului fiind pentru Monica Lovinescu parte a acestei evoluții. Pledoaria ei pentru un astfel de proces, constanța cu care a denunțat acțiunile criminale ale securității și a demontat pretențiile celor care s-au instaurat după revoluție în apărătorii acestei instituții represive, documentarea atentă a injustițiilor și minciunii pe care s-a întemeiat regimul comunist în România, fac din ea una dintre persoanele care au contribuit esențial - alături de Virgil Ierunca - la conștientizarea de către societatea civilă românească a necesității unui astfel de proces. Ea a semnalat de câte ori a avut prilejul și a susținut orice forme de acțiune pe care le-a considerat parte a acestui proces, de la modul exemplar în care e administrată memoria victimelor comunismului la Memorialul Sighet, la demersurile Asociației Foștilor Deținuți Politici și până la redactarea Raportului de analiză a dictaturii comuniste de o comisie din care a făcut parte. De aceea, gestul lui Vladimir Tismăneanu, președinte al acestei comisii, de a alcătui această antologie e nu doar unul de restituire intelectuală, ci și unul de grațitudine și recunoaștere.

MONICA LOVINESCU

Etica neuitării

Editura Humanitas, 2008,

ediție îngrijită de Vladimir Tismăneanu

Procesul comunismului nu e unul încheiat și nici unanim dorit. Mărturia Monicăi Lovinescu din acest dosar revelator va rămâne, sunt sigură, o «probă» esențială, măcar pentru conștiințele celor care sunt dotați cu simț moral. Dacă ar fi trăit, vocea ei curajoasă s-ar fi făcut auzită dincolo de tabuuri și indiferență, pentru a spune în lumea largă că lucrurile întâmplate la Chișinău în urmă cu puțină vreme nu sunt decât dovada dureroasă a efectelor pe care comunismul continuă să le producă, în consens cu acele caracteristici pe care i le descifra H. Arendt: «disprețul ideologic al faptelor», «uitarea forțată și crearea unui climat de irealitate», «balastul cuvintelor moarte, ce adorm gândirea și se instalează ca tot atâtea ecrane între om și lumea înconjurătoare».

la CURTEA VECHE

LA CE BUN O ISTORIE A LITERATURII ROMANE, AZI? (III)

MARCU MIHAIL
DELEANU
FARA COMPLEXE

Întrebarea conține, în text și subtext, ideea că azi nu și-ar mai avea niciun rost o istorie a literaturii române. Acceptând urmarea logică a interogației retorice, există riscul să ne îndoim de rostul istoriilor literare în toate timpurile, nu doar în zilele noastre, de teamă că ar putea fi subiective, incomplete sau părtinitoare. Or, o asemenea aserțiune este contrazisă prin istoriile literare lăsate de înaintași, istorii despre care nu se poate spune că nu și-au avut rostul la vremea lor și mai apoi. Pe lângă celebra lucrare a lui G. Călinescu, pe bună dreptate citată ca model în unele răspunsuri la ancheta întreprinsă de Lucian Alexiu, în perioada interbelică au scris istorii ale literaturii române E. Lovinescu, N. Iorga, S. Pușcariu, D. Popovici ș.a., unele pentru anumite epoci, altele aduse la zi. Au fost necesare, la vremea lor, aceste istorii literare? Sigur că da, chiar dacă și atunci, din diverse motive, unii sau alții se vor fi îndoit de rostul lor. Dacă azi nu și-ar mai avea rostul o istorie a literaturii române, ce s-a schimbat între timp? Mai ales din această perspectivă se cuvine căutarea unor răspunsuri la întrebarea lansată de revista "Orizont".

Un prim răspuns ar fi că o asemenea lucrare, adusă la zi, contrazice opinia lui Tudor Vianu despre **istoria literaturii** care studiază operele trecutului, de scrierile literare ale prezentului ocupându-se critica literară. Pe lângă această distincție, dicționarele de specialitate menționează câteva *forme concrete* ale criticii literare: *articolul, cronica, eseul, recenzia, monografia*, specii neîntâlnite în cercetarea istorică a literaturii. De aceea, o istorie a literaturii române, alcătuită (în partea ei despre perioada contemporană autorului) din articole, cronici sau eseuri puse cap la cap, nu răspunde modelului tradițional românesc (și nu numai) de istorie a literaturii, așa cum o vedea Tudor Vianu.

În legătură cu distincția recomandată de Tudor Vianu între istorie și critică literară, ar mai fi de lămurit ce înseamnă *trecut* și *prezent*. Din care moment aparține trecutului opera unui scriitor? Începând cu a doua zi după moarte sau la trecerea unui număr de ani, și câți anume? Dilema a fost înlăturată prin istoria literaturii scrise de G. Călinescu, în care nu s-a mai pus problema trecut-prezent, autorul eliminând deosebirea dintre *istoric* și *critic* literar. La Tudor Vianu, cei doi sunt complementari: "criticul are nevoie de perspectivă istorică, iar istoricul de atitudine critică". Pentru G. Călinescu, istoria literară nu este o *știință obiectivă*, deoarece ea presupune, din partea cercetătorului, o interpretare proprie, "un sistem al său de a gândi și de a judeca valorile". Fiind "operă de creație critică" (s.n.), istoria literaturii nu poate fi scrisă decât de "un autor cu vocație". Probabil de aceea cartea domnului Nicolae Manolescu se numeste: *Istoria critică a literaturii române*.

Un al doilea răspuns poate avea în vedere faptul că o istorie a celor *cinci secole de literatură* română presupune, pe de-o parte, recitirea, pe cât se poate neselectivă (cum, dimpotrivă, procedează Nicolae Manolescu), a scrierilor în cauză (adică *operă de critic*) și, pe de altă parte, o sinteză a studiilor despre aceste scrieri (*operă de istoric*). Ideală ar fi o lucrare care să îmbine cele două procedee, lucru mai greu sau aproape imposibil de realizat, exhaustiv, obiectiv și imparțial, de un singur om.

În concluzie, o istorie a literaturii române a fost și este oportună oricând, inclusiv azi.

Lăsat însă în grija unor "funcționari" angajați pe viață în institutele de cercetare academică (cum îi numea cândva acad. Eugen Simion), un asemenea tratat colectiv a eșuat, ca și tratatul de istorie a limbii române. De aceea, trebuie să ne mulțumim azi cu istorii "de autor" ale literaturii române, fie ele și prea accentuate personale. Asumându-și soluții și răspunderi personale, asemenea lucrări elimină măcar pericolul ca spiritul de echipă să devină mentalitate de gașcă, iar complementaritatea, complicitate în neconvocarea unora sau altora dintre scriitori la festivalul consacrării academice. În ceea ce mă privește, nu sufăr de asemenea complexe, mulțumindu-mă cu cronicile de la Berzovia ale colegului Călin Chincea, cu parcimonioasele aprecieri ale domnului Gheorghe Jurma și, mai ales, cu includerea prozei mele în proiectul orăvițeanului Ionel Bota pentru o istorie a literaturii din Banatul Montan.

ION JURCA ROVINA CRITERII DE EVALUARE

Acest "La ce bun?..." ar putea deschide mai multe întrebări, până la "o istorie a literaturii române, azi". Scrii o carte pentru a fi tipărită și citită. Nu mai sunt planuri editoriale restrictive, nu mai sunt cenzuri, ești liber să publici. Dar trebuie să-ți sponsorizezi cărțile. Nu faci parte din excepțiile de rigoare. Sponsorizezi, dar bani pentru travaliu (măcar pentru el) nu primești. Pentru că tirajele sunt mici. Și așa, nu se prea vând. Nu sunt cititori. Adică, fără cititori, fără bani. Și atunci: "La ce bun" să mai scrii, azi?

Te leagă talentul (are și el sforile lui) de scaun în fața calculatorului. Uی de restul lumii și scrii. Ferice când închei manuscrisul, începi bătălia pentru tipărire. Cu cartea visată în mână, iar te cuprinde fericirea. Și când o lansezi, poți fi fericit, și când citești vreo cronică despre ea. Vezi că merită să scrii? Așa, de amorul câtorva clipe de fericire. Dar din asta, nu se poate trăi. Adică, nu-ți poți câștiga pâinea. Și atunci: "La ce bun" să mai scrii, azi?

Dar când te vezi prin dicționare, te răzgândești și iar te legi singur de scaun să scrii. Înseamnă că nu te spețești degeaba. Măcar te consemnează un dicționar pentru strădanie. Merită, nu? Auzi, vezi că se scriu și istorii ale literaturii timpului tău. Dar nu știu cum se face că te regăsești doar în "partea din întreg", împăcându-ți sufletul cu această bucurie. Adică, la marile, prețioasele sinteze scrierile tale nu ajung. Atunci: "La ce bun?"... Poți să te întrebi, dacă aceasta ți-a fost ținta. Iar dacă nu, poți continua să-și trăiești clipele de fericire de care vorbeam și dezamăgirea pe care, la urma urmelor, ți-ai asumat-o.

Altfel zis, e timpul sintezelor, al descoperirii performerilor și performanțelor? Nu trebuie stabilit, analizat înainte întregul fenomen creator în literatură? Pe ce teren se sprijină înălțimile? Nu știu, eu n-am un scaun atât de sus, să privesc de la înălțime. Dar sunt filolog prin profesia de bază și nu pot nega lucrarea critică și istorică întru literatură. Doar că, după umila mea părere, cred că fără generozitatea cuvenită în munca (greă) de cercetare a fenomenului literar, instanța judecătorească nu-și va repera adevăratele criterii de evaluare. Pentru că altfel se poate face praf întreaga literatură, dacă ni se pare că avem prea multă. Mai departe nu zic, nu scriu, nu din prudență, ci a nu mă găsi mai viteaz înaintea propriei mele lucrări în ceea ce scriu. Și la urma urmelor, facă-se și fără al meu nume istorii, numai să fie patriei și culturii ei izbăvitoare.

GHEORGHE SECHEȘAN O REASEZARE A VALORILOR

Sunt absolut convins de faptul că avem nevoie de o istorie literară, azi. Sau de mai multe, chiar. Mi-aș motiva opțiunea astfel:

1. Orice istorie literară are nevoie de un moment (de momente) de retrospectivă, de decantare, de sedimentare, de valorizare. Am observat, chiar, că o cultură, cu cât este mai "dezvoltată", cu atât are mai multe inițiative de acest fel, mai serioase, mai dense.

2. În societatea românească lucrurile sunt și mai complicate. În perioada comunismului a fost scrisă o "anume" literatură, cea adevărată, "serioasă", fiind un fel de fiică vitregă a "literaturii socialiste". Și, cu toate aceste dificultăți, au existat voci critice care au făcut lumină în ceea ce privește literatura română contemporană: Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Cornel Ungureanu, Laurențiu Ulici, Gheorghe Grigurgu, Ion Pop, Ion Simuț, Eugen Negrici, Alex Ștefănescu și alții (nu prea mulți, din păcate), au ținut dreapta cârmă a valorii literare într-o cultură aflată în cădere liberă în hăul proletcultismului sau al neostalinismului. Așa că, "pe atunci", pătrundeau în istoria literaturii, mai de voie dar, mai ales, de nevoie, inși care nu aveau nimic în comun cu literatura decât devoțiunea față de partid și de conducători. O reasezare a valorilor este foarte necesară, și aceasta nu o pot face decât criticii avizați, serioși, cu o experiență vastă de lectură, cu cărți serioase la activ, cu o dreaptă măsură a judecăților de valoare.

3. În România post-decembristă, odată cu libertatea au pătruns, ca dintr-o nouă cutie a Pandorei, și multe (prea multe) rele. Unul dintre acestea a fost prostul gust. De bunăvoie sau siliți de programele școlare, tinerii citeau înainte și luau contact, inevitabil (și) cu literatura mare. Gustul literar (și estetic, în general) se forma implicit. Astăzi școala este facultativă. Literatura este facultativă. Bunul gust și bunul simț sunt facultative. Se nasc peste noapte "poeți" care n-au citit o sută de cărți în viața lor. Care nu-și cunosc înaintașii literari, colegii de generație, nu cunosc gramatică. Și totuși, se pretind scriitori. Alex Ștefănescu a făcut un clasament al celor mai slabe o sută de cărți de poezie din literatura contemporană. Este un adevărat dezastru. Îmi imaginez ce s-ar putea întâmpla

dacă nu ar exista criticii veritabili, precum cei de care aminteam.

4. Cu toate acestea, se scrie literatură în România. Uneori bine, chiar foarte bine. Cine să valorizeze demersurile celor care, în fond, trăiesc numai pentru scris, pentru literatură, pentru artă? Scriitorii autentici sunt, în opinia mea, sensibili ca niște flori. Dacă nimeni nu le discută opera, dacă nimeni nu le-o citește, dacă nimeni nu le-o bagă în seamă, înseamnă că au scris-trăit degeaba. Așa că, bune-rele, mai mult sau mai puțin obiective, mai îngăduitoare sau mai critice, istoriile necesare sunt mai necesare pentru o literatură decât aerul.

NICOLAE SÂRBU ACROBAȚII

Eu pot răspunde la o asemenea întrebare cu lejeritatea celui care nu-și face iluzii în legătură cu acest subiect. N-am veleități, nu-mi fac iluzii, dar îmi pasă, la urma urmei. Întrebarea anchetei provine din celebrul adagio alarmist: la ce bun poeții într-o vreme ca a noastră? Fără să țină seama de sofisticatele dileme, de marginalizarea și luarea lui peste picior, poetul continuă să existe și să scrie. Împotriva tuturor detractorilor, istoriilor și dicționarelor literare. Literatura fiind, cum se știe, deopotrivă inutilă și binevenită, în același timp.

Pe de altă parte, personal nu am de ce să mă încrâncenez împotriva acestor forme de existență și valorizare literară: compendii, crestomații, dicționare, antologii, bibliografii și mult trâmbitatele istorii literare. "Dicționarul scriitorilor din Banat" (coordonat de Al. Ruja) și "Dicționarul general al literaturii române" (aici coordonarea-i bramburită) mă bagă acceptabil în seamă. Surprinzător, în seceta acută de bănățeni din "Istoria critică a literaturii române", de Nicolae Manolescu – eveniment care face și provoacă în fond această discuție – în acest controversat volum eu sunt prezent. E dreptul tău, e dreptul tuturor să vă mirați, dar acesta-i crudul adevăr. Nu sunt prezent ca poet, publicist, eseist, prozator în nuce, Doamne ferește. Ar fi și culmea pentru un provincialist rătăcit, întârziat. "Dicționarul scriitorilor din Caraș-Severin", scris împreună cu colegii bibliotecari V. Bitte și T. Chiș, lucrare amintită și în D.G.L.R., îmi face această figură simpatcă. Adică, deși nu am veleități de critic sau istoriograf, să fiu amintit, în celebra

lucrare, la "Bibliografie generală". Nu ca scriitor, ci ca bibliograf. Decât deloc, așa cum au pățit-o alții...

Se pare însă că am luat-o prea abrupt și lejer. În loc să vorbesc despre impozantele tomuri de sinteză, istorii care au o istorie, ce presupun un ton ceremonios și doct când te referi la ele, eu mă trezesc tam-nisam să-i dau înainte cu persoana mea scriitoricească. Dar ce importanță mai poate avea o minusculă umbră de provincie pe cerul spuzit de stele și megastele orbitoare al literaturii române? Hai să fim serioși! Impozantele tomuri trebuie să fie impecabile, curate, cu succes comercial și fără scame nedorite și agasante ca mine. Și ca alții asemenea. În aceeași ordine de idei, monumentele sunt făcute să fie admirate și nu criticate, ca orice obișnuit fapt sau obiect de cultură. Atunci când revista "Argeș", din Pitești, și-a permis o atitudine critică, directorul editurii "Paralela 45" și-a dat demisia din Filiala Pitești a Uniunii Scriitorilor. Iar când ieșeanul Nichita Danilov își asumă un ton ireverențios, în aceeași revistă, valurile amenințau să devină tsunami.

În chiar intenția exprimată în 1936, într-o scrisoare către editorul Al. Rosetti, G. Călinescu vorbește chiar așa, de o "Istorie critică a literaturii române". Ideea nu e, prin urmare, nouă. Se spune acum că divinul critic nu prea s-a ținut de ea. El a creat un roman al literaturii. Cu multe personaje: domnitori, descendenți, fundal și relații de epocă, întâmplări de culise. Dar și mulți scriitori. Uneori caracterizați succint, în câteva rânduri, dar neignorați. Prezenți. Înțelegându-se un lucru neglijat astăzi: mari, mici și genii, împreună fac, da, ei fac istoria vie a literaturii. Nu cel care o scrie. D.I. Suchianu, Radu Tudoran, Mihai Moșandrei, Sandu Teleajen, Octav Botez, G. Talaz se înscriu în categoria celor tratați astfel, dar neignorați de G. Călinescu. Ei trăiesc în această literatură română, în istoria călinesciană a ei, așa cum trăiește de **visu** N. Bălcescu, cel "Ras, neverosimil de osos și extatic, cu frunte enormă ca de craniu gol, pletos, gătit într-o mare cravată neagră, el are privirile rătăcite ale unui mistic meridional..." Sigur, trăsături, personaje caracterizate ca într-un roman. Dar ce roman! În care au loc poeți minori, un fals G. Lazăr, bonjuriști, un Franz Liszt, unii cuprinși de "beție politică", cei din "Micul romantism provincial și rustic" (unde și noi am avea loc, azi), multe ilustrații, dușmăanii, încrengături. Viață diversă și vie, plină de culoare. Nu un insectar aseptice, discreționar și încrâncenat. În care să fie adunați numai fluturii cei mai grași, mai strident colorați, dacă se poate cu trei aripi stângi. G. Călinescu vede "o istorie, în care o jumătate de țară taie pe cealaltă jumătate și-i vâra țepi în șezut ..." Să se fi terminat în zilele noastre cu țepii vârați discret și colegial în șezutul celuiilalt?

Făcând acum abstracție de dicționarele D.G.L.R., A. Sasu, Al. Ruja, O. Berca, P.E. Banciu, în care mă aflu și n-am de ce să le port pică, mă voi referi în continuare deschis, cinstit și fără curtoazie, la cele două impunătoare și elegante istorii literare, semnate de Alex Ștefănescu și Nicolae Manolescu. Sincer, chiar foarte sincer vorbind, nu cred că am ajuns încă în stadiul de gogoasă a viermelui de mătase, încât să merit să fiu inclus în asemenea cusături cu mătase albă și de finete orientală. Așa că nici lor, pe bune, zău, nu vād vreun motiv pentru care le-aș purta pică.

Să ne oprim la "Istoria literaturii române contemporane", de Alex Ștefănescu. Elegantă, multe fotografii, de diverse mărimi. Născut la Lugoj, criticul, evident, nu are nici o atracție față de Banat. Gheorghe Azap este în finalul unei lungi trimiteri. E prezentă Francesca Banciu, din Germania, nu și Paul Eugen Banciu, din Timișoara. Se lăfăie, pe șase pagini, ziaristul Ion Cristoiu, cu poze în mărime naturală, care anul trecut (2008) a fost primit, la 60 de ani, în Uniunea

Scriitorilor. Nici un cuvânt despre poetul Damian Ureche, figură boemă și maestru al prozodiei, care poate reține atenția măcar prin pătaniile lui cu grânicerii comuniști. Din punctul meu de vedere, Alex Ștefănescu are, totuși, o bilă albă, că-i acordă spațiu moldoveanului Ovidiu Genaru, care la N. Manolescu lipsește. Reținem, totuși, că și în lucrări cu caracter pretins critic, doct de "Se sparie gândul", subiectivismul lasă urme de cizme de cauciuc, în care ciorapii din ele nu te lasă să respiri. Există la A. Ș. o doamnă Crina Sârbu, care are meritul de a fi fost cu Labiș la Școala de Literatură. Aici îmi vin niște cuvinte grele, pe care încerc să le gâtui în fașă.

De la apariție, putem spune că "Istoria critică a literaturii române", de N. Manolescu, ține pe drept vitrina revistelor literare. A fost un eveniment îndelung pregătit, așteptat, mediatizat peste poate. În Prefață, celebrul critic ne dă de înțeles că dumnealui nu are nici un interes personal în această afacere (a se citi capodoperă): "Nu pentru satisfacții de critic și istoric literar am întreprins această operă". Cum să cunoști o mai elegantă și sigură captare a bunăvoinței, prin care cititorul este asigurat că numai lucruri adevărate și minunate îl vor aștepta în lectura masivului op, atât de dezinteresat.

Destul de multe luări de poziție, în ultima vreme, privind "Istoria critică...", unele analize detaliate, încearcă să spună cu precauție (scriitorii știu de ce!) că, pe lângă meritele incontestabile ale sintezei, există și lacune. Sigur, nu un neofit ca mine îi poate da sugestii profesorului Manolescu. Totuși, din numele reprezentative ale celor omiși (din ignorare, din ignoranță?) unii opinenți au sugerat că s-ar putea face o altă istorie. Cum spunea Vasile Dan, absentează în corpore membrii Filialei Arad a U.S., care se întinde pe câteva județe. Context în care absența reșenilor, cu câteva nume de adevărați poeți, se impune parcă de la sine.

Distinsul autor nu are în cuprins nici "poeți minori", nici un "mic romantism provincial și rustic", unde măcar unii dintre noi și-ar avea locul. Sunt nume importante asupra cărora tăcerea este total discrețiar, gândul putându-ne duce spre acel discreționar "dacă eu nu vreau, nu ești". Din acest punct de vedere, pare îndrituită o întrebare formulată după Miron Costin: "Nasc și la Banat scriitori?". Nu cred că trebuie să fii un provincial "de performanță" ca să te întrebi așa. Corneliu Diaconovici, Paul Iorgovici, Ion Florian-Panduru, Sofia Arcan, Damian Ureche, Damaschin Bojincă, Alexandru Jebeleanu sunt nume de "foști", pe care degeaba le căutați în impunătoarea sinteză. Dintre contemporani, nemotivat nu răspund la apelul Istoriei: Eugen Dorcescu, Ion Arieșanu, Anghel Dumbrăveanu, Paul Eugen Banciu, Ion Marin Almăjan. Sunt nume care au marcat jumătate de secol literar bănățean. Măcar. Înainte de a fi "Istoria lui Cutare", aceste lucrări sunt ale Literaturii Române! Oare niciunul din cei enumerați mai sus (nu mă refer la noi) nu este scriitor român? E vorba de o insuficiență cunoaștere? Posibil. Literatura-i azi un fenomen mai bogat, complex, covârșitor ca diversitate, cumva misterios, ce pare să depășească puterile și timpul unui singur om. Dicționarele de grup, studiile pe genuri, curente literare sau perioade pot părea mai adecvate. Unde să găsești mai ales informații cât mai complete și sugestii de interpretare, puncte de vedere. Ele se completează prin comparație, nu se exclud.

Revenind la întrebarea de pornire: da, avem nevoie de enciclopedii, dicționare, istorii literare, care ilustrează maturitatea unei culturi. Ca director de bibliotecă județeană le achiziționez cu prioritate. Sunt referințe necesare, surse de informație. Însă prea multe absențe (Nora Iuga, cea proteică și premiată, de exemplu) creează dubii de credibilitate. Nu cred că omisiunea cu grad de generalizare înseamnă "critică". Nu cred că trebuie să

facem gol în jur pentru a se vedea mușuroaiele. Aici aş putea enunța un principiu: nu există cărți de necitire. Sau: întâi citește, pe urmă ignoră. Cum să poți valida valori, fără să le asiguri vizibilitatea? Chiar și prin simpla mențiune în peisaj.

Dacă tot m-am întins la datul cu bâta în baltă, permiteți-mi în final o sugestie, în același ton. Ar fi imperios necesar ca profesorul Cornel Ungureanu, tratat cam din vârful penitei, să-și dezvolte volumul din Geografia literară într-o Istorie a literaturii din acest areal cultural românesc. Ar fi o sursă credibilă și nesecetoasă.

TITUS SUCIU ACESTEA-S ÎNTREBARILE

Întrebării nu-i este străină o componentă oarecum *subversivă*, ce-ți pune entuziasmul inițial și reticențele, la fel de repede conturate, în gardă. Și-atunci, pentru a-ți împăna intervenția cu argumente demne de luat în seamă, o privești în *ograda proprie* – literatura română –, una *peste gard* – literatura universală. Și dacă pînă la impactul cu provocatoarea *chestionare* nu ai făcut acest gest – destule rezerve, nemulțumiri și insatisfacții, neașteptate nedumeriri, îndeajuns de multe motive pentru meditații. Asta pentru că nedumeririle, dar mai ales insatisfacțiile, te transformă în *comentator* incapabil să-ți depășești subiectivitatea, pentru că surprizele induc o oarecare stare de perplexitate, iar meditațiile nu sunt ușor de finalizat în convingeri trainice.

În România, în ultimii 30-40 de ani, au apărut destul de multe lucrări de acest gen, pe copertile cărora se găsesc nume de primă mărime ale vieții noastre literare. Numai că ori de cîte ori se fac comentarii asupra tomurilor respective – fie că aparțin specialiștilor, adică criticilor, ori *subiecților*, adică prozatorilor, poeților etc. –, se ajunge la maestrul incontestabil și celebra lui Istorie, publicată în anul 1941. Și la valuri de reproșuri pentru că autorul din zona cutare – cu osebite cei de pe malurile rîului cu apă *dulce* – au ignorat prozatorul X ori poetul Y, creatori de certă valoare din zona lor care, dacă ar avea buletin de capitală...

Vrem nu vrem, o întrebare se conturează de la sine. De ce ne subjugă și acum capodopera călinesciană? Răspunsul nu e greu de enunțat. Pentru formulările epatante, surprinzătoare, seducătoare. Pentru că în ultima și prima instanță George Călinescu nu **demola**, ci **construia!** Ceea ce se pare că scapă multor comentatori literari, e faptul că **criticul își clădește notorietatea nu prin lucrări în care desființează cine știe ce grafoman, ci dimpotrivă supunînd atenției – la urma urmei descoperind! – autori care doar datorită unor împrejurări nefavorabile**

se găsesc în conuri de umbră, nu pentru că n-ar avea valoare! Făcînd o paralelă cu o situație în care prozaicul nu e exclus, dar nici inexpressiv, se poate spune că *truda* criticului se aseamănă cu cea a căutătorului de aur. Pentru care important este grăuntele cu luciri amețitoare, nu tonele de steril cenușiu-pămîntiu!

Oricum, pentru criticul ce-și propune să scrie o Istorie a literaturii, existența copleșitorului tom nu trebuie să fie factor inhibant. Dimpotrivă. Întrebat de ce a urcat pe cel mai înalt vîrf al planetei, celebrul neozeeandez Edmund Percival Hillary a dat un răspuns doar aparent banal – pentru că există! Dar rezervele, nemulțumirile și insatisfacțiile se convertesc în nedumeriri îndată ce constăți că în Franța, Germania, Anglia, Spania etc., nu se mai scriu astfel de istorii de ani buni! De cîteva decenii! Din surprinzătoarea observație – *lăstari* firești. La noi s-au scris, pe aiurea nu, de ce?... Și dacă s-au scris, au adus *clarificările* necesare, de cele mai multe ori *promise* de numele de pe copertă?... După unele informații tentative încă există, se vor concretiza într-adevăr?... E posibil să mai scrie cineva o Istorie care să întrunească sufragiile consumatorilor de literatură?... Vremea sintezelor elaborate de o singură somitate a apus, asemenea prestații pot fi executate doar de colective de specialiști?...

Revenind la întrebarea plasată deasupra intervențiilor noastre, un răspuns, girat de elementarul *bun-simț* omenesc, nu poate fi decît afirmativ. De *lumină* e nevoie totdeauna! Ba, ținînd cont de explozia de titluri, facilitată de rabatul la calitate al tuturor editurilor în ultimii ani, ar fi și necesară și importantă. Numai că odată ajunși aici...

Orice răspuns are o *țintă principală* dar și una secundară. Prezentînd date, cifre, tot felul de argumente, încerci să-l convingi pe cel din fața ta că ideea pe care o susții e un adevăr fundamental și trebuie împărtășit. În ceea ce-l privește pe oponent, demersul poate însemna o reușită, poate fi respins. Intervențiile au însă și o componentă *reflexivă*. Îți pot întări convingerile ori, ținînd cont de contraargumentele furnizate, cîteodată doar de reconsiderări... Așa că *odată ajunși aici*, să reluăm sintagma *la ce bun!* Sintagma cu doar cîteva din sensurile ei: dacă, ținînd cont de avalanșele de tomuri, o istorie mai e posibilă... necesară... utilă... dacă mai poate fi scrisă de un singur istoric... dacă, fiind elaborată de un colectiv, e posibil să aibă *unitatea* cuvenită... dacă...Cu alte cuvinte, parafrazînd o celebră reflexie, **acestea-s întrebările!** Căroră, după cum se vede și din numerele anterioare ale revistei, le-am *răspuns*... fără să **răspundem!**

Anchetă realizată de
LUCIAN ALEXIU

MĂSURĂ PENTRU MĂSURĂ

ALEXANDRU BUDAC

La aproape trei ani după excepționalul volum *De ce vedem filme. Et in Arcadia Cinema*, criticul Alex. Leo Șerban revine în forță cu o carte dedicată exclusiv cinematografilei autohtone. *4 decenii, 3 ani și 2 luni cu filmul românesc* apare în noua colecție "Cinema" de la editura Polirom, a doua de acest fel după cea de la Humanitas. Nu pot decât să exult că lucrurile au început, în sfârșit, să se miște pe terenul publicațiilor de gen. Când spun despre Alex. Leo Șerban că "revine" folosesc mai mult o figură de stil, întrucât cel mai important dintre criticii noștri de film este și cel mai activ. După cum transpare și din titlul cărții, el a fost de-a lungul întregii sale activități alături de eșecurile, gafele, strădaniile, conflictele, reușitele, recunoașterile cineaștilor români. A dat verdicte, a pus diagnostice, a luat constant pulsul celei mai vitregite arte din cultura noastră. Nu a ezitat să parieze pe unii și să înfiereze pretențiile artistice ale altora. Știe perfect ce loc ocupă *Reconstituirea* în cadrul filmografiei lui Lucian Pintilie și ce anume aduce nou *A fost sau n-a fost ?*. Nu uită niciodată că minimalismul este un stil și că propaganda și arta nu au ce căuta laolaltă. Are încredere în regizorii tineri, însă nu-i ignoră nici pe artiștii valoroși de dinainte de '89. E fascinant să urmărești în *4 decenii, 3 ani și 2 luni ...* cum s-au schimbat lucrurile și să constăți că vocea și exigențele criticului nu au obosit deloc în tot acest timp. El a rămas la fel de plin de vervă și la fel de sigur de condeiul său.

Pentru o mare parte din publicul spectator, cinefil sau nu, cinematografia românească a început să "existe pe hartă", ca să folosesc și eu sintagma, deja uzată, a lui Greenaway, abia după succesul lui Cristi Puiu, premiul Palme d'Or câștigat de Cristian Mungiu și, în general, odată cu succesele "Noului Val", adică de prin 2005 încoace. Într-o lume unde se văd tot mai multe filme, dar tot mai puțini știu ce este Cinema, Alex. Leo Șerban merge împotriva curentelor și modelor culturale în vogă. Caută stil, acolo unde alții nu vânează decât confirmarea (sau infirmarea) politicilor de marketing, senzației efemere îi preferă viziunea și invocă importanța canonului în pofida celor care susțin nocivitatea ierarhiilor. Nu în ultimul rând, înțelege foarte bine că dincolo de erudiție, discernământ și fler, criticul de artă trebuie să rămână un estet și să se adreseze întotdeauna unui public. A fi elitist nu înseamnă a fi și autist. O spune limpede: "Nae C. mi-a reproșat odată că scriu întotdeauna convins fiind că gustul meu e perfect. [...] Da, este. Sau, cel puțin, în 99% dintre cazuri. Dacă n-aș avea această certitudine, n-aș face această meserie. Ceea ce mă interesează – cinematograful este doar un avatar al acestei pasiuni – este, de fapt, 'istoria, teoria și practica gustului'. Numai că lucrul acesta nu are nimic de-a face cu 'dictatura': eu nu oblig – prin metode 'specifice' de persuasiune – oamenii să le placă neapărat filmul care-mi place mie; încerc doar să-l conving (prin metodele mele specifice) să-l vadă, pentru a se convinge că este un film bun... Atât."

Volumul este structurat în trei secțiuni

și o Addenda. Multe dintre articole și eseuri își dau replica convingător peste ani. De exemplu, *Despre un Cinematograf care nu există*, unul dintre eseurile din deschiderea cărții, rezzonează cu epilogul *Cele două băți de pleopă ale modernității*. Dacă în primul text criticul tranșează dur între cei câțiva cineaști importanți de dinaintea "Noului Val" (Pintilie, Daneliuc, Veroiu, Pița) și "restul plutonului", în cel de-al doilea surprinde straniile sincronizări – e de-a dreptul un miracol că unii regizori au reușit să fie contemporani, sub aspect stilistic și tematic, cu experimentele unor mari artiști de dincolo de Cortina de fier – dintre filmul românesc și cinematografia mondială și identifică punctele de discontinuitate unde s-a făcut trecerea de la modern la postmodern. Desigur, e adusă de mai multe ori în prim-plan și problema spinoasă a canonului (dar când nu e spinoasă această problemă?). În opinia lui Alex. Leo Șerban, Cinemaul românesc a rămas "Cenușăreasa artelor" pentru că nu a reușit niciodată să completeze, la modul serios, "«triada regală» Literatură-Muzică-Pictură" și pentru că regulile jocului privind suportul financiar au fost făcute întotdeauna de juriile CNC-ului – țintă predilectă în mai multe dintre articolele din *4 decenii, 3 ani și 2 luni ...*. Deși sunt de acord cu afirmațiile criticului, îndrăznesc să le adaug propria mea suspiciune privitoare la existența unui canon românesc veritabil în cazul "triadei". Din nefericire, însăși ideea de canon în cele trei arte autohtone menționate are ceva foarte hazliu. Să sperăm că în cinematografie, situația actuală, sintetizată de Alex. Leo Șerban într-o frază ce revine în carte precum o mantra ("Puiu

a pus sămânța, Porumboiu a udat locul, iar Mungiu culege roadele.") reprezintă cu adevărat începutul unei noi ere pentru filmul românesc.

Cele câteva portrete din volum sunt la fel de memorabile pe cât sunt de percutante cronicile unor producții mai noi sau mai vechi. Iată, de pildă, cât de viu este prezentat cel mai bun scenarist: "Când se va trage linia și se va scrie istoria filmului românesc din secolul XXI, se va găsi ADN-ul lui Răzvan Rădulescu (scriitor & scenarist român) în fiecare fibră a așa-ziselor filme 'minimaliste' – filmele acelea care plac criticilor și mai puțin spectatorilor, sunt premiate la festivaluri de-afară și ne-au pus pe hartă, trăgând după ele și celelalte producții... Răzvan este 'eminența cenușie' a filmului pur & dur *made in Romania*, omul care știe că e mai cool să creezi o modă decât s-o urmezi [...]" Cristian Nemescu, "singurul nostru *neorealist magic*", este evocat cu multă căldură și emoție în *O nedreptate*, cel mai tulburător articol din carte. Cronicile sunt generoase, în sensul că acoperă o perioadă de aproape douăzeci de ani. Dezamăgiri, entuziasme, speranțe, revoltă sau bucurie – un întreg spectru de stări sufletești, dar și de aprecieri profesionale se concentrează în pagini ce nu omit nimic: puținele revelații ale anilor '90, evoluția artistică a lui Nae Caranfil, kitschurile lui Nicolaescu, experimentele eșuate ale lui Pița, primele filme ale lui Mungiu și Puiu, documentarele provocatoare ale lui Alexandru Solomon și multe alte piese de cinema mai mult sau mai puțin izbutite (inclusiv o savuroasă demontare a dialecticii Cioran-Țuțea concepută de Gabriel Liiceanu

pentru faimosul serial).

Dintre toate afirmațiile lui Alex. Leo Șerban, una mă îngrijorează în mod special. El povestește la un moment dat despre o discuție cu George Banu și despre motivația de a scrie critică de film ori de teatru. Banu îi mărturisește că a ales-o pe cea din urmă, întrucât teatrul e muribund, iar Alex. Leo Șerban conchide, cu privire la film: "O artă contemplându-și melancolic sfârșitul – iată o motivație puternică (și) pentru mine pentru a scrie frenetic despre ea !" Pe cât de mult sper ca măcar de data asta să se înșele în privința viitorului celei de-a șaptea arte, pe atât de mult îmi doresc să scrie în continuare.

UN GNOTIC RUS

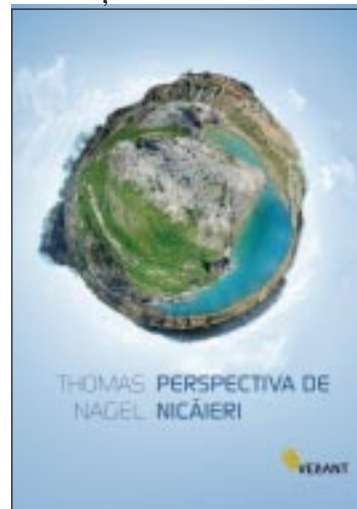
Este atât de dezolant peisajul ficțiunilor recente (întreaga invazie de cărți vândute în milioane de exemplare și traduse în zeci de limbi, dar din care nu merită să parcurgi nici o pagină), încât cred că ar fi momentul să ne întoarcem la clasici. De pildă, la acest roman fără seamăn, scris de un geniu (orb în ultima parte a vieții, precum Homer, John Milton, James Joyce și Jorge Luis Borges) aproape uitat printre atâtea scribi contemporani obsedați de pușculiță. *Maestrul și Margareta* a fost reeditată într-un volum elegant și într-o proaspătă traducere. Nu cunosc limba rusă, așadar nu mă pot pronunța cu competență asupra noii versiuni a lui Ion Covaci, dar eu unul am găsit-o ireproșabilă, iar postfața semnată de Ion Vartic este o mostră de erudiție și bun gust. S-a spus despre povestea Maestrului și a Margaretei sale că are atâtea interpretări câți cititori. Probabil că fiecare dintre noi a găsit altceva în paginile ei: o poveste de dragoste, un pact faustic, calea aparte spre credință oferită de imaginație, o satiră politică, o parabolă gnostică, un crez artistic, o aventură fantastică. După ce-o citești, înțelegi că întâlnirea la ceas de seară cu Diavolul nu e cel mai rău lucru care ți se poate întâmpla. Sub acest aspect, Bulgakov mai are un concurent serios în literatură, și anume Nathaniel Hawthorne. Dar, după cum bine știm, la ruși nu e ca la americani.

Mihail Bulgakov, *Maestrul și Margareta*, traducere din rusă de Ion Covaci, postfață de Ion Vartic, Editura Humanitas, 2007

PENTRU FILOSOFI PURI ȘI DURI

Thomas Nagel, reputat profesor de Filosofie la New York University, abordează în acest consistent volum din 1986, relația dintre subiectivitate și obiectivitate – o problemă invocată de mulți, dar pe care foarte puțini pot s-o și formuleze satisfăcător. *The View from Nowhere* e comparabilă, prin anvergura și ambiția ei, cu *Philosophical Explanations* a lui Robert Nozick (cunoscut și ca reprezentant al libertarianismului). Temele sunt aceleași în ambele cărți, dar abordate din perspective diferite: relația minte-corp, teoria cunoașterii, libertatea, etica, sensul vieții. Desigur, acestea au fost dintotdeauna temele filosofiei, însă Nagel încearcă să le reevalueze dintr-o perspectivă nouă, unde să aibă loc atât Berkeley și Kant, cât și fizica teoretică ori darwinismul. Profesorul american denunță "excesul de obiectivitate" în filosofia minții, acceptă scepticismul doar pentru a-l respinge mai bine și polemizează inteligent cu autori contemporani precum Derek Parfit, autorul provocatoarei *Reasons and Persons*, și Saul Kripke, unul dintre reformatorii străluciți ai filosofiei analitice. Cartea lui Thomas Nagel este o lectură obligatorie pentru toți cei care vor să se familiarizeze cu noțiuni de filosofia minții, dar și pentru cei convinși că există probleme ce vor rămâne întotdeauna actuale și pe care numai gânditorii puternici pot să ni le explice.

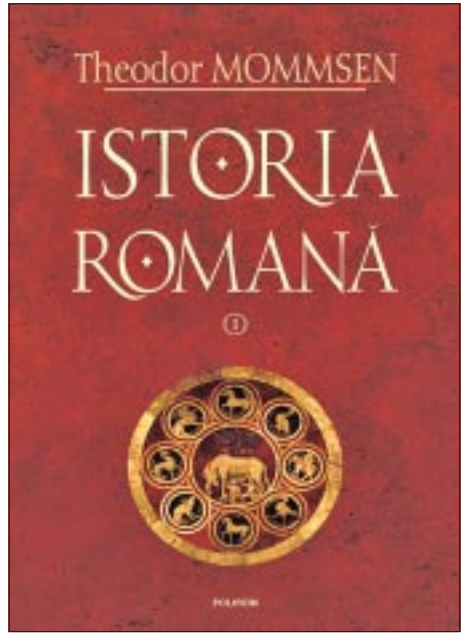
Thomas Nagel, *Perspectiva de nicăieri*, traducere din engleză și postfață de Bogdan Lepădatu, Editura Vellant, 2009

REDIVIVA

REPERE SARBATOREȘTI CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Între două valuri de alegeri naționale și europene, o apariție editorială oportună pare a fi opusculul compus acum două milenii de **Quintus Tullius Cicero**. *Mic manual de campanie electorală*, trad., pref. Alexandru N. Cizek, Editura Art, București, col. Dulapul îndrăgostit, 2008, 95 p. Oamenii de (oarecare) cultură vor fi remarcat că autorul prezumat este fratele mai tânăr al ilustrului Marcus Tullius Cicero, căruia îi era și dedicat acest mic tratat din anul 64 a. Chr., socotit de specialist "schia unei campanii electorale perfecte". Intitulat *Commentariolum petitionis* și redactat sub formă epistolară, textul constituie o culegere de sfaturi, îndrumări și comentarii legate de managementul campaniei de alegeri pentru consulat și anticipează prin deconcertanta lipsă de scrupule afișată celebrul *Principe* al italianului Machiavelli. În completare, eleganta ediție bilingvă latină și română ne mai oferă două scrisori pe aceeași temă adresate de Marcus Cicero amicului său predilect Atticus, ce ne prezintă câteva frământări personale ale marelui om politic și orator prins în angrenajul moriștii electorale, actuale și azi, când vremurile s-au schimbat doar aparent, câtă vreme aleșii au rămas structural identici cu sine și cu interesele lor, nu cu cei ce îi aleg periodic pentru a li se îmbunătăți viața.

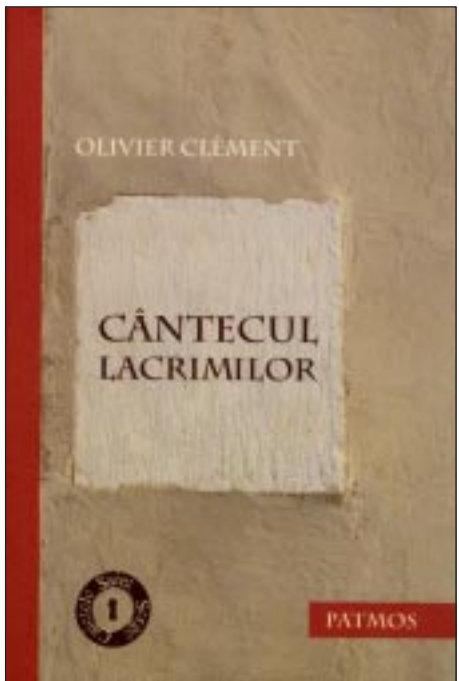
(II) Probabil cea mai importantă reeditare din arealul istoriografiei lumii latine a fost dusă la bun sfârșit în timp record: **Theodor**

Mommsen. *Istoria romană*, ediția a II-a, vol. I-IV, trad. Joachim Benno Nikolaus, introd. Zoe Petre, Polirom, Iași, 2009, 648 + 320 + 416 + 368 p. Relevanța extremă a monumentalei opere încununată cu Nobelul pentru literatură în 1902 stă în fundamentarea identității și valorilor europene pe temeiul măreței Rome și în neobositul demers de justificare a înțelegerii modernității prin matca studiilor clasice. Noua ediție nu aduce nimic nou în afara unei forme grafice net superioare, nici măcar vitalul indice de materii și de nume care ar fi trasformat gigantul efort academic într-un instrument bibliografic mai lesne de mănuit. Pentru viitor, poate că ar fi utilă și traducerea în românește a "Istoriei romane din Epoca Imperială", preconizatul volum IV nemaipublicat de Mommsen dar colaționat în 1992 după notițele de curs ale fraților Sebastian și Paul Hensel și apărut de atunci (1996) și în versiune engleză la celebra editură Routledge (și nu Routgers, cum apare în prefața semnată de Zoe Petre). Ce mai, o carte pentru veșnicie, cum zicea și Tucidee că e bine să compui în domeniu.

(III) O insolită culegere de hagiografii este *Viețile Sfinților Stâlpnici. Simeon, Daniil, Luca, Alipie*, coord. Remus Rus, pref. Marian Vlad, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, 384 p. Cele opt vieți exemplare de sfinți orientali, traduse de Lidia Rus, Remus Rus, Angela Pagu și Ovidiu Pop descriu stâlpnicia, o "manifestare specifică spiritualității ortodoxe monahale de tip sirian" și un fenomen unic în istoria creștinismului. După trei veacuri de persecuții și trai ascuns prin umbrele reci ale catacombelor, credincioșii sirieni au ales un mijloc spectaculos și aproape supraomnesc pentru a-și etala credința neînfrântă și eroismul contagios. Deși sunt cunoscuți peste 120 de stâlpnici de-a lungul istoriei, până în veacul al XIX-lea, biografiile antice traduse aici constituie modele întemeietoare pentru râvnitorii creștini din toate timpurile și, cu tot anacronismul lor în vremuri moderne, pot prilejui o utilă meditare a diverselor tipuri de insolitare și însingurare contemporană, atât de frecvente în lumea cibernetică și neîmpodobite de nici un fel de aură a sacralului. Stând suspendați ca niște candelă de bună mireasmă între pământ și cer, ei măcar priveau doar înalturile.

(IV) Un frumos omagiu la trecerea sa în eternitate este reeditarea ilustrului teolog **Olivier Clément**. *Cântecul lacrimilor. Eseu despre pocăință*, trad. Ileana Brie, pref. Vasile Manea, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2009, 192 p. Provenit dintr-o familie de socialiști ateî, marele convertit francez a devenit una dintre cel mai impozante voci ale ortodoxiei occidentale. Cartea de față este și un bine sincronizat comentariu pascal care pornește de la Canonul Sf. Andrei Criteanul, ce se citește cu precădere în Postul Mare: tragedia omului actual îndepărtat de Creatorul său reiterează parabola fiului risipitor, celui ce se desparte voluntar "de Dumnezeu și de aproapele nostru". Întristarea și bucuria se întâlnesc teandric în ființa creștinului, prima izvorâtă din conștiința îndurerată a păcatului, cea de-a doua pornită din credința fermă că "în Hristos, Cel care a biruit moartea, este cu puțință iertarea și, mai mult, învierea noastră spre viața veșnică". La entuziasma

cântare ce proclamă "Hristos a înviat!", întreaga fire răscumpărată răspunde ca un ecou tonic și sempitern "Adevărat a înviat!". O resurrecție pe care le-o dorim tuturor celor ce cred cu adevărat în forța ei răscumpărătoare.

FAZA CRITICĂ

MEDITERANA DIN CONDUCTE TUDOR CREȚU

După 1989, Ion Monoran a ieșit din *underground* și a pășit vehement în ceea ce, clișeistic, numim "scena publică". Rareori a fost vorba de un *underground* trăit mai la propriu – a muncit la o centrală aflată în subsolul unui bloc tipic comunist. "Până acum tre să fi trecut o Mediterană prin conducte" - timpul se poate măsura și astfel. A fost unul dintre cei mai acerbi autodidacți. Livrescul, uneori excesiv, al poeziei lui pare a veni și din complexul lipsei de diplomă universitară, pe care poezia sa l-a învins.

Acest mod de a fi l-a mitizat după 1993, anul morții. Să ne imaginăm – realist – psihicul unui asemenea om: n-avea cum să nu fi conștientizat atât mizeria, cât și măreția, oricât de neagră, a *undergroundului*. I s-a spus, la un moment dat, o frază celebră de către unul din ștabii literari ai vremii: "Ce, mă, vrei să intri cu bocancii în literatură?" Cert e că, în felul lui rebel și nervos, Mono a intrat în literatură – și chiar fără să se descalțe, ca la intrarea-n templu. De altfel, urmele sfințesc podeaua. Nu știu exact dacă în arhivele familiei mai sunt și alte manuscrise. Când am filmat la *Boemă de Timișoara*. Ana Monoran, văduva poetului, mi-a arătat niște texte dactilografiate-n treaptă – primele versuri erau cele mai scurte. Pe măsură ce numărul stihurilor creștea, versurile se lungeau, până la crearea efectului vizual de șir de trepte.

Să revenim, însă, la cazul Mono. Așa cum se-ntâmplă după o revoluție, a început să fie adjudecat și de cei care, pe vremea *underground*-ului adevărat, nu-i prea dădeau binețe. Pentru că ajunsese, de fapt, un simbol. Dacă, pe vremea "vieții vii", nonconformismul îi cam crea neplăceri, post factum și post mortem, anii subterani au trecut prin inevitabilul proces de romanțare. În plus, trece drept autorul unuia dintre gesturile legendare ale revoluției – cel care a oprit tramvaiele în Piața Maria. Imaginea revoluționarului s-a răsfrânt asupra poetului. Și invers.

Alături de Adrian Derlea și Gheorghe Pruncuț, e una dintre legendele paveldaniste pe care noi, "douămiiștii", n-am apucat decât să le...citim. Ceea ce a sporit misterul și fascinația. Cu ocazia altei filmări, la același documentar, mama lui m-a tras de-o parte și mi-a spus ceva-n genul: "S-ai grijă, că și Ionică, tot așa, păru lung îl purta". Era prin 2000.

Versuri care mi-au rămas, de la prima lectură a cărților lui, în minte: "cu pieptul descoperit și-n mare pompă/înainte de moarte ne vom spăla de păcate/cu un furtun". Sau, din *Ca un vagabond într-o flanelă roșie*, "priviri ne-am aruncat peste sicriul bunicii". Sunt aproape zece ani de când nu i-am mai citit, cu creionul în mână, poezia. O lirică în care strada dă năvală, "orizontală, cheală, grizonată", iar ziua și noaptea se retrag la fel de agonici. Lumina stelelor ori e de gaz, ori e asupritoare. Ion Monoran e (și) un poet al privirii și priveliștilor urbane. "Înfășor firele de sânge ale unei priveliști" - un vers care, așa zicând, trece dincolo de nervurile roșiatice ale ochilor obosiți.

Raporturile între straturile peisajului sunt, nu o dată, paradoxale. Avem, pe de o parte, un caligraf al formelor, iar pe de alta, un "prozaizant" exemplar. Finețea e subminată de ironie, însă nu-și pierde noblețea. Performanța stă tocmai în această ambiguitate postmodernă, în vioiciunea simultană a ironiei, kitschului (de)voalat și a recuzitei

de modă veche perfect integrată poematic: "spre ultimul etaj/unde vântu i-un cântec/iar norii/de un verde pâlăitor/bodogănesc pe streșini". Bodogănesc e, aici, esențial – verbul acesta "neaoș" schimbă total registrul, atentează la frumusețea "clasică" a norilor.

Alteori, poetul glosează, cu aerul autentic al unui estet, asupra "filogeniei formelor/ prin care poate trece fără opreliști/clipa fugară". Acest discurs înalt e doar una dintre culorile paletelor. Cultura poetică nu rezidă în livrescul pur, ci în mixajul de registre.

Peregrinarea, când numită ca atare, când subînțeleasă, e un *modus vivendi*, o boemă la pas. "De câteva ceasuri prin oraș/iubito ce singur" sau "cu voce rece de metal/pătrund vânturile prin ferestruici/iar prin perdelele tufişurilor/visе temerare". "Orașul continuă să fâlăie".

Observăm o peisagistică cu vocația glosării livești, a țeserii și descâlcirii contururilor. Când într-o manieră elevată, când prozaizantă. Extraordinar e efectul de prezență. "Veniiți, privighetoarea cântă/frumoase incertitudini/taie cerul în fâșii/moi și verzi/între galben și albastru/sau portocalii între galben și roșu/vagi forme de cristal țes mușchii pe ziduri/din nesigur lucește acum un oarece/sau răsăritul de lună al vântului/ prin orașul de tristeți și răs". E ironizarea pastelului feeric. Folosește des construcții gen "între galben și albastru". Dar culoarea, mai degrabă prozaizează decât...colorează. Asistăm la un fel de "grămezi organizate", la o aglomerare textuală pe măsura ideii de "aglomerare urbană". Sintaxa – poetul are cultul și obsesia ei – e, aici, voit întortocheată: "privind camioanele cum se strecoară pe șosea/cu obloane zornăind pe piatra colțuroasă/albastre sau verzi scorjite în soarele după-amiezii/când păsări pribege ca vitele înecate în praf/năpăstuiesc roiurile de muște-n scăderea luminii/ușoare ca paiele pe miriștile-ncremenite/în urma combinelor pe coridoarele imaculate". Tocmai acuitatea și exactitatea prozaizează. Intrăm într-o lume semi -, care nu mai e nici oraș, nici sat curat, autentic.

"Potecile noroioase umbrite de desigur/ prin care sosesc vești curioase/produse de lumini și umbre/îndulcite de cântecul ferice al păsărilor/sau înăbușite de cantitățile enorme/de liane serpentiforme/care atârnă printre copaci". Într-o sintaxă ca aceasta am senzația că se ascunde "taina" - e vizibilă ironizarea feeriei tradiționale ("cântecul ferice al păsărilor"). Dincolo de izolarea așezării ("înăbușite de cantitățile enorme/de liane serpentiforme"), definitorie e "arta înaltă a descrierii" – amestecul sufocant de ironie, kitsch și concretețe. O concretețe când frustă, când luxuriantă, captată când simplu, când "serpentiform".

A fost marele absent al meselor la care stăteam cu George Lână, Eugen Bunaru, Daniel Vighi sau Viorel Marineasa. Paradoxul e clasic – sunt absente mai acute decât orice prezență. În felul ei, povestea e mai importantă decât viața. În, mai ales, măsura în care orice viață se stinge o dată cu "posesorul" ei dacă nu devine poveste. Disparația prematură a unui poet ajuns în plină maturitate – 40 de ani – e ingredientul tipic care întetește legenda. Diferențele dintre amintire și fantasmă se estompează. Mono i-a rezistat, cu problemele de rigoare, comunismului. Și, în 1989, i s-a opus ferm. Cred că poezia lui și-a câștigat "dreptul la timp", cea mai adevărată "rezistență prin cultură".

CONSTRUCTIA POEMULUI

LUCIAN ALEXIU

Prezență discretă printre companionii de generație, cu expansivități abrupt retezate și tăceri consistente, Monica Rohan a reușit performanța să-și publice prima culegere lirică – *Trecând printr-o dimineață* (1983) – într-un moment când puțini i-ar fi acordat șanse de a-și vedea stănteile adunate în carte. Și pentru ca surpriza să fie deplină, poeta, al cărei nume începuse a fi rostit cu o anume insistență în mediile artistice timișorene din anii '80, revenise la scurt timp în atenție cu o nouă plachetă – *Scrâșnet* (1984) – tipărită de această dată în regie proprie, la Editura Litera. Era neașteptat de bine, cel puțin pentru modul în care se desfășurau lucrurile în acel timp.

Încă și mai plină de surprize s-a dovedit chiar evoluția liricii Monicăi Rohan, prin felul cum aceasta este ilustrată editorial. Într-un mod la fel de neașteptat precum își făcuse remarcată prezența, poeta s-a retras din competițiile curente ale poeziei pentru activități de interes secund: niciuna dintre cărțile pe care le publică, până la cea din 1996, *Dulce lumină*, nu conține versuri – autoarea lăsând impresia că se dedică exclusiv literaturii (prozei) pentru copii. Și, în fine, o ultimă surpriză, rezervată celui care și-ar propune să refacă parcursul scrierilor Monicăi Rohan: vârstele poeziei, cum se constată și din prezenta antologie, nu își găsesc întotdeauna un corespondent în succesiunea volumelor. E suficient să spunem, în acest sens, că textele cu care autoarea își pregătise intrarea în literatură aveau să apară târziu, alături de altele, mai noi, totul retopit într-o alcătuire specială (o *carte-obiect*, conținând desene, fotografii – vocabulele, versurile, ca atare, regăsindu-se într-o dispunere spațială, oarecum în maniera Cummings); și că respectiva "retrospectivă" lirică – *Vedere periferică* (1998) – volum pe cât de divers stratificat, la propriu și la figurat, pe atât de pregnant în solidarizarea cu momente mai îndepărtate ori mai apropiate ale liricii autohtone, plasează căutările tinerei autoare într-un context al recuperărilor moderniste specifice promoțiilor lirice anterioare: eufonii ale poeziei lui Barbu pot sta alături de expresive halucinații livești, ce trimit la spiritul mitofil al liricii blagiene, gustul pentru abstracțiuni și frazare memorabilă al anterioarei generații lirice ("Mai simt, uneori, / răsrânte în inima mea / lucirile sufletului primordial / din zorile lumii" – *Străfulgerări*) interferează cu programul acelorași autori din anii '60-'70 de a reinterpretă toposul folcloric, făcând (în sens etic) din negru alb și din alb negru ("Nu maculați această lume / în care curge mai cu seamă / sânge de zmei / zgripturoaicele pot fi și bune // recunoștiința are locul ei de frunte" – *Perpetuum basm* și: "Of, Ileană, / dar nu te-am crezut în stare, / nu mi-am putut închipui! / cum să-ți spun? Înțelegi !? // Simziană / Ileană cu părul / de aur moale zornăind ușor / la fiecare / mișcare. // ... // Cât m-ai întristat Ileană, cât m-ai dezamăgit cosinzeană! // Basmul / acesta se cere / rescris" – *Basmul rezis*).

*

Retrospectiv privind lucrurile, placheta de debut a Monicăi Rohan pare mai ușor de raportat astăzi la formulele standard rezervate celor care mai găsseau drum de acces, în deceniile opt-nouă ale veacului trecut, spre lumea tiparitelor. Erau reținute, în *Trecând printr-o dimineață* – dar lucrurile

nu se schimbă radical în culegerea următoare – texte exultant-naturiste, de o melancolie și o fragranță a percepțiilor aparte, poeme de notație, iar din când în când sprintare fantezii lirice, sugerând posibile stagii de acomodare cu textele avangardei interbelice. Și chiar mai mult decât atât, poate.

Cel care știe citi printre rânduri identifică începând chiar cu volumul *Trecând printr-o dimineață* nu doar o seamă de date care vor intra și mai târziu în textura poemelor Monicăi Rohan: confesiunea lirică convertită în discurs despre literatură (dar oare nu aceasta a fost și obsesia autorilor generației apărută în anii '60?), o abilită alternanță a planurilor – interior / exterior, real / imaginar, biografic / livresc –, iar uneori dexteritatea de a dubla sensul imediat perceptibil al versurilor cu un mesaj divergent. Efect scos din montajul inteligent în unul și același poem de cadre dispartate, din detalierea cinematografică, fotogramă cu fotogramă, a "filmului" unei unor realități incomfortabile, insinuând lucruri greu de spus într-un anume răstimp al istoriei: experiența claustrării în cadru domestic, mecanica unei existențe lipsite de orizont, impresii ale disconfortului cotidian. Iată cum sună un text, purtând mențiunea *filă de jurnal*, ce prefăcează volumul de debut: "Arunc un pumn de poeme pe fereastră / calde, moi, pe pârții de aer / ploaia crește ca iarba / viorie lacrima pescuitorului se îngroașă deasupra serii / amurgul ca o vitrină încărcată / își rărește lucrurile carnivore / Tu du-te acasă, tu pleacă din piață / fântâna azvârle nu știu câți litri / de neliniște între două bătăi de clopot / În cămin a cea și a singurătate se întâmplă / Să fac ordine – zic / să netezesc perna și fața de masă / fereastra – dreptunghiul meu / de legătură cu dincolo / deschid fereastra / deschid larg-larg fereastra / mă biciuiesc pârții de aer / Să fac ordine – zic / să nu mă gândesc / să fac ordine / arunc pe fereastră un pumn de cenușă" (*Fereastra*).

Evident, contextul apariției primelor cărți, pentru Monica Rohan ca și pentru cei mai mulți dintre protagoniștii identificabili în peisajul literar al momentului, era mai degrabă al eschivei decât al paradei – nici *lucrurile carnivore*, nici *litri de neliniște*, *singurătatea* ori sentimentul zădărniceii și altele asemenea nefiind întocmai argumentele care să faciliteze publicarea poemelor. De unde probabil și apelul la o seamă de strategii menite a opaciza semnificația unor texte, echivoca alăturare de impresii și date greu ori imposibil de evocat împreună. Și tot de aici disimularea, travestiurile, limbajul esopic, iar la rigoare exhibarea bunelor sentimente, toate menite a îndepărta suspiciunea că autoarea nu urmează, întocmai, *canonul* zilei: "Vară aur / umbra întinsă peste pământ / sub ea tremurând iarba udă / cu sămânță în gând / ... / Aur vară / lumină sfântă / fără de vină cuțit / înfipt în spinare de fruct / în adânc tobele altor veri / aurul greu căzut din văzduh / și albe oase de ucise primăveri / ... // Vară / umbra mea lipită peste inima ta / soare zeu crud și sfânt / eliberează-mi umbra / să pot pleca" (*În adânc tobele altor veri*).

Fapt este că filtrul dogmatic pare să fi lăsat prea puțin, în culegerile publicate, din ceea ce propriul impuls liric îi va fi dictat autoarei să crediteze – oricum mai nimic la *vedere* în versurile celor dintâi volume din angoasele, exasperările și entuziasmele vârștelor juvenile. Și cu atât mai puțin

fervoarea ori trimiterile explicite la *topoi* consacrați de textele sacre, cum se întâmplă în volumele cu care Monica Rohan revine la poezie – *Dulce lumină* (1996), *1000 fără 1* (2002), *Nostalgia grădinii* (2006), *Picături* (2007), care plasează obsesiile poetei între profan și religios – între evocarea unui *spațiu securizat: grădina și cartea*, și căutarea sacrului: "Dor îmi era / și n-am știut de cine // Sete – / și nici o apă / nu-mi potolea / arșița aspră / vântul fierbinte în care / sufletul meu fâlăia // Dor îmi era / de patria pierdută / uscată / de fântâna secată / Azi înviată / de Mielul Sfânt / venit pe pământ", teritorii faste (la nevoie jalonate atent de majuscule) care mobilizează, deopotrivă, imaginația, după cum trimit spre un timp memorial și propun, ca atare, a iniția într-o ordine a lucrurilor atent descifrată în note de subsol și în texte explicative: "S-ar putea spune despre Grădina nostalgică (și) următoarele: este o carte, cu o grădină în mijlocul căreia se află o casă cu patru ferestre. // Și, totodată, un adevăr trăit în adâncul casei mele, un (pseudo)jurnal adică..." (*Nostalgia grădinii*).

A m însă bănuiala că interesul poemelor nu ține neapărat – nu întotdeauna – de posibile adevăruri revelate, de posturile extatice și gravitatea majusculelor din unele texte, după cum nici de practicile textualiste, abil solicitate. Lirismul se abate, mai întotdeauna, peste *marginile* atent trasate ale poemelor, dincolo de ceremonii scripturale, de plăcerea jocului lingvistic și plasarea textelor "în oglindă" – care țin mai curând de știința bunei alcătuirii a versurilor și a cârților autoarei decât de avatarurile fantasmaticale ale imaginarului. Un poem cu o puternică amprentă subiectivă, cum este cel intitulat

Să locuiesc... – un fel de *complainte* muzicală, grav-incantatorie – ar putea spune poate mai mult decât orice altceva despre particulara speță de lirism în discuție: "Mi-e greu, Iioane / Lasă-mă să ies din iarnă / Sănii bolnave mă atrag spre nord / eu port pe trup a frigului grea haină / și cad, în vis, spre marele fiord / Îngăduie-mi, o vreme, să locuiesc / în lumea / iluziilor-fără-adăpost / să cred că o grădină mai așteaptă / a nimănui / și fără nici un rost / mă mai întâmpină în drum coșaii / pocnind prin iarba / și zburând alai / în dimineața cu grădina albă / închipuind poienile din Rai".

Monica Rohan, *Rogvaiv*. Poeme. Cu o postfață de Grațiela Benga, Editura Anthropos, 2009

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

Sărbătorile nu s-au încheiat!

Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!

ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?

ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!

Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

IPOSTAZE POETICE

ALEXANDRU RUJA

În 2005 a apărut volumul *55 de poeme* (Editura Modus P.H., Reșița) de Octavian Doclin, un fel de biografie lirică, pe o antologie realizată de Ada D. Cruceanu. Volumul apare în ediție bilingvă, română-germană la Editura Anthropos, 2008, sub titlul *Golf în retragere / Golf im Rückzug*. Traducerea în limba germană a poemelor este făcută de Hans Dama. Octavian Doclin, dacă nu este un poet al surprizelor, este un poet din a cărui creație poți extrage mereu lucruri noi. Fără îndoială o trăsătură a poezilor adevărați. Poetul este capabil de proiecții în adâncimea timpului, prefigurând misterioase ipostaze într-un discurs liric ambiguizat de pluralitatea sensurilor. "Subțire mâna mea, ca aerul/ se supune miresmei zăpezii ce-ți acoperă visul./ După somn te voi zidi în inelul luminii/ să-mi poți povesti despre lucruri nemaivăzute:/ cum focul divin al firii/ aprinde lumina timpilor./ despre miraculoasa umbră care ni se scurge/ printre degete/ ca apa izvoarelor de sub munte./ despre înțelepciunea marmorei/ care ține fața nevăzută/ a sufletelor noastre într-o pace tăcută./ O, marmora:/ se va deschide privirilor noastre ca o grădină veche./ precum un pustiu înflorit/ las ruga în graiul dulce al trandafirului // *Zidirea* // Poetul trăiește în Casa poemului iluzii și deziluzii, dorințe și împliniri, momente desarte și clipe entuziaste, o plajă lirică largă, deci, peste care se revarsă sunetele unei poezii tot mai plină de originalitate, care individualizează un profil de poet ce nu se mai poate confunda. Este marca maturității poetice în creația lui Octavian Doclin.

Chiar faptul că la relectură volumul îți deschide și alte căi de interpretare întărește această marcă individualizatoare. Poemul încheie în el o lume, într-un efort procustian, pe care poetul o recrează după o imaginație înflăcărată, mult tensionată afectiv, sau, dimpotrivă, printr-o mai glacială distanțare prin meditație. "Bănuitor prefăcut aproape surprins/ observi profilul tău luând forma mării/ grăunțe de sare încolțesc pe suprafața pielii/ precum cuvintele de prisos ascunse/ abil ca un lucru furat/ în poem// tot mai încăpătoare mâna/ cuprinzând fruntea-ncrețită/ / cum reasezată după voia ta/ pentru dovezi inutile/ neîncăpătoare poema // *Umbra lui Procust* // O sacralizare a poemului printr-o neconținută rugăciune devoalează, de fapt, dramatica tensiune a creației în care poetul trăiește mereu. "În curând vei tăcea/ după ce toată viața/ te-ai hrănit cu laptele poemului/ să nu încetezi să te rogi pentru el/ chiar dacă nu mai păstrezi/ decât amintirea vagă a feței sale// se apropie vremea tăcerii/ iar numele cu care ai legitimat poemul/ va urca în sângele lui/ înstrăinându-l de tine/ nici atunci să nu încetezi să te rogi pentru el/ fiindcă stă scris/ și trebuie să știi și tu aceasta/ oricine va voi să distrugă templul poemului/ de propriu-mi nume va fi nimicit // *Nici atunci* //

Târziu primesc și citesc volumul *Polifonie* (Editura Politehnica, Timișoara, 2006) de Sabin Ionel (n. 9 XI 1949, Vața de Sus, jud. Hunedoara) format din stantă lirice în catrene duble cu o eufonie ce trimite spre un exercițiu poetic mai îndelungat, rafinat în deprinderi de elaborare a textului poetic. Deși par închise în suficiența propriei meditații, poemetele au un halou care le deschide spre un spațiu misterios în care cititorul își poate fructifica imaginația. Cu toate că au titlu, poeziile sunt și numerotate, cele cu text până la cifra secolului, iar ultima poezie numerotată *CI* și intitulată *Perspectivă* nu are text, ceea ce îngroașă și mai mult vălul tainei și provoacă să se declanșeze resorturile închipuirii. "Ne

agățăm de lucrurile moarte/ Ca de toiag în clipele din urmă/ Pe drumul nostru răzlețit de turmă/ Nepregătiți să pribegim departe/ / Dar pentru cel ce va căta vreodată/ Prin noi, pe sine să se înțeleagă/ Obiectele vor fi izvor de vlagă –/ Materie cu spirit înzestrată. // *LXXX - Muzeu imaginar*/; "Și clipele-s robite la destin:/ Cele mai multe sunt efemeride./ Vin și se duc, tăcute, insipide./ Și dacă trec, au dispărut deplin// Dintr-un noian, doar clipe numărate/ Ajung să dea vieții tale sens/ Căci șocul lor, strălucitor și dens./ Reverberează în eternitate. // *LXXXII – Efemeride*/ / Într-un spațiu cultural bine asimilat, autorul caută și găsește repere, a căror simbolistică o prelucreează în texte poetice esențializate. "Vorbe deshmămate zburdă-n câmp/ Timpul zăbovește în chindie.../ Îți numești coșmarul poezie/ Altfel, te-ai simți uitat și tâmp// Bate vânt hain dinspre amurg/ Ca un buzdugan ce-anunță zmeul:/ Tu, cătând reper să-ți sprijini eul./ Vezi uimit că-n juru-și toate curg."// *LVII – Amurg*// Tenta ușor moralizatoare încarcă poezia de valențe superior didactice, dar nu cade niciodată într-un eticism agresiv. Învățătura este mereu învăluită în metafora poetică.

Ion Ciurea (n. 20 februarie 1940, Covasna) intră în literatură relativ târziu cu două volume consistente – *Neliniști* (Junimea, 1998) și *Căutări* (Junimea, 1998) – care fixează coordonatele esențiale ale modalităților de creație. Chiar dacă poezia se lărgește tematic și se adâncește meditativ în următoarele volume: *Zbor între milenii* (Editura Orient latin, Brașov, 2000), *Mă doare țara* (Editura Orient Latin, Brașov, 2001) *Vesnicia trecerii* (Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2006). Licențiat al Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj (1963), doctor în filosofie și cadru didactic al aceleiași universități, Ion Ciurea pleacă în anii '80 în străinătate și se stabilește în Germania. A lucrat mult timp ca redactor la postul de radio "Deutsche Welle" din Köln. O bună parte a creației sale poetice este una a recuperării afective; a unui timp, a unui spațiu. Vibrează în poeziile lui Ion Ciurea o tensiune lirică aparte, unduind ca apele râurilor sau scrâșnind ca tăria stâncilor muntoase. Poezia sa nu este o revărsare sentimentală necontrolată (deși în străfunduri poetul este un afectiv), deși o undă de duioșie subțiază mereu discursul poetic spre fine irizări metaforice. Un fel de balans între luciditate și patetic, între rațiune și suflet cutremură mereu poezia. "În mine simt trăind o lume/ Ce plânge când cocorii pleacă/ Ce-și poartă suferința-n strune/ Când răul dă să se întrecă...// În mine simt murind o lume/ De oameni buni să-i pui la rană./ Cu duh curat și gânduri bune/ Predestinați să șadă-n strană...// [...] În mine duh curat se ceartă/ Cu duhul rău dușman pe viață./ Deschisă-i permanent o poartă/ Spre soare mult dar și spre ceață... // *Contradicții* //

Un topos poetic constant este țara, mereu evocată pasionat, cu mare încărcătură afectivă și exemplară devoțiune. "Or, nu-ți alegi o nouă mamă când/ O alta mai frumoasă-ți iese-n cale!/ Icoana sfânt-o porți așa în gând/ Cum ai văzut-o-n tinda casei tale// Când am plecat știam că n-oi fi dus/ Decât părelnic înspre zări străine./ Suspinul doinei, al pădurii plâns/ Mă readuc să sufăr lângă tine" // *Când am plecat* // Fiind sinteză, consolidată în îndelungate timpuri desfășurate prin marea istorie, țara rămâne un stimul permanent pentru imaginarul poetic. De remarcant este sinceritatea atitudinii exprimată în versuri simple ușor de receptat. "Dar ȚARA nu o fac neoameni/ ea-i rodul unor vrednici semeni./ e ce-i mai bun în fiecare./ idee, spirit și visare/

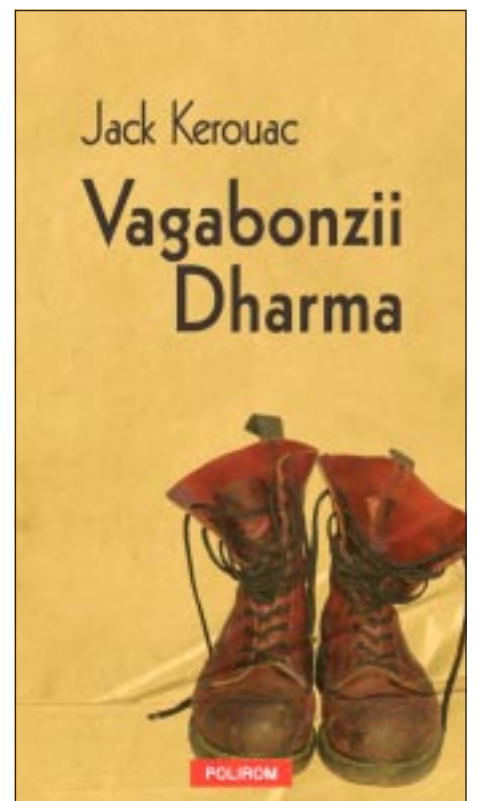

/ ȚARA-i sinteză și esență/ înnobilită chin-tesență./ efortul multor generații/ întruchipat în vie creații" // *Pe țară nu fi supărat* //

Ticu Leontescu a debutat cu volumul *Răstignită iubirea* (Marineasa, 2004), continuându-și creația cu *Plâns transfigurat* (2005), placheta de haiku-uri – *Iașii în... haiku* (2007) și recent cu volumul *E toamnă în Eden* (Editura Eubee, 2008). Atent cititor al poeziei lui Ioan Alexandru, aplecat spre înțelegerea acesteia, cunoscător al viziunii lui Ioan Alexandru în lumea culturală (la Universitatea bucureșteană i-a audiat inegalabilele dar și inedite sale cursuri), Ticu Leontescu scrie o poezie cu filon religios. O poezie în care domină descripția, crochiul liric în linii orizontale. "Vedenii cerești/ revelau pe pământ –/ planul cel sfânt/ Ceresc emisar –/ Îngeru-n pridvor/ vestind... Buna Vestire/ Umplută cu har/ de toți

preafericită./ Maria – cânta./ Logodnicul ei/ printre-ai pădurii copaci –/ un măr domnesc era./ În Betleemul din Iuda./ alt Soare-apărea/ din iesle/ Blândețe de Miel./ uimiți, păstorii vedeau/ pe chipu-I regesc// Un Prunc se născu./ În iesle culcat./ El – o Cruce visa. // *Al soare* // Alteori poezia vibrează în melancolice sunete de rugăciune: "Doamne, mă bucur de Tine/ și zilele de Cer mi-s pline// Și totuși, cu pași ca de felină/ tristețea crudă și haină –/ pe urme-mi alunecă/ sufletu-mi adulmecă./ Mă pândește, târcoale-mi dă./ Mârâind, în cale-mi stă// Suferind de-a ei angoasă/ zâmbet n-am, numai grimasă./ Un hârb de amforă-alabastră/ azvârlită pe fereastră/ mi-e inima. Iar bucuria/ își fumegă, stinsă, făclia// Vai, Doamne, ce noapte!/ Dans de năluci/ cor de sinistre șoapte!/ Ce rană adâncă și vie!/ Nimeni n-o vede./ nimeni n-o știe!/ În agonie, Te implor –/ vino Tu, ceresc Vânător / / Ucide în mine fiara tristeții/ Redă-mi soarele dimineții..." // *Fiara tristeții* //

NOU la POLIROM

MISU MOGADISU SI NAE GIBRALTAR-VĂPAIE

DORIN TUDORAN

De când se știe, Gibraltar s-a aflat tot timpul la strâmtoare. De simțit, însă, s-a simțit întotdeauna în largul lui acolo unde l-a aruncat soarta. Nu s-a văitat niciodată, nu s-a întrebat de ce tocmai el.

"Văpaie" i s-a tras după o lungă serie de incendii – peste 250 – de care a fost găsit totdeauna nevinovat. Întrebat, după un proces istovitor, cum își explică încăpățânarea pădurarilor, edililor și pompierilor de a-l acuza tot timpul, a ridicat din umeri și a spus doar atât: "Bag seamă că arde în ei o văpaie". Apoi s-a dus întins la *Carul cu bere* să-și stingă focul.

"Gibraltar" s-a lipit de el după un proces-maraton – 48 luni. Întrebat de o nouă generație de ziariști, bine pregătiți și dotați cu tot felul de scule electronice, cum își explică miracolul că, împotriva "probelor zdrobitoare" dovedind că el a provocat incendiul devastator din Parcul Tovarășilor de Drum, judecătorii l-au găsit absolut inocent, a răspuns sec: "Bag seamă că sunt din Gibraltar". După care a plecat la Capo D'Africa să se odihnească.

Alergând după el cu microfoanele hămesite de noutăți, gazetarii au continuat să ceară lămuriri:

"Dumneavoastră sau judecătorii?"

Nae nu i-a băgat în seamă. Până la intrarea în aeroport, s-a mulțumit doar să ridice din umeri o dată la trei minute.

Trecut de controlul pașapoartelor, s-a oprit. A scos batista din buzunarul hainei. De la piept. S-a șters pe frunte. A băgat batista de unde o scosese. În buzunarul hainei. De la piept. Și a zis că numai pentru el – "Nu știu. Totuna."

Nimeni nu-și mai amintește care este prenumele său adevărat, lucru care pe Văpaie îl lasă cu totul rece. Nici el nu-și mai amintește, dar asta nu-i provoacă nici o emoție. În schimb, a fost oarecum mișcat după ce șeful baroului metropolitan, ilustrul profesor bucovinean de jurisprudență Stavros Chrissoveloni, aflat la Roma, a declarat pentru *Il Popolo* că "Gibraltar-Văpaie ori este martirul acestui covârșitor mileniu românesc, ori justiția noastră e la mare ananghie".

Întrebat ce crede despre declarația faimosului avocat, Nae, aflat singur la o masă *La Lupoica*, a dat un răspuns detaliat: "Bag seamă că Profesorul ori e neamț, ori e franțuz. Atfel nu se explică."

La a doua întrebare – cum își explică faptul că, deși intervievat la Roma, marele avocat bucovinean și șef al baroului metropolitan al României a conversat cu cei de la *Il Popolo* în greaca veche, Gibraltar a dat din umeri și a adăugat doar: "Bag seamă că știe". După care a continuat să-și bea liniștit șvarțul cu ochii ațintiți spre viitorul multicultural al comunității sale.

Un cititor de retină ultrasofisticat, marca *Siemens & Brothers*, folosit de agenții DNA deghizați în bețivi la masă de alături, a înregistrat, pentru mai mult de o oră, defilarea virtuală de parcuri, instituții publice, muzee, foști și actuali, păduri, mișcări politice, biserică, irendentiști scrupuloși, software-uri și alegători.

După un ceas, Nae a lăsat pe masă un teanc de bancnote noi-nouțe, s-a ridicat liniștit și trecând pe lângă masa slujbașilor guvernamentali le-a aruncat un:

"Bag seamă că ați rămas ce-ați fost și

veți fi cum devine cazul."

După ce Gibraltar s-a topit în zgomotul străzii, slujbașii au cerut, toți ca unul:

"Înc-un rând!"

La primul buletin de știri al serii, guvernatorul Mugur de Fluier a dat o declarație promptă:

"Români, vă ordon, păstrați-vă firea!"

Firea, însă, s-a simțit vexată. Și-a început propria sinteză a serii cu un cvasi-plagiat după regulamentele revistei de avangardă *Pân-aci*:

"Domnul guvernator e invitat să treacă pe la caserie pentru a-și primi piciorul în locul cu care gândește."

Proces mare!

Inculpat – Gibraltar-Văpaie. Acuzație – ațâță focul luptei politicianiste. Parte vătămată – electoratul. Complet de judecată – complet. Membrii completului – membrii Comisiei Electorale Centrale, toți judecători la Curtea Supremă și Curtea Constituțională. Verdict – nevinovat. Comentariul zilei – "Gibraltar-Văpaie – Încă o dată, nevinovat". Declarațiile achitativului – contradictorii.

Prima: "M-au căutat, m-au găsit". A doua: "Bag seamă că pălălaia se-ntetește, dar pe mine mă cheamă Gibraltar. Servus".

*

Mișu s-a lansat cu "Mi-e dor de ochii tăi căprui/Mai verzi ca Marea Neagră". DVD-ul (ca și CD-ul) a fost considerat o contribuție majoră la întărirea Pactului Zonal de Neagresiune. Fundația "Baikal fără Frontiere – Atlantic fără Cherhanale" i-a decernat Marele Premiu – "Garidele cu propulsie curată" înmănat chiar de Al Gore, mai verde și mai împlinit ca oricând.

E puțin spus că Mișu a fost surprins – a fost chiar iritat. Tot ce dorise era să-și dea cu părerea, nu să fie luat în seamă. Pentru că a fi luat în seamă implică obligații și el, Mișu, n-are nevoie de așa ceva. E un adevăr pe care nu scapă să-l repete niciodată – întrebat ori nu, el spune ce are de spus.

Ajuns pe prima pagină a ziarelor, Mișu a aflat că ar fi fost primul soț al celebrei Imam, că ar fi fluent în arabă, engleză, somali, franceză și italiană și că ar avea trei copii cu actuala soție a lui David Bowie.

Enervat, a pus mâna pe telefon, l-a sunat pe Bowie și i-a spus fără nici o perdea: "Bre, sper că nu ești diliman să iei toate șmenurile astea în serios."

Dave n-a știut cum să reacționeze, căci, deși aducea oarecum cu *latina vulgata*, limba în care i se vorbea îi era, totuși, necunoscută. A murmurat:

"Wrong number, man", și a închis.

"Ce imbecil...", a mormărit Mișu. "Vrei să-i faci bine și el *Nemtudom Rumanu*. Treaba lui, dacă vrea să se perpelească pe toate părțile, să se perpelească. Or fi, n-or fi copiii mei, habar n-am, dar eu, unul, pensie alimentară nu le dau, că se-nvăță leneși."

Ați înțeles, deci: Mișu e harnic. Dar, oricât s-ar trudi, tot nu înțelege de ce i se spune "Mogadișu".

"Dar cum vă numiți, de fapt?", l-a luat din scurt teleștira Miradona Gâscă, de la *TeleOrmanul liber*.

"Domnișoară, nu știu și nici nu contează. Contează că mi se spune Mogadișu, sunt trecut în toate actele cu numele ăsta și când am vrut să mi-l schimb, judecătorul a spus *Cererea se respinge. Mogadișu nu e un nume de colea. Noi ne mândrim cu el. Așadar,*

trebuie să te mândrești și dumneata, că și-așa s-a făcut o risipă iresponsabilă de valori strămoșești în acești ani bezmetici. Recursul mi-a fost respins - și sub ai lor, și sub ai noștri."

"Care este prăjitura dumneavoastră preferată?", l-a întrebat în continuare Pavel Pergamutu, *Senior Editor*-ul emisiunii de avangardă "Ideologii în marșalier".

"Tiramișu", a răspuns fără ezitare Mișu.

"Tira-cine?", a forțat lucrurile Pergamutu, folosind o întrebare *follow-up* învățată la *internship*-ul de la CNN-Atlanta.

"Tiramișu."

"Noi știm că i se spune Tiramisu..."

"Știți pe dracu! Voi le știți p-ale voastre, eu p-ale mele. Hai, gata, că m-așteaptă Melică Ghervase la *talk-show*-ul lui."

Pergamutu s-a strâmbat acru, a dat din mână a lehamite și bătându-l pe umăr pe Mogadișu a adăugat "Mare scofală."

"Păi să știi, omul e *sindicated*" a răspuns Mișu. Și dus a fost.

Rămas singur și fără să realizeze că microfonul era încă deschis, Pergamutu a tras un "Păi, dacă vreau, și eu sunt" de a răsunat toată țara. Mai mult chiar, de la Bumbești la Livezeni a căzut lumina în seara aceea și până dimineață unele confuzii s-au agravat simțitor. După care a stins lumina în studio și dus a fost, căci el e jurnalist independent și poate învăța de la oricine. Chiar și de la "un dezorientat de bună-credință ca Mișu Mogadișu".

Această constatare din urmă avea să facă a doua zi, dis-de-dimineață, obiectul editorialului revistei surori "Sfârleze cu fofeze – Ideii sincretice în dialog diacronic" semnat, ca întotdeauna, de anonimii de reputație impecabilă Statu Palmă și Palma Stat. În aceste împrejurări încurajatoare, lui Pergamutu i-a venit ideea emisiunii ce a revoluționat mediile românești de informare în masă – "Vreau, deci sunt și eu. Păi?".

Se vorbește de o emisiune-replică a trustului rival intitulată polemic "Canci!". Până se va afla numele realizatorului, totul rămâne mai degrabă un zvon. Întrebat ce crede despre ce se vorbește în târg pe această temă, Gibraltar-Văpaie a rămas credincios minimalismului ca strategie a comunicării:

"Totuna".

*

Spre după-amiază, Nae și Mișu s-au întâlnit pentru prima oară. S-a întâmplat la cabinetul de avocatură al maestrului Chrissoveloni. Nae în calitate de pârât – un alt incendiu devastator ce i se pune în cârcă, Mișu în calitate de parte lezată – căldura incendiului i-a topit acoperișul de aramă, proaspăt instalat de firma alogenă *"Nu te suflă, nu te plouă, Inc."*

Trezindu-se în același timp în fața ușii, au rostit aproape simultan "După dumneavoastră". Apoi au răspuns, tot aproape simultan, "Ba nu, după dumneavoastră". "Totuna", a cedat Nae. "Totuna", a confirmat Mișu.

Din acea zi au rămas de nedespărțit, prieteni la cataramă. Puteau să devină dușmani, dar acel "Totuna", venit așa de spontan, a declanșat un spirit de solidaritate umană de care nici unul din ei nu fusese încercat până atunci și e greu de spus că viața nu le oferise destule încercări - și sub fostul și sub actualul regim.

După ce au semnat hârtiile pregătite de asistenta maestrului iar acesta le-a spus amândurora "Nici o grijă, n-avem cum pierde. Luăm zece piei de pe ei", Nae și Mișu au cinat pentru prima oară împreună la *Mura Murilor*.

Mișu, extrovertit și de familie mai bună, a început brusc:

"Parlez-vous la langue de bois?"

"Just a little", a răspuns Nae scurt, în *lingua franca* ce a subjugat secolul în care se născuse și din care abia ieșise nu fără emoții.

"De ce?", a întrebat curios Mișu.

"Par ce que la langue de bois se cache partout dans notre belle langue, et pas seulement dans le discours de nos hommes politiques! Dégagement inconscient ou volontaire, elle embellit, elle flatte, elle déforme", a răspuns Nae într-o franceză surprinzător de coerentă.

"Da, mai presus de orice *elle déforme* și asta e o nenorocire în actuala conjunctură geo-strategică. Martine Chosson are dreptate", a încuviințat Mișu.

Plăcut, foarte plăcut impresionat, Nae a rămas, pentru un moment, *bouche bée* și asta nu i se întâmplă foarte des căci, în momentele când este plăcut impresionat felul lui de-a fi îl face să rămână mai degrabă

cu gura căscată.

"Din acel moment, conversația a decurs ireproșabil, un véritable traité de manipulation de la langue", cum a informat într-o notă către Lt. Colonel Pânzaru Constantin sursa "Tâmplarul Valentin", universitar comme il faut, poliglot și ambidextru, fost, sub unii, ambasador la Viena, sub alții – tot la Viena.

Întrebând cum face nota de plată, "Separat ori împreună", chelnerul a auzit doi de "Totuna". Băiat isteț, cu rădăcini de familie la Crevedia, chelnerul a înțeles că domnii sunt invitații patronului și le-a urat "Sănătate, să vă fie de bine și mai poftiți pe la noi".

Punând pe masă o bancnotă nou-nouță, Mișu l-a întrebat:

"Cum te cheamă, băiete?"

"Nae."

"Serios?", l-a întrebat Nae.

"Mă rog, unii îmi zic și Mișu."

"Dar tu cum preferi", a intervenit Mișu.

"Totuna", a venit răspunsul fără nici o ostentație. Nici pentru Gibraltar, nici pentru Mogadișu n-a mai fost nici o îndoială – chelnerul era rudă cu patronul. Și chiar era. Continuă să fie. Dar alegerile viitoare ar putea aduce schimbări neașteptate în această privință.

"Ce crezi?", a întrebat Mișu.

"Totuna", a răspuns Nae.

"Așa e", a încuviințat Mișu."

"Pe mâine seară", au adăugat amândoi, aproape simultan, după care s-au despărțit în același timp.

*

"Antichitatea romană mi-e foarte dragă. Nici cea grecească nu-mi este indiferentă, dar parcă mi-e mai îndepărtată." Această declarație făcută de Nae Gibraltar la întoarcerea dintr-un concediu inopinat pe Coasta Amalfi l-a entuziasmat pe maestrul Chrissoveloni atât de mult, încât i-a trimis clientului său un MSM chiar în toiul unui proces – "Chapeau bas, mon cher Gibraltar. Mai rar un om cu un simț atât de acut al spațiului și timpului. Ne vedem diseară, da?"

"Da", a confirmat prompt Gibraltar, căci lui nu-i place să piardă timpul. Spațiul e altceva.

Pe această temă, Gibraltar, maestrul Chrissoveloni și Văpaie au discutat îndelung, mai ales la sfârșituri de săptămână.

"Eu zic că timpul", a spus Gibraltar. "Timpul e mai important."

"Știu și eu?", s-a îndoit Văpaie.

"Domnilor", a intervenit Chrissoveloni, "care ar fi argumentele dumneavoastră principale."

"Simplu", a început Gibraltar. "Nimeni nu spune *Cum trece spațiul!* Toți spunem *Cum trece timpul*, corect?"

"Domnule Văpaie, e rândul dumneavoastră. Ce aveți de spus?"

"Totuna", a răspuns Văpaie.

"Cum adică?", a insistat maestrul Chrissoveloni.

"Totuna. Spațiul și timpul sunt totuna, doar că unul ne cam lipsește iar de celălalt ne cam lipsim fără mari remușcări. Eu dacă am timp, nu mă mai interesează spațiul. De-asta nici nu-i înțeleg pe cosmonauți, ca să nu mai spun pe cei de la NASA care-și pierd timpul cu spațiul. Cosmonauții trebuie trimiși în timp, nu în spațiu. Din spațiu te mai întorci, dar din timp cine s-a mai întors? Rușii au înțeles mai bine ca americanii chestia asta și nu-și mai pierd timpul cu spațiul."

Având nevoie să se gândească mai pe îndelete la relația timp-spațiu și să înțeleagă cum de au reușit rușii să le-o ia, din nou, înainte americanilor, Chrissoveloni s-a eschivat diplomatic:

"Domnilor, regret, dar e timpul să mă întorc la Barou."

"Și cu spațiul? Cu spațiul cum rămâne?", a întrebat Văpaie.

"Rămâne pe mâine seară. On se revera".

S-au revăzut. De nenumărate ori. Cu același rezultat. Gibraltar a rămas un suporter necondiționat al preeminenței timpului, Văpaie la scepticismul său echilibrat – "Știu și eu?" –, iar Chrissoveloni la admirația lui de neclintit pentru "cei doi gânditori neliniștiți", cum îi numește, deseori, în cursul său de "Jurisprudența bunului simț" predat în sălile arhipline de la Danielopol, vis-à-vis de Tribunal.

*

Moartea l-a găsit cu greu pe acum aproape uitatul profesor Lazariade, atât de plin și riguros era programul lui zilnic. Fisurile între citit și bărbierit, predat și clubul de jazz, acțiuni civice și flirtat cu doamnele din noua și mai vechea burghezie erau așa de imperceptibile încât până și exemplara sagacitate a morții părea a fi devenit o vorbă goală.

Ca de multe ori în acest anotimp, seara venise sprijinindu-se în cărjele ei de sticlă fumurie. Aflat La Lupoica, profesorul Lazariade s-a prelins sub masă înainte chiar de a comanda. Chelnărul, fost elev eminent al profesorului, neînțelegând ce se întâmplase s-a aplecat și a șoptit jenat "Se poate, domnule profesor? Tocmai dumneavoastră?"

Când și-a dat seama că profesorul era de-acum parte a trecutului, chelnerul s-a ridicat și, înainte de a cere ajutor celor ce aveau să rămână parte a viitorului său, a mai apucat să vadă că pe un șervețel de hârtie aflat pe masă Lazariade scrisese ceva – "De ce nu?"

Era un scris ferm, rotund, liniștit – ca mai tot ce evoca imaginea profesorului – un scris pe care chelnerul îl știa foarte bine și dovedea că, într-adevăr, Lazariade murise cu inima împăcată.

După ce a aruncat o privire scurtă, profesionistă, în jurul său, chelnerul a împăturit liniștit șervețelul și strecurându-l în buzunar a zis, ca numai pentru el, "De ce nu?"

Doar sudoarea mâinii aflate în buzunar indica prezența unei schimbări importante. Dar, deși extrem de rece, ea, sudoarea, avea să rămână necunoscută vigilentelor organe de anchetă care insistau în a reveni asupra întrebării "Chiar nu ai găsit nimic în afara trupului căzut sub masă?"

"De ce aș fi găsit ceva?", continua să răspundă chelnerul.

"De ce nu?", replica, încă o dată, inspectorul șef, incredințat cum era că astăzi se găsesc mult mai multe ca înainte de schimbare. De aceea, o nouă schimbare nu i se părea deloc o idee salutară. Mai mult, ideea demonstrațiilor, potrivit cărora "Singura soluție/O nouă revoluție!", i se părea perfect idioată, ca atâtea alte produse de import, "subversive în intenții, idioate în finalitate", cum îi plăcea să analizeze situația.

Moartea profesorului Lazariade adusese în oraș un soi de viață nouă. Toată lumea vorbea doar despre viitor, cu date exacte și bine verificate din cel puțin trei surse independente, cum cereau noile reglementări ale Institutului Național de Zvonistică, condus de data aceasta de un strănepot al celebrului sociolog Cilibi Moise, proaspăt revenit în țară, de la Paris, unde predase zvonistica la Sorbonne, Paris XIV.

Toată lumea făcea doar planuri de vacanță. Nimeni nu mai părea interesat să-și aducă aminte de nimic. În aer plutea un zumzăit prevestitor de primăvară, deși toamna era pe sfârșite. Soția profesorului Lazariade era văzută din ce în ce mai des în oraș, ea, despre care, decenii întregi, până

și cei ce o vizitaseră de multe ori și lăudaseră dulceața ei de gutui se întrebau "Oare cum arată?"

Între timp, chelnerul – pe numele său de elev Mihalache Constantin – devenise șeful filialei centrale a unui partid pe care nici o revoluție nu-l putuse dovedi nici țărănist, nici liberal, iar loviturile de stat îl trecuseră total cu vederea, căci pentru ele tot ce era greu de definit mirosea a social-democrație, stare de spirit de care nu se sinchiseau.

Tânărul politician în ascensiune se prezenta drept "Arhitect Bazil Mironescu" și își petrecea puținele duminici libere pe malul Neajlovului, la conacul familiei sale, renovat după cerințele și putrința sporită a vremii.

Insensibil la moda zilei, doar maestrul Chrissoveloni făcea notă discordantă. Pentru el, fascinația oarbă pentru viitor și inadvertența simpatie pentru prezent constituiau "fenomene de psihopatie colectivă". Om cu puternică educație clasică, maestrul continua să aducă în discuție figura profesorului Lazariade. Se cunoscuseră în urmă cu mulți, foarte mulți ani, când deveniseră vecini pe liniștita stradă Arcadia, din apropierea gării.

Ușor iritat de felul cum trăgea Chrissoveloni discuțiile spre trecut, Mogadișu l-a întrebat într-o seară:

"La urma urmei, ce a predat Lazariade ăsta? Ce materii?"

"Aproape totul", a răspuns scurt Chrissoveloni.

"Cum ar fi?", și-a continuat Mogadișu întrebările.

"Sub liberali, era lăsat să aleagă singur între greaca veche și geografie. Dacă guvernarea devenea prea lungă, în anumiți ani preda trigonometrie și muzică."

"Și sub țărăniști?", a intervenit Nae Gibraltar, care până atunci păruse cu totul dezinteresat de discuția serii.

"Atunci preda mai tot timpul istorie și desen".

"Cum adică, mai tot timpul?"

"Ei, guvernările țărăniștilor erau scurte, controversate – ce vrei, partid născut în opoziție și mort la guvernare –, iar Lazariade nu avea timp să se plictisească de o materie ori alta."

Arborând un zâmbet parșiv, care-l ajuta să pară nu doar mai în vârstă, dar și mai instruit decât era în realitate, Mogadișu relansă discuția:

"Dar, sub ăia, sub legionari, ce a predat Lazariade?"

Chrissoveloni i-a aruncat interlo-cutorului o privire intensă după care i-a răspuns fără șovăială:

"O materie foarte nouă pe acele vremuri – traforajul. Liniștit cum părea el, în realitate Lazariade a fost toată viața lui un pionier. Oamenii ca el nu mai apar azi, cu una, cu două."

"Și, mă rog, ce a rămas în urma lui, după ce a predat atâta timp traforajul", se interesează Gibraltar.

"O statuie la scara 1:1 a zilelor rebeliunii", răspunse Chrissoveloni.

"Și unde se află acum? Ce s-a întâmplat cu ea?", continuă Gibraltar.

"Întâi a dispărut, împreună cu tezaurul. Apoi, când am cerut Cloșca cu puii de aur, ni s-a trimis o statuie a lui Stalin care a fost pusă în fața parcului", a răspuns liniștit Chrissoveloni.

"Bine, dar statuia era din bronz, iar, dacă înțeleg eu bine, traforajul ăsta se face pe alte materiale – lemn cu ceva pirogravură, nu?", interveni Mogadișu.

"Adevărat, numai că sub orice statuie de bronz se află o statuie executată în traforaj. De aceea, una și aceeași statuie reprezintă, în epoci diferite, altceva, pe altcineva, și în altă lumină, dar traforajul de dinăuntrul ei rămâne același", preciză, oarecum doctoral Chrrisoveloni.

"Al dracu, Lazariade ăsta! Ce minte, domnule! Ce minte! Să-i fie țărâna ușoară", spuse de-acum cu totul entuziasmat Gibraltar.

Unii susțin că, din seara aceea, Lazariade s-a simțit ușurat și ar fi rămas în această stare de mulțumire sufletească, dacă nu s-ar fi produs ancheta aceea stupidă și atât de lungă. După câțiva ani se hotărâse să n-o mai urmărească, fiindcă și pe lumea cealaltă oameni ca el, cu simțul datoriei și stofă de deschizători de drumuri, se simt obligați să facă ceva, chiar dacă îi văd pe cei dimprejur că nu mișcă un deget, ba chiar se dau morți cu totul.

Despre ce a trebuit să predea Lazariade după instalarea comuniștilor, informația oferită de Chrissoveloni a repus seara în drepturile ei de amfitrionă austeră:

"A fost transferat la Liceul Internat din Periprava unde i s-a cerut, pe un ton imperativ, să predea caligrafia și educația fizică, fiindcă aveau să vină vremuri noi și totul - începând cu scrisul, cititul și eforturile de zi cu zi – absolut totul avea să arate altfel, cu totul altfel."

"Dar, Lazariade, cum arăta în tinerețe?",

Continuare în pagina 18

Urmare din pagina 17

se interesă Mogadișu.

"Ca un spartan. De altfel, familia lui de-acolo venise. Extrem de cumpătat, singura lui intoleranță, dar una intensă, se simțea față de Troia, pe care o considera o pacoste, iar când doamna Lazariade a dorit să-și boteze fiica Elena, Lazariade nici nu a vrut să audă. I-a sugerat imperios soției să mai aștepte. Au așteptat, dar în zadar - n-au mai avut de atunci decât băieți."

"Trist, foarte trist", a conchis Gibraltar.

"Dar adevărat. Pe mâine seară, domnilor", a adăugat Mogadișu.

"Pe mâine seară", a răspuns Gibraltar, dar, înainte de a se ridica, l-a întrebat pe Chrissoveloni, așa, într-o doară:

"Maestre, cum o mai cheamă pe doamna Lazariade?"

"Elena, cum să o cheme?" a răspuns ușor iritat și cu totul surprins Chrissoveloni.

"Ooo, înțeleg. Bag seamă că vom mai vorbi despre asta.", răspunse Gibraltar.

"Cum altfel?" a venit ultima replică a seriei, replică despre care, la anchetă, niciunul din comeseni nu-și mai amintea cui aparținuse fiindcă, așa cum precisase inculpatul Chrissoveloni Stavros, fiul lui Antipas și al Herei:

"Era deja foarte întuneric, domnule procuror, aproape beznă, și vocile abia de se mai distingeau una de cealaltă."

"Posibil", mormăi prudent procurorul, așa cum cere funcția sa de mare răspundere.

*

Lucrurile ar fi dorit să intre în matca lor firească, dar ziua se arătase, încă de dimineață, șleampăță, lipsită de orice proporții, fără nici un fel de contur cât de cât precizat. Un fel de Whoopi Goldberg cu totul dezinhibată printre nudiștii din Saint Tropez sau de deltă, în care totul este real sau ireal după cum îi cășunează celui ce o descrie. În astfel de condiții, concluziile procurorului Toni Arăpașu întârziiau să prindă forma juridică necesară spre a se trece la pasul următor.

Ce să faci, de exemplu, cu informația potrivit căreia Nae Gibraltar ar fi sărac doar pentru că, bătut crunt, timp de câteva legislaturi, a continuat să spună "Totuna. Sunt sărac"?

La întrebările procurorilor – "Cum sărac, domne, când te fâțâi în sus și-n jos, ca pielea de pe pulă, ba cu Alitalia, ba cu Lufthansa, ba cu Iberia, ba cu Air France?" –, Gibraltar continua să explice neobosit:

"Lumea mea a sărăcit, domnule procuror. Întâi a sărăcit de idealuri, apoi de oameni; de oameni ca lumea și prieteni pe care i-am iubit mai mult decât mi-am iubit familia. Acum, sărăcește și de speranțe și numai Dumnezeu știe ce va mai aduce și ziua de mâine."

"Bravo, inculpat, adică vrei să spui că mâine-poimâine, așa cum azi nu se mai găsește calcan, nu se va mai găsi nici chilcă", izbucni procurorul de serviciu.

"Bag seamă că ați înțeles, domnule procuror", spuse cu un zîmbet subtil Gibraltar.

"Școală bună, inculpat. Specializari în Germania și în Anglia, fellowship la Harvard, nu ca pe timpul vostru, când tot ce învățați era materialism dialectic – cu Șchiopu, și cântece de 1 mai, muncitoresc – cu tovarășa Radmila."

"Mă scuzați, eu am mai prins și ceva din școala de dinainte de aceea la care vă referiți dumneavoastră cu un dispreț întemeiat, de altfel."

"Poate, dar nu destulă.", se înșurubă decisiv în concluzii sub-procurorul.

"Nu, nu destulă, bineînțeles. Niciodată nu avem destul din ceea ce este bun", răspunse Gibraltar cu o tristețe ce-i scăpă procurorului reîntors la careul de cuvinte încrucișate ce-i puneau mari probleme de vreo trei luni, careu intitulat "Cum să nu credem inculpații care țin, cu tot dinadinsul, să nu ajungă acuzați", apărut în revista *Noua Vigilență*, editată, în condiții de lux, de ministerul de resort sponsorizat de clanul Babarosus.

Ce îngreuna efortul rebusistic al procurorului de serviciu era diferența între inculpat și acuzat, pe care nici măcar maestrul Chrissoveloni – care, fie el numit ba inculpat, ba acuzat, rămânea pentru toți cei ce-l cunoscuseră ori îl anchetaseră "cea mai strălucită minte a baroului metropolitan" – nu fusese încă în stare să i-o clarifice, în atâția ani de anchete organizate după toate cerințele cărora trebuie să i se supună o țară membră a Uniunii Continentale.

*

Preț de câțiva ani, Eugenio nu a vrut să accepte că murise. Îl găsiseră în colțul odăii, ca pe o amintire de care nimeni nu mai avea nevoie, dar care, din când în când, ba chiar când te aștepti mai puțin, te trage de mânecă cu o energie surprinzătoare.

Ultima privire pe care o aruncase lumii fusese atât de intensă, încât, aproape o jumătate de secol după trecerea lui pe lumea cealaltă, imaginea lumii în care trăise mai era încă întipărită pe retina sa. Adică, Eleonora putea fi zărită în mărime naturală, zâmbind ca și în urmă cu șaizeci de ani, ba, dacă te uitai ceva mai atent la imagine, era limpede că Eleonora râdea pe înfundate.

De unde știu eu asta?

Cum să nu știu? Sunt cel ce povestește. Și știu cu mult mai mult decât veți afla de la mine, ca să nu mai spun că de așa povesti tot ce știu, m-ați crede un mincinos care vorbește doar ca să mai rămână în viață încă o sută, două de ani.

Ca și cum ar fi fost înzestrat cu un trup de felină, în cădere, bătrânul ocolise colțul mesei cu o dexteritate uluitoare, dar nu mai avusese timp să evite maldărul de lemne din fața șemineului. Dacă era limpede pentru toți cât de rapid a murit, când cuiul i-a străpuns tâmpla dreaptă, nimeni nu găsea o explicație rezonabilă în legătură cu prezența acelei bucăți de lemn în casă, și mai ales a cuiului uriaș.

Cât despre cum s-a putut deplasa Eugenio, în circumstanțele menționate, din fața șemineului în colțul întunecat al camerei unde fusese găsit, somitățile medicale n-au putut articula nici un răspuns plauzibil. S-au mulțumit să spună, printr-un comunicat scurt, sec și deprimant că procurorul ce investighează cauzele accidentului s-ar putea să aibă, cândva, o explicație "a ceea ce, de peste o jumătate de secol, rămâne de neînțeles pentru noi toți – medici, urmași ori pensionari cu mult timp liber la dispoziție."

Doctorii însărcinați cu cercetarea cazului aveau explicații dintre cele mai bizare. Unul din ei, decan al Facultății de medicină din Roma, a dat verdictul cel mai scurt: "Poate că a avut dreptate".

Chestionat de presă în legătură cu o asemenea concluzie – să recunoaștem, nu tocmai ușor de înțeles –, doctorul Roberto Zighi, savant de renume mondial și de origine română, a mărturisit că se gândise, în primul rând, la cele câteva rânduri așternute de Eugenio pe șervețelul de hârtie găsit într-unul din buzunarele pantalonilor de catifea reiați pe care-i purtase în ziua morții.

Cu o voce monotonă dar mai limpede decât a celui mai cunoscut crainic al televiziunii naționale, doctorul citi pentru reprezentanții mijloacelor de informare în

masă (termenul de mass media îl scotea din minți!) rândurile la care se referise:

"De fapt, singurul lucru pe care-l putem deprinde în această scurtă și nesemnificativă trecere prin viață este că eternitatea morții este atât de întinsă, încât nu trebuie nici să te grăbești să mori, nici să te ostenești să păcălești moartea. Ea vine când trebuie să vină, căci e tot timpul acolo. Restul sunt doar replici de umplutură."

În cursul lungilor ani de anchetă, doctorul Roberto Zighi mărturisise că tocmai ultima propoziție – "Restul sunt doar replici de umplutură" – îl făcuse să înțeleagă că ipotezele atât de diverse elaborate de ceilalți membri ai echipei de investigație nu făceau decât, și aici trebuie dat citatul exact: "să oblitereze nepermis de mult înțelegerea modului în care, la un anumit moment, Eugenio a trecut dintr-o parte a morții în partea cealaltă, ca și cum s-ar fi mutat dintr-un colț într-altul al unei camere obscure".

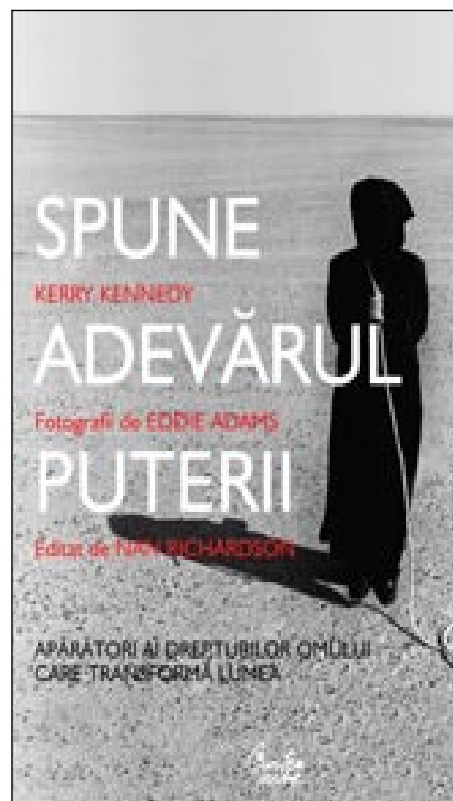
Născut în Mangopia Răsăriteană, Eugenio se căsătorise cu Eleonora în drum spre noua sa reședință de peste râu. Trăsura nici nu apucase să ajungă la mijlocul celor

300 de kilometri ce despărțeau noua reședință de cea veche, când Eugenio avu certitudinea că întâlnise femeia ce-i era destinată. Întrebat de părinții săi, surprinși de hotărârea intempestivă a băiatului de a-și întemeia o familie, ce a găsit la Eleonora, Eugenio a răspuns fără să ezite o clipă "Nu pot rezista râsului ei înfundat, de cameră obscură".

În fața unei sincerități ce nu se potrivea de fel cu felul de a fi de până atunci al fiului lor – ascuns, evaziv, nehotărât și poltron –, părinții își dădură acordul. Eugenio îl primi profund recunoscător. Sugeră Eleonorei să arboreze același sentiment la prima ei întâlnire cu socrii.

Eleonora nu ezită să promită că o va face – ba chiar se și ținu de cuvânt – fiindcă, deși firavă la trup, era foarte hotărâtă să aibă o căsătorie fericită. Știa, deja, că asta cere sacrificii, renunțări, compromisuri iar ce-i cerea Eugenio i se păruse floare la ureche, în comparație cu ce citea ea în gazete ori auzea – trăgând cu urechea la prietenele mamei sale printr-o gaură dată în perete cu o sculă din trusa de traforaj – în timpul ceaiului de la five o'clock.

NOU la CURTEA VECHE

TIMOC COCKTAIL (1)

OTILIA HEDEȘAN

Toți ne-ați vândut! Am văzut directori în minister care nu puteau arăta pe hartă unde e Timocul! Nu știți nimic despre noi! Nu știți că în Timoc sunt optsprezece orașe... Nu știți decât despre Timoc, nu ați auzit nici unul dintre voi despre Valea Moravei... — iar acuzele continuă, înghesuindu-se mânăioase la gura unuia dintre șefii românilor din Timoc (al cărui nume îl trec cu mare regret sub tăcere).

De fapt omul nu știe nici el prea mare lucru. La întrebările mele trufase de profesoară specializată pe populațiile românești din afara granițelor, întrebări pe bibliografii, autori, teme de studiu, domnul agresiv simte că trebuie să dea înapoi. Cum idee nu are că lucrurile nu au început cu 'mnealui și trebuie să constate că alții sunt mult mai informați, schimbă rapid subiectul.

Vi se pare normal ca în veacul al douăzeci și unulea o populație să nu poată învăța în limba ei? Să nu știe să scrie în limba ei? Nu mi se pare normal, însă nu discutăm despre acest lucru, ci tocmai ascultam insulte la adresa oricărei autorități de care micul domn șef reușise să afle de-a lungul timpului... Lista nefiind prea lungă, fiecare era pomenit cu obidă și apoi, ca în epopeile antice, jignit în mod specific.

Implicit, toate reproșurile ne erau adresate și nouă, care prin simplul fapt de a fi lucrat pe brânci, vreme de o săptămână, de la trei dimineața până în miez de noapte prin satele din Timoc, nu aveam cum să spălăm toate nedreptățile și nemerniciile... Nu făcusem destul, nu înțelesesem destul, nu contam...

Nu vreau să scriu, însă, acum, despre revolta mea din seara celei de-a doua zile de Paști... Impolitețea, ineleganța, grobianismul și limitarea omului care se afla înaintea noastră s-au estompat, între timp... Gestul său s-a mutat în cutia mea cu povești despre șefii românilor din afara granițelor, despre retorica lor victimară căreia mă simt tentată să-i dedic urgent un studiu, fiindcă într-o bună zi cred că ar trebui să recunoaștem deschis cât se știe și cât nu se știe despre aceste lucruri, când ne amintim de ele și când le uităm cu desăvârșire, ce se face și de către cine pentru ei, ce se declară că se face și ce se face cu adevărat, dar mai ales ce ar fi necesar să se facă... Și apoi, când toate aceste lucruri vor fi trecute *sine ira et studio* în revistă, nu se poate să nu se revină la bazele acestui mit al victimizării, la confortul discret cu care șefii mai reprezentativi ori autoprocamați ai acestor populații îl cultivă.

Venim întins spre Timișoara, pe șoseaua aproape impracticabilă de la Orșova către Lugoj. În micul Fiat, Corina, Monica, Nicoleta și eu ne răsfățăm să mai folosim, măcar până la Caransebeș, vorbele din Timoc, așa că facem anapoda, ca în manualele de română pentru străini, enunțuri cu: te *nădăi*, adică pricepi, *bunar*, adică fântână, *femelie*, adică neam, *zavisește*, adică depinde, *slică*, adică fotografie, *snimuiești*, adică înregistrezi, *moară*, adică trebuie, *covei*, care înseamnă curbă, *meană*, adică un fel de cârciumă, *sikirație*, adică supărare... Legăm propozițiile între

ele cu *a*, adică dar, *ali*, adică sau, *ma*, adică însă... Spunem: *muiare, copil ominesc*, adică băiat iar nu fată, *trăbuieluri, boboloșat, Muma lu' Dumnezău, nu-mi dă în gând, nu mi-e sâlă de el*... Și mai ales ne adresăm una alteia cu *tu*, fiindcă tocmai am exersat să spunem oricui, cu tot respectul, *tu*, chiar *tu baba Stana*, de exemplu, ceea ce aduce mereu cu sine o notă suplimentară de tandrețe. Cum la prima benzinărie nimic din aceste formule nu se mai dovedește util, renunțăm tacit la micul nostru joc. Pentru lumea spre care venim, ne trebuie alte cuvinte...

La Jabukovac e ora șase... orele locale. Din fericire la București, după fusul orar pe care suntem obișnuiți să funcționăm, e șapte deja, adică o oră la care acasă am fi fost pe punctul de a ne pune în funcțiune. Eu însă sunt deja pe picioare de trei ore, colegele mele, care au încurcat socoteala cu ceasurile, de patru... Am străbătut drumul greu de la Bor până la Negotin și apoi am luat-o pe vechiul drum de care devenit, probabil prin anii '70, o subțire șosea asfaltată. Monica s-a aventurat prin curbe, a urcat mașina ei de oraș — dacă ei, cu mașinile lor, urcă până aici, sigur vom reuși și noi! — până în satul despre care știam doar din vechile relatări ale lui Weigand.

În cimitirul pe care nu-l putem rata — fiindcă spre el se îndreaptă toate mașinile din sat, deopotrivă jeep-urile tari cu numere de Austria ori de Germania, limuzinele elegante cu numere franțuzești și elvețiene, mașinile scheletice cumpărate prin anii '70 care au supraviețuit războiului, dar și tractoarele cu mici remorci atașate, în care babele și-au rânduit frumos coșurile cu flori și prinosurile — se dau pomeni pentru morți.

Două mici bande de muzicanți se perindă de la un mormânt la altul, iar acolo cântă ceea ce li se pare potrivit deopotrivă pentru cel care a murit cel mai de curând, dar și pentru familia care așteaptă, după cuviință, lângă cruci. Cutii de ciocolată imense — model, producție și mai ales prețuri sârbești —, prăjituri sofisticate, dulciuri pompoase, cu etichete colorate, aduse de prin market-urile occidentale, umplu plăcile lucioase, de marmură neagră, ale mormintelor. Un paradis al dulceturilor, dar mai ales un paradis al țiplei strălucitoare tocmai pare să fi prins formă. Primim și noi destul din toate, potrivit unei logici pe care am documentat-o de foarte multă vreme și care se probează, astfel, că funcționează impecabil: un străin care ajunge printr-o întâmplare stupidă alături de mormintele tale atunci când te pregătești să dai pomană poate fi chiar întruchiparea mortului tău care așteaptă darul. Fiindcă știm lucrul acesta nu ne eschivăm, așa că de la un punct înainte mânuim cu greu aparatele, mutând de la una la alta darurile.

Babele ne inspectează curioase și fac pariuri pe prezența noastră acolo. Cum conceptul de *team building* e de domeniul unui viitor îndepărtat la Jabukovac, decid că tinerele mele colege sunt, de fapt, surori, în vreme ce, în același registru, mie mi se rezervă rolul de mamă a regizorului Marius Olteanu. Înțeleg amuzându-mă și comentez printre cruci că singurul model de cooperare funcțional în Timoc este acela al... *femeliei*.

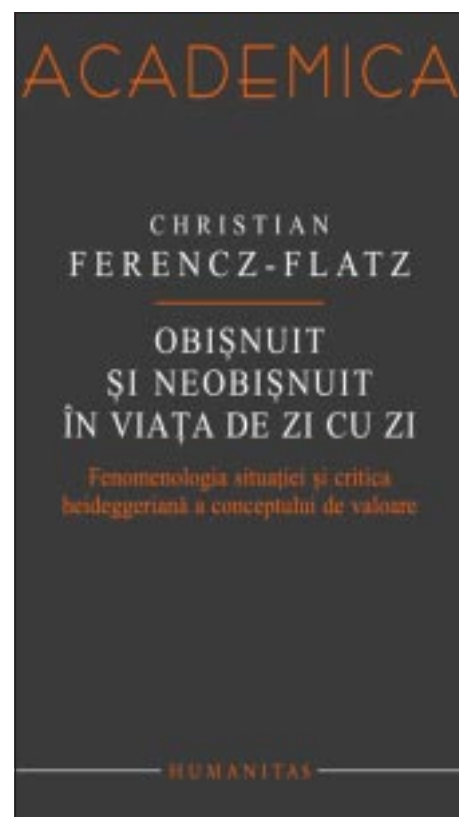
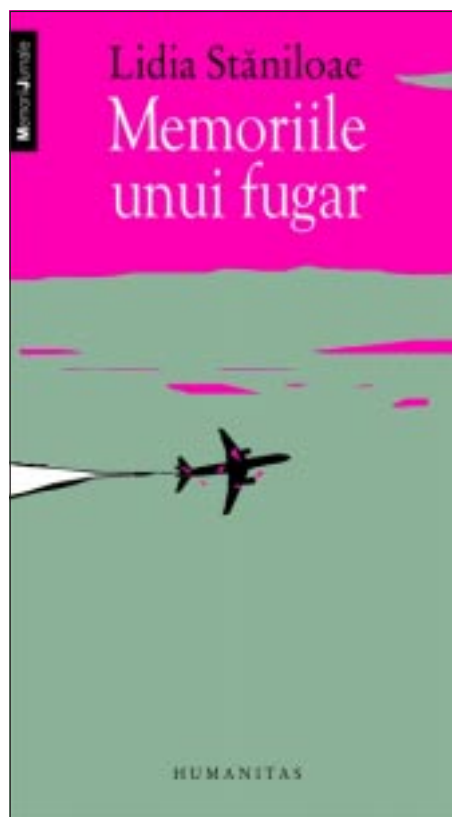
Ne facem treaba bine, e ca și când am fi o familie unită... Restul sunt detalii.

E marți după Paști și nu mă pot abține să nu dau curs invitației de a merge la Malainița, un adevărat loc de pelerinaj mai ales românesc, consacrat grație activității părintelui Bojan Alexandrovici, cel care a ridicat o biserică pe pământurile neamului său, o biserică în care ține slujbă în limba română. După slujba la care vor participa fețe bisericești înalte, la Malainița va fi un festival de folclor.

Fiatul Monicăi se înscrie într-un șir de mașini care circulă bară la bară. Am pierdut

de multă vreme legătura cu microbuzul ICR-ului, al cărui șofer știe drumul, dar asta nu mai contează. Aproape toate mașinile din șir au numere românești și în scurt timp identificăm în ele corespondenții de presă ai câtorva posturi de televiziune și ai mai multor cotidiane. O clipă îmi trece un fior pe șira spinării, căci simt aerul tare al colonizării, iar colonizarea — vai, de câtă vreme știu asta — e punctul de plecare al studiilor antropologice. Apoi îmi vine să râd de mândria mea prostescă, apoi mă gândesc de câtă răbdare mai am nevoie ca să pot lega între ele toate poveștile prin care am trecut în Timoc.

NOU la HUMANITAS

REALITATEA DINAMICA (II)

PAUL EUGEN BANCIU

Ruptura produsă între receptorul de artă, devenit un fan al mașinilor, al tehnologiilor, al lucrului exact, și creatorul de artă, rămas undeva în proximitatea ultimelor întâmplări din domeniu, încărcate cu semnificații pe care celălalt nu poate și nu are nici un interes să le descopere, face ca acesta să se simtă izolat, rămas cu două secole în urmă, pe vremea trăsurilor și a străzilor înguste, cu ancadrame sofisticate la ferestrele baroce sau cu imaginea feronierilor Jugenstil-lului.

Filmul de artă, la rândul său, încărcat cu simboluri și lungimi semnificative, cu accente puse pe o replică sau un portret, rămâne apanajul unuia grup restrâns de oameni, încă atenți la diferențele dintre o dramă și o melodramă, dintre serialul cu familii hiper-bogate care își duc viața la niște niveluri ce sunt repede luate ca model de hiper-bogații de acum și cel cu adevărat apropiat de realitatea umană și socială de azi, marcată de o superficializare a relațiilor interumane. E o zonă a consumatorului de artă, a neproductivului inhibat de industria artistică, ignorându-și propria chemare și, faptul că, la fel ca în viață, și în artă totul e posibil.

Informația culturală, informația economică, informația istorică rămân la un nivel de suprafață, ca un flash ușor de reținut și comentat în stil propriu, față de o carte ce dezbate poate aceleași probleme, analizându-le până în detaliu. Dialogul se rezumă la schimburi de asemenea informații sintetice, unele ușor de combătut printr-o privire mai aprofundată. Informația, în genere, eludează detaliul sau uneori se rezumă la el. Detaliul care poate fi semnificativ pentru evoluția ulterioară evenimentelor. Or, în atare situație, mintea omului e deschisă deopotrivă spre toate domeniile ce au tangență sau nu cu ocupația sa, dar pot crea sentimentul unei culturi generale solide adusă la zi. E un fel de puzzle colorat, ce pare terminat în clipa în care contururile câtorva personaje din joc sunt descoperite. Despre ce vrea să comunice tabloul din bucățele nu va ști nimeni niciodată, pentru că nu e interesat de așa ceva.

Dacă unele elite sunt pornite împotriva enciclopedismului, pe care trebuie să-l aibă orice om, în folosul unor hiperspecializări ce i-ar izola complet de semenii, altele, nu mai puțin cinice sunt împotriva filonului literar ce apasă asupra culturii noastre. Scriitorul e un ageamiu, ratat ca meseriaș în vreun domeniu, plin de imaginație și convins că poate suplini toate datele despre care nu știe mare lucru prin niște speculații sui-generis, dar pentru care nu poate fi acuzat. Asta e părere lui, dacă vrei o citești, dacă nu rămâi cu sentimentul că e urmarea unei efuziuni de moment, feminină, prin excelență.

Improvizația e tot apanajul scriitorului, care de cele mai multe ori e întrecut în demersul său de realitate, o realitate dinamică ce nu poate fi apucată de mintea unui singur om. Dar oare basmul, pilda din Cărțile Sfinte

nu sunt la baza acestei culturi literaturizate? A unei oralități venite de peste milenii? Acolo se poate întâmpla orice, iar dacă ceea ce se petrece acolo seamănă cu lumea din jur, înseamnă că totul e real. O realitate statică, de care omul grăbit al zilelor noastre nu mai are nevoie, cum nu mai are răgazul să citească nici istorii, nici romane, și cu atât mai puțin, poezii, efuziuni ale unor suflete întristate de singurătatea lor, care nu pot face bine decât celui ce le scrie.

Pe fondul acestei lumi aflată în plină grabă, puținii cititori se îndreaptă spre enciclopedia ce descriu brutalitatea marilor cuceritori ai lumii, hotărârea cu care trec prin sabie anonimi ce le stau împotriva, austeritatea soldaților lor, din marile campanii, gata să-și pună în cazanul cu apă clocotită pe orice învins din propria armată, doar pentru a fi un exemplu pentru ceilalți, ori faptul că, bunăoară, armatele mongolilor lui Gengis Han mășăluiau fără să mănânce și să bea apă câte zece zile domolindu-și setea doar cu câte-o gură de sânge din vinele cailor care-i duceau mai departe. Detalii brutale ce satisfac nevoia de informație a omului de azi, care parcă jinduiește după lumile acelea trecute de acum aproape un mileniu, sau de altele și mai îndepărtate ale lui Alexandru Macedon.

Documentul nu e literatură. Documentul e cel ce poate pune într-o lumină nouă niște evenimente petrecute de mult, sau cursul actual al mersului lumii. Doar că anonimul cititor, e impresionat de brutalitatea ce face posibilă o invazie, deși e împotriva unor invazii ce s-ar petrece acum. El e spectatorul cruzimii de altădată pe care o realizează mental, când de fapt el refuză să tranșeze o halcă de carne de porc, și preferă să o cumpere gata împachetată, pentru nevoile lui de o zi, de la magazin. Aceste documente dezvăluie în cititor lumea lui latentă, ascunsă, pe care la nevoie ar putea să o pună în practică, coborând dintr-odată câteva milenii de istorie, pentru a redeveni el însuși o brută.

Când Karel Capek scria că în cititorul de romane polițiste zace un criminal, niciodată o victimă și în cel mai bun caz un justițiar, avea perfectă dreptate. Distanța dintre bruta de azi, ce se manifestă într-un oraș mare, sau într-un sat, nimicindu-și membrii familiei sau niște dușmani de moment și bruta justificată de mersul istoriei, care pentru a supraviețui ucide, nu e nicio diferență, încât ajungi să te întrebi ce gene în plus are omul de azi în ADN-ul său față de cel de acum trei mii de ani, sau chiar zece mii? E în omul de azi tot atâta forță de distrugere ca și în cel de acum un veac, de acum jumătate de veac, pentru că războaiele continuă să aibă loc într-o parte sau alta a lumii, iar fabricile de armament nu vor da faliment nici peste alt veac. O știe toată lumea și înțelege de ce se petrec mereu conflicte locale, pe unul sau altul dintre continente. În felul acesta se simt la fereală din fața unui conflict major, în focul căruia s'ar ardă totul.

Continuare în pagina 31

ÎMBRĂȚIȘAREA FRIDEI

PIA BRINZEU

Cele mai chinute corpuri pictate vreodată îi aparțin Friedei Kahlo. În 1925, la vârsta de optsprezece ani, i-au fost fracturate mai multe vertebre într-un accident de mașină, iar pântecul i-a fost străpuns de o stinghie din fier. Deși a purtat mult timp un corset de metal și a fost supusă la treizeci și două de operații, Frida a rămas invalidă pentru tot restul vieții. A încercat să-și exorcizeze durerile fizice atroce prin artă și de aceea descoperim în tablourile sale două Frida, una chinuită de suferință, cealaltă fericită în actul creației. Prima dintre ele apare mai des, cu un corp dezmembrat, suferind, prizonier al patului sau străpuns de zeci de cuie. Lacrimi mari îi curg din ochi, iar durerile de nedescris o ținut în suferință într-un pustiu de unde nu are scăpare. Terenurile aride din fundal sunt fragmentate și ele ca și corpul traversat de benzile metalice ale corsetului sau de tuburile de oxigen necesare pentru reanimare. Și terenurile, și corpurile sunt goale, sterpe, deșarte, fără vegetație, fără copii, îmbrățișate în neputință și durere, dar de o frumusețe sălbatică.

Suprema îmbrățișare o găsim însă în tabloul unde mama pământ, Gee, o ține în brațe pe Frida, iar ea, la rândul ei îl poartă în brațe pe pictorul Diego Rivera, soțul cu care a avut o relație turbulentă și două căsnicii chinute de înșelări reciproce (e cunoscută relația Friedei cu Troțki și numeroasele aventuri ale lui Diego, incluzând-o, printre altele și pe sora Friedei). Totuși, Frida îl ține în brațe pe Diego matur, ca pe un nou-născut, cu cel de-al treilea ochi deschis în frunte, semn al iluminării spirituale. Îmbrățișarea de dragoste a universului îi unește pe cei doi dincolo de toate neînțelegerile conjugale, lutul matern binecuvântând lutul suferind, care nu mai poate naște decât pruncul matur al artei. Cele trei corpuri împreunate îți dau impresia că pătrunzi într-o altă lume, unde nevoia de moarte amestecă rădăcinile precolumbiene cu cele spaniole și mexicane, dând o aură de sacralitate eșecului, durerii și lacrimilor.

Mai nou, prezența morții devine intensă și în jurul nostru: mama pământ i-a cuprins de curând pe cei doi mari artiști ai locului, Petre Stoica și pe Peter Jecza. Pentru amândoi, durerile intense s-au stins, iar îmbrățișarea lutului a făcut ca lumina și întinericul să se contopească definitiv în puterea cuvântului din versurile lui Stoica și în strălucirea bronzului din sculpturile lui Jecza. Sufletele lor, eliberate de carne, dar pentru totdeauna prezente în artă, îl vor convinge pe Cel de Sus că merită somnul netulburat al celor care au înțeles cu adevărat ce înseamnă corpul străpuns de cuie al Friedei Kahlo.

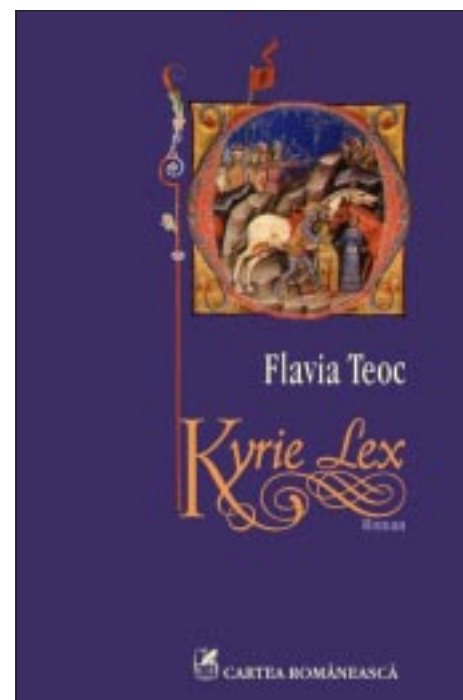
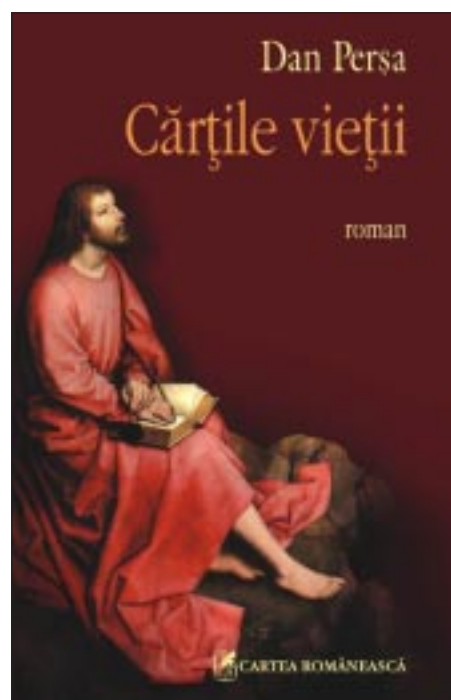
KARAOKE

ADRIAN BODNARU

Îți plăcea să te cerți în tăcere. Să-ți rupi sufletul în bucăți mici de hârtie și să umpli cu ele, până la ultimul rând, stadioane din ce în ce mai mari, ca orice atletă. Să visezi apoi la un bărbat altfel, până când cămășile începeau să se clatine în magazine, să se scuture de pereți și, într-adevăr, să ningă, amintindu-ți că ai uitat să plătești abonamentul la cablu. Erai pe culmi, atunci, și rămâneai acolo puțin, știind că trebuie să uiți repede fiecare victorie. Steaua pâlpâia de sus, dintr-o colivie prin care o învățai să vorbească măcar patru ore pe zi, vară, iarnă: semn de liniște pentru lume.

NOU

la CARTEA ROMÂNEASCĂ

O PRECUVÂNTARE

DANIEL VIGHI

Iacătă, răsfoiesc chiar acum volumul *Album de familie* al Stelei Simon cu paginile dedicate, printre alții, lui Teodor Botiș. Frânturi de viață, fragmente de destine cu oameni care trăiesc, merg la școli, trudesce prin țărini și livezi, pețesc, țin doliu, fac ce trebuie făcut dintotdeauna în vâlmășagul molcom al lumii acesteia dintre Banat și Ardeal, dintre imperii, etnii, neamuri și străinătățile cele de pretutindeni. Nu altfel este și recentul volum *Povestiri din Moneasa* pe care l-am citit în manuscris cu sentimentul că descopăr o lume care e și a mea, deși poate că nu întru totul. La Lipova, mai degrabă la Radna, cu ascendențe mai obscur-țărănești, decât cele evocate de Stela Simon. Lumea țărănească și amestecată a Radnei, de sub poalele dealului Popilor Negri, cum li se spunea călugărilor minorități de la mănăstirea care stă deasupra Văii Moratului. Apoi Valea Mare cu țiganii culegători de bureți unde am fost, la vreme de liceu, cu o colegă de școală țigancă, la o nuntă pe post de domnișor de onoare, la îndemnul și lauda publică a mamei mele care se arăta cât se poate de politически corectă ca funcționară de primă însemnătate a Primăriei și ca fiu de tov. maior de la Comisariatul Militar, carele nu se ținea cu nasul pe sus și era cu poporul, fie el cât de jos, întrucât mergea la vânat mistreți pe la Pișchia și Altringen, la braconaj cu tractoriști și ciobani.

Lumea evocată de Stela Simon la Moneasa și prin satele dimprejur începe de acolo, mai bine zis pornește de peste coamele munților Zarandului despre care știam și nu prea știam mare lucru. Îi mai auzeam pe bătrâni vorbind de păduri, de "mers la tăiat lemne", de culesul de "pitoance", "bureți iuți" și "gâlbiori". Autoarea cărții de față știe mai mult, are privire istorică, schițează enciclopedii ale unor familii dintre cele mai diverse într-o tradiție pe care o conturează printre cei dintâi Ioan Slavici în *Pădureanca* sau *Budulea Taichii*. O lume care n-a prea avut parte de literatură, a făcut politică, a pășit pe la școli de medicină, de avocatură, pe la preparandii, pe la studii politehnice și nu s-a îngrijit de sine și pare că nu și-a dorit să se illustreze narcisiac în paginile de literatură. O lume, cum spun, cu îndătinări gospodărești, care sfârșește cuminte prin ținuturile cu iarbă înaltă și mai nou cu betoane, așa cum mi-a spus vecinul octogenar baci Todor Spicu, la uliță, pe când stăteam de-a dreapta lui curios să văd ce mai gândește, că-l știam demult ca pe un original reflexiv al statului la uliță, pe scaunul din fața casei, ctitorit din chiar aceste nevoi.

Acolo mi-a zis baci Todor Spicu că mai nou, "la morminți", se umple peste tot de betoane, că lumea nu mai are vreme de mers și de îngrijit "cu săpăliga" și cu "chiscantul cu apă", ceea ce vrea să spună că nu mai mergeam, nici eu, nici alții, așa ca pe vremea prunciei mele în săptămâna de dinaintea Paștelor cu bună-mea, exact cu numita "săpăligă" și cu suspomenitul "chiscant". Pe atunci tândăleam pe lângă trotinetă, în vreme ce baba mea trebăluia la mormântul unui alt Todor, pe nume Ciucuriță, despre care ar fi de povestit multe, dacă aș avea documente și memoria enciclopedică a familioanelor bănățene și de prin ținutul Zarandului, așa ca Stela Simon pe care o veți citi și vă veți învrednici să aflați cum era lumea aceea în care erau tenebros fu să fie chiar acest Todor Ciucuriță, "răpăusat" prin 1935, dacă bine îmi aduc aminte.

Un rădnan cât se poate de înstărit, bețiv și peste măsură de gelos pe mama adoptivă a bunicii mele care i-a fost mătușă, adică soră a mamei decedate pe când baba, cum îi spuneam bunicii, avea vreo trei ani. Și Todor Ciucuriță – bețiv, gelos și aprig la mânie – mergea la birtul Vulturul Negru de pe marginea drumului care ducea spre Șoimoș, Săvărsin și Deva, pe vremea când la Moneasa se ridicau vilele și decovilul pe care a ajuns să le viziteze și împărăția de la Viena. Cum spun, mergea la birt și acolo bețivii îl întărau pe Ciucuriță Todor cu povești despre te miri cine care sărea gardul la preafrumoasa-mătușă-mamă-adoptivă a fie iertatei mele bunici. Se vorbea că unui asemenea presupus crai al preafrumoasei mătuși-și-mame-a-bunicii-mele i-ar fi mușcat nasul la birt: l-a luat de cap Todor Ciucuriță, așa ca pentru a-i da un sărut bețiv, și i-a retezat vârful nasului cu dinții și i l-a scuipat pe masă.

Povești spăimoase despre care am aflat tot acolo, pe banca de la uliță, cu babele care "se radeau" și se minunau cu ziceri de "tolvai Doamne" că o cutare colegă de-a lor tocmai o duceau la "morminți" cu "proțițiionul pocăiților" și cu fanfară din Arad, dar cu pasul grăbit, de parcă ar fi dorit să mântuie treaba cât mai degrabă ca să apuce la casa mare a răposatei pe care au trecut-o la pocăință și i-au moștenit casa ridicată pe banii câștigați de soțul ei ortodox plecat în America la abatoarele din Chicago pe vremea prohibiției. Povești din lumea evocată de Stela Simon – reversul lor desfășurat pe bancă, la uliță, pe când taman trece plictisită o turmă de găște cu "lilicuțele" lor, care literar se numesc boboci.

Stela Simon le știe pe toate astea, le scrie în carte și în plus aduce binevenite documente, reface destine de intelectuali bănățeni și arăzeni (de pe la Arad, adică) și scrie cu pricepere scene de viață care se amestecă meșteșugit cu diplome imperiale academice, cu întorsături și efecte care aduc în memorie scrisul lui Livius Ciocârlie, dar și ceva scurt din parfumul bucătăriei de vară din prozele lui Sorin Titel. Revin la uliță, la bancă, la moși și babe. La găște și la lilicuțele primăvăratece. Și cum spun, Todor Ciucuriță venea orb de beat și turbat de gelozie cu caii lui care nu erau alții pe măsură în Radna, și dacă nu era poarta deschisă trecea prin ea, pe urmă mătușă-adoptivă-cea-preafrumoasă dacă nu apuca "poalele de tivitură" și dacă nu sărea destul de sprintenă gardul din grădină ca să scape de urgia bețivă și alcoolică era înghesuită sub "răstanița" patului și apoi roată-roată îngrădită cu scânduri. Preafrumoasa era ținută acolo drept pedeapsă până îi treceau chefurile și năbădăile bețive și geloase lui Ciucuriță Todor.

Mai apoi, într-o iarnă, a căzut în "târnaț" și l-a nins până dimineața, când l-a apucat fierbințeala cea de pe urmă și a apucat să tragă "ropot de moarte" în soba din spate, iar în cea dinaintea mătușă-adoptivă bea vin cu alte muieri din via de pe Dealul Mare care e taman pe șoseaua de la Radna către Barațca și unde erau toate așa cum le descrie Slavici: cu butuci de vie bătrâni, cu o colibă din piatră și cu o cadă tot din piatră așezată sub "cetârna streșinii" ca să se strângă apa de ploaie bună pentru folosit la stropit vița de vie cu aparatul Vermorel din aramă roșie.

Continuare în pagina 31

RĂPIREA DIN IRAK

VIOREL MARINEASA

Acum câteva luni, Eduard Ovidiu Ohanesian își lansa, în Aula Magna a Universității de Vest, volumul *Amintiri din portbagaj. Din culisele unei diversiuni. Răpirea din Irak. Partea întâi* (Minerva, București, 2008). Nimic ieșit din comun. În seara respectivă am citit, cam pe sărite, cartea. Am reluat-o zilele trecute. Prima treime are în vizor lumea tenebroasă, imundă a "politicii înalte" și a serviciilor secrete. De altfel, cam totul îi pute autorului. El nu are prieteni, ci doar relații care-l ajută în meserie. Înainte de aventura în Babilon, Ohanesian a fost jurnalist la secția de investigații a cotidianului *România liberă*. Acolo l-a avut ca șef pe Petre Mihai Băcanu, numit fără simpatie Piticu, care devine un autentic căpcăun atunci când dă ordine profesionale "între două hapuri de salată"; zgârcenia sa ar fi proverbială; "la nervi, vocea i se subțiază"; protejații săi, "Preoții lui Băcanu", tândălesc prin redacție degustând berici, dar, la o adică, sunt abonați la deplasările de lux în străinătate. Nici adjunctul șefului nu-i mai bun, Bogdan Ficeac fiind "fire contemplativă pe bani mulți"; în momentul în care autorul nostru descoperă afacerile tulburi ale JICA, o agenție semiguvernamentală japoneză "sprijinită politic și informativ la nivel înalt" și având conexiuni la Kremlin, redactorul-șef iese din apatie, devine deontolog și profesor de scriitură, având grijă să-i scape recomandarea de a nu se mai implica în subiectul JICA.

Când nici relațiile nu-l mai servesc, lui Ohanesian îi pică din cer, la ceas de noapte, Vocea, o voce "ușor isterică a unei femei", care-i furnizează lista de foști securiști reciclați în generali și colonei SIE în perioada 2001-2004 sub oblăduirea PSD. Investigațiile lui Ohanesian au continuat, astfel că a putut "să citească" o parte din combinațiile în care aceștia erau implicați. Mai mult decât atât, s-a convins că, începând din 2005, respectivii trecuseră cu arme și bagaje în slujba noii puteri. Scrie o serie de articole incendiare: "Securiști vechi și noi, spioni din toate domeniile, partidele și instituțiile țării făceau deliciul cititorilor. De sub omerta noii "Securități portocalii" ieșeau la iveală afaceri murdare, cumetrii, șantaje, abuzuri nemaiauzite din partea unor bugetari cu grade. Cititorii s-au lămurit cum și de unde apărea cohorta de diplomați, politicieni, consilieri și secretari de stat, oameni de afaceri de succes și averile lor incomensurabile.

La mai bine de 15 ani de la Revoluție, "Sistemul" diabolic de sorginte bolșevică nu dădea semne de slăbiciune. Dimpotrivă, cumetrii cu umeri grei de stele și cu dosare așijderea colcăiau în toate structurile statului." E o iluzie prostească să crezi că vei reforma societatea românească bazându-te pe asemenea inși: "Am intrat cu ei în NATO. (...)... oamenii aceștia nu aveau nicio șansă de a se rupe de sistemul sovietic în care au fost crescuți." Diplomația reprezintă pentru ei un cuib cald. Eugen Dijmărescu, beteag și abulic, a fost doar ambasador cu numele la Tokio, "un om de paie". Adevăratul șef era un general SIE, "killer prin aspect și atitudine". Ambasada devenise "un bunker, o cetate costisitoare, ticsită cu securiști". În 1999, pe când Mihai Răzvan Ungureanu, pe atunci secretar de stat, a efectuat o vizită oficială în Japonia, generalul, într-un stil înconfundabil, a făcut tot ce era necesar ca vizita să eșueze. În schimb, un pic mai târziu, cu prilejul unei vizite neoficiale a lui Ion Iliescu, "personalul ambasadei zbârâie", iar tătucul are parte de onoruri și de contacte la nivel înalt. De-a lungul anilor, "datorită gradului înalt de politizare și corupție, mulți tineri au părăsit SIE. Au rămas dinozaurii."

Lui Ohanesian i s-a părut bizară propunerea de a merge în Irak. Nu și-a simpatizat tovarășii de călătorie. "Munaf mi-a lăsat o impresie de copil tâmpit." Pe Marie Jeanne Ion n-o scoate din "prințesa Buzăului" și din "vedeta peltică"; în plus, detesta la ea "educația primitivă la unul din colegiile serviciilor secrete", care-i țâșnea prin pori în fiecare moment. Cât îl privește pe operatorul Sorin Mișcoci, acesta era "cel mai plicticos, de departe". Episodul Irak ar merita un comentariu aparte. În prefață, Sorin Roșca Stănescu observă "curajul vecin cu nebunia" al autorului. Cred că Ohanesian ar fi procedat mai bine dacă nu ar fi dat textul introductiv pe mâna lui S.R. Stănescu.

UN PREMIU INTERNATIONAL PENTRU NATIONAL ROBERT ȘERBAN

Am făcut parte dintre copiii crescuți în provincie, pe care părinții îi puneau să-și facă pantofii cu cremă de ghețe, le controlau unghiile, îi îmbrăcau frumos și abia apoi îi duceau la teatru. Asta nu se întâmpla foarte des, pentru că Turnu Severin nu era o "țintă" constantă a actorilor, însă atunci când, totuși, o trupă "descăleca" pe malul Dunării, era un eveniment important în viața cam fără puls a orașului meu natal. Chiar cu pile se făcea rost cu greu de un bilet. Iar pentru trei, trebuia să fii cel puțin ziarist...

Îmi amintesc ce emoții mă încercau când intram în cocheta sală de teatru din Severin (astăzi Palatul "Theodor Costescu"), ale cărei scaune erau îmbrăcate într-o stofă de culoare roșie, ce rima perfect cu cea din obrajii mei. Înainte de a începe spectacolul, trăgeam cu ochii prin sală să văd pe cine știu. Îmi întrebam părinții despre... identitatea celor din primul rând sau despre cea a fetelor noi. Teatrul era printre puținele oportunități de a ieși în lume dintre pereții blocurilor în care, atunci când nu se lua curentul, radiourile bâzâiau pe "Europa Liberă", în timp ce la televizor telejurnalul de la ora 19 încerca – ajutat de politica de partid și de stat – să se unească cu cel de la ora 21.50. Timp de șase luni, cât am făcut armata în Craiova, teatrul a fost o "pastilă" săptămânală pe care am luat-o împotriva imbecilizării. Plăcerea și deprinderea de a merge la teatru nu m-au părăsit nici când, în 1990, m-am mutat în Timișoara. Ba chiar nu am fost doar un spectator al Naționalului, ci și, după propriile-mi puteri, un susținător al lui. Adică, al oamenilor de acolo, al spectacolelor bune, al celor care l-au condus – când am crezut în acei lideri. TNT-ul a trecut, în ultimii 20 de ani, prin tot felul de "faze", unele critice, altele faste. Toate s-au văzut și pe scenă.

Sub directoratul Mariei Adriana Hausvater, care durează din 2005, Naționalul timișorean a cunoscut o traiectorie ascensională spectaculoasă, care a însemnat, în primul rând, reintrarea cu adevărat în circuitul teatral național. N-am să enumăr aici succesele pe care echipa Hausvater le-a avut, dar am să mă opresc asupra celui mai recent: câștigarea Premiului Cultural Europa 2009. Această distincție pe care Hans-Dietrich Genscher, ministrul de Externe al Germaniei, o înființa în 1992 îi revine, totodată, și lui Radu Afrim, unul dintre cei mai în vogă regizori români, care a fost invitat să monteze câteva piese la TNT. Ultima dintre ele, "Boala familiei M", este și cea mai bună. Premiul a fost adjudecat, până acum, de instituții și personalități de primă mână, de la Teatrul Josefstadt din Viena până la scriitorul american Jeff Baron ori Eurovision.

Festivitatea de decernare a distincției europene va avea loc în 2 mai, de la ora 19, la Sala 2 (fostul maneaj imperial), cea în care se juca, până nu de mult, bambilici și fotbal. Chiar, oare câți din acei sportivi au devenit spectatori de teatru? Înainte ca reprezentantul KulturForum Europa să înmâneze premiul, va avea loc piesa "Boala familiei M".

Uite cum, scriind despre succesul Teatrului Național din Timișoara, m-a părăsit senzația de provincial, dar mi-a rămas cea de bucurie copilărească, fiindcă e, într-un fel, și premiul meu. Bucurați-vă: e și al vostru!

PRIMĂVARA PE BEGA RADU PAVEL GHEO

În Timișoara e o primăvară nebună. Mergi pe străzi și te asaltează din toate părțile parfumuri și arome – de liliac, de lămâiță, de... nici nu mai știu ce. De fraged. De verde. De iarbă proaspăt tăiată. Culori și forme se îngheșuie să te farmece, una după alta. Cum se încălzește un pic, se grăbesc să înflorească unii după alții ghiocei, narcise, magnolii, pruni, cireși, caiși, meri, lălelele se deschid roșii, portocalii, galbene, roz, liliacul nu se rabdă nici el și pe la jumătatea lui aprilie deja parfumează cetatea veche... Înfloresc deja castanii? Parcă da.

Aici primăvara năvălește dintr-odată, din toate părțile, de parcă florile, ierburile și copacii abia apucă primul prilej să se arate în toată splendoarea lor, imediat ce scapă de iarnă. Exact ca și localnicii, care se adună pe terasele din oraș, cu scaunele și mesele scoase deja afară, pe caldarâm, de primele raze de soare din martie. Așa e primăvara în Timișoara.

Mă gîndeam să scriu iarăși despre veceul public din Piața Operei, care, din câte se pare, nu mai e veceu și nici public. Căci pe parcurs și pe șestache, așa cum se fac lucrurile în România, acelui spațiu cedat pentru "amenajare toalete publice" – cum scria pe panourile afișate nu demult în fața șantierului ce a născut borcanul cel urît din centrul orașului – i s-a schimbat, se pare, cu totul destinația.

Eram ispitit să scriu și despre una din obsesiile ce i-a cuprins pe membrii unei comisii locale: aceea de a schimba neconținut numele străzilor din oraș, cu o obstinație ce devine din ce în ce mai ridicolă.

Puteam să scriu și despre astea, și despre altele asemenea. Fiindcă e mai ușor să critici decît să lauzi, să iei peste picior decît să înalți ode. Dar n-ar fi drept. Căci există și o parte plină a paharului – mai plină decît s-ar putea crede cînd e vorba de un oraș dintr-o țară tot mai anomică.

Nu demult, ieșind cu Alina la o plimbare pe malurile canalului Bega, am văzut o dragă imensă, cu o cupă cu dinți de fier ce cobora în adînc și scotea la suprafață bolovani, fiare vechi, mîl, crengi și te miri ce alte gunoaie. Știam că de câteva luni a început dragarea întregului canal, adică – după proiectul existent – pe o distanță de 44 de kilometri, pînă la granița cu Serbia. Știam, dar așa, pur teoretic. Acum vedeam ce se face și mai ales că s-a făcut ceva. S-au scos deja din apă zeci, sute

de tone de resturi de toate felurile, adică tot ce își poate imagina cineva că se poate arunca în apă – și chiar se aruncă. Mașini de spălat, televizoare, frigidere, linii de cale ferată, proiectile... Chiar și automobile întregi. În zilele următoare, am întîlnit iarăși draga în diferite zone ale canalului și am admirat-o fascinați. Și ne-am amintit...

Ne-am amintit că acum vreo zece ani, pe cînd locuim în Iași, l-am văzut pe primarul (fost și actual) al Timișoarei, Gheorghe Ciuhandu, la o emisiune a Mihaelei Rădulescu, laolaltă cu alți invitați. Amicilor mei ieșeni li s-a părut că primarul timișorean a avut o prestație ușor ridicolă. În timp ce restul invitaților rîdeau și glumeau cu moderatoarea, într-o atmosferă destinsă și prietenoasă, domnul Ciuhandu, grav și responsabil, a repetat, ori de cîte ori a avut ocazia, același lucru: canalul Bega trebuie să devină navigabil, iar guvernul de la București trebuie să susțină proiectul. Era singurul lucru ce îl interesa: să facem iar Bega canal navigabil, să facem iar Bega canal navigabil.

Nu puteam să nu ne amintim așa ceva. Fiindcă, iată, au trecut zece ani, timp în care pe teritoriul României s-au lansat și s-au fișit sute de planuri, s-au început și nu s-au încheiat mii de proiecte (autostrăzile imaginare fiind doar un exemplu) și s-au vehiculat idei dintre cele mai fantasmagorice (cum ar fi autostrada suspendată din București, ideea SF a primarului general Sorin Oprescu). Iar aici, în Timișoara, cu acea obstinație nu foarte spectaculoasă mediatic, dar cu atît mai eficientă, s-a început decolmatarea canalului.

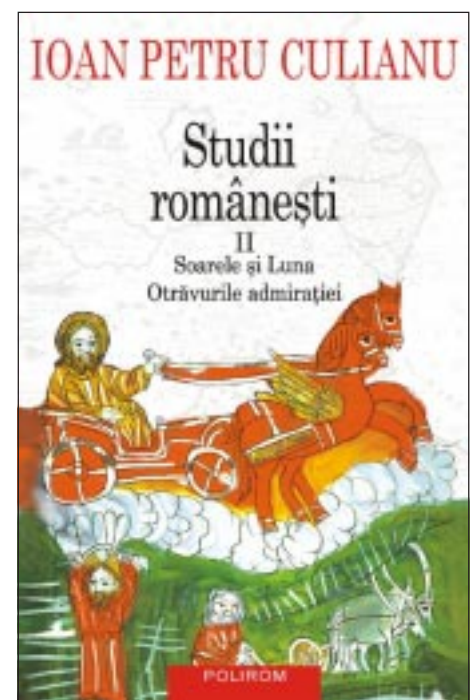
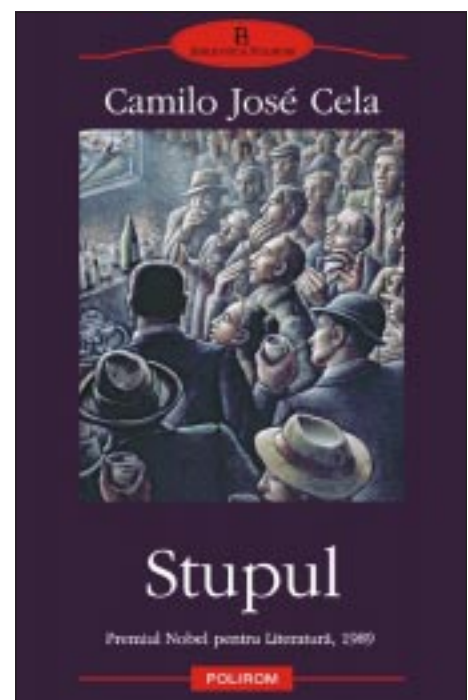
Mai mult, există și un proiect de reintroducere a transportului de pasageri pe apă, adică pe canalul Bega. Pe lîngă tramvaiele, troleibuzele și autobuzele Mercedes mov, ar urma să existe și cîteva vapoare care să transporte călătorii prin oraș și, bănuiesc, prin județ, pe traseul canalului. Mi-ar plăcea să ajung să dau indicații cam așa: "Ia dumneata tramvaiul 2 patru stații, după care cobori, mergi pe malul Begăi, iei vapoarul 1 două stații și mai întrebi..."

Și-așa ne-am mai amintit și de cei cîțiva ani în care, sistematic, tronson cu tronson, au fost refăcute toate liniile de tramvai din oraș. Și mi-am mai amintit și de altele. Adică de partea plină a paharului. Poate și fiindcă e primăvară, iar primăvara... ei, primăvara nu-ți mai vine să te dai dus nicicum de-aici!

LINIA ORIZONTULUI DE ION BARBU

NOU la POLIROM

ARTA, SCUTUL NOSTRU IMAGINAR

AUREL GHEORGHE ARDELEANU

Alexandru Colțan: *Stimate domnule Aurel Gheorghe Ardeleanu, sunteți bine cunoscut publicului bănățean consumator de cultură sub o triplă fațetă: de dramaturg, prozator și sculptor. Într-o emisiune televizată, poetul Eugen Dorcescu interpreta opera dumneavoastră, triplu etajată, printr-o corespondență cu structurile germinative ale personalității. Potrivit lui, proza dumneavoastră ar ilustra elementul dinamic, teluric și acvatic al inconștientului, teatrul ar evidenția latura socială, iar sculptura, ca element iconic, ar aduce la lumină întregul travaliu artistic sub forma lui completă, solară, dar și de mister. Dumneavoastră cum vă raportați la propria operă? Se dovedesc oare unele formule de limbaj superioare altora?*

Aurel Gheorghe Ardeleanu: Mereu am sentimentul că după ce a vorbit Dorcescu nu mai e nimic de spus. Dar să revin la întrebare. În ce mă privește, nu sunt adeptul vreunei ierarhizări a formelor de limbaj artistic. Practic cele trei arte cuprins de aceeași tornadă de neliniște și bucurie. Bucuria și neliniștea pe care ni le transmite tuturor actul creației. Întreaga operă mi-am durat-o pe o știință nativă a construcției și pe elementul vizual. Ochiul e organul meu suprem. El îmi satisface nepotolita nevoie de imagini, de real. Mulți comentatori deslușesc în proza mea scenarii cinematografice; teatrul este, prin natura sa, o artă sincretică, iar plastica îmi pare de neconceput fără organul receptor pomenit.

A.C.: *Acest lucru l-a remarcat, de altfel, și pictorul Silviu Oravitzan, care considera că faceți parte din "categoria oamenilor care aparțin apostolului Toma", adică a celor care "nu cred dacă nu văd". Este știut faptul că, timp de mai multe decenii, ați "predestinat pentru eternitatea bronzului" portretele unor personalități culturale în Timișoara, Lugoj, Arad, Caransebeș, în localități învecinate. Scriitorul Aurel Turcuș aprecia că sunteți unicul sculptor care a realizat un număr atât de mare de busturi înaintașilor, dar și contemporanilor. Simțiți cumva simptomele marquesiene ale unei "boli a somnului" care ne-ar cuprinde pe toți?*

A.G.A.: Întrebarea necesită un răspuns mai amplu, ea putându-se constitui singură în corpusul unui interviu. Am absolvit Facultatea de Arte Plastice din Timișoara, apoi Institutul Nicolae Grigorescu din București, Facultatea de Muzeologie. Drumul artistic îmi părea definitiv conturat când am fost atras irezistibil de teatru, apoi de proză. Decembrie '89 a adus cu el o nouă schimbare – revenirea la sculptură. Prietenului și colegului Csizmarik Ladislau, martir al Revoluției, urma să i se dezvelească un bust. Cu toată feroarea și patosul vremii nu s-a găsit artistul care să-l facă, în lipsa unui onorariu. Atunci m-am decis să-l fac eu. Am revenit, deci, la sculptură dintr-un imbold etic, nu estetic. Apoi o serie de alte întâmplări mi-au revelat cu câtă ușurință ne uităm înaintașii, părinții spirituali, pe cei cărora le datorăm, în parte, împlinirea noastră. Și, ca o contrareacție lăuntrică la acest indiferentism, mi-am propus un proiect amplu – "Portretul, o lume: Personalități timișene", proiect în care, la început, nu a crezut nimeni, dar, treptat, galeria mea a devenit o realitate, azi incontestabilă. Ea cuprinde vreo cincizeci de portrete și busturi de scriitori, muzicieni, oameni de teatru, eclesiști, personalități de alte profesii dintre care douăzeci și unu sunt de acum pe soclu.

A.C.: *După ce criterii vă selectați modelele?*

A.G.A.: Selecția modelelor are la bază două criterii: comanda socială – pentru personalitățile care nu mai sunt în viață și un criteriu intim, pur subiectiv, pentru cele contemporane.

A.C.: *De curând, pe 29 martie, ne-am bucurat de repunerea pe soclu a lui Alexandru Mocioni, după ce a fost dărâmat de vânturile istoriei. Lucrarea din Parcul Central surprinde chipul expresiv al deputatului bănățean într-un moment meditativ, în care pare să "privească în istorie" (Ciprian Radovan). Care ar fi importanța acestui bust, pentru dumneavoastră?*

A.G.A.: Prin poziționarea pe harta orașului, cât și prin valoarea celui portretizat bustul lui Mocioni e, poate, lucrarea mea cea mai importantă. Responsabilitatea mi-a fost sporită și prin faptul că vine să înlocuiască o lucrare a lui Corneliu Medrea. Mi-am dorit ca cele două busturi, al lui Mocioni și al lui Vincențiu Babeș, din imediata apropiere, prieteni în viață, să intre în dialog și în eternitate. Aș fi fericit ca privitorul să descopere, în distinsul chip al complexului personaj, ceea ce scrie și pe soclu, fără să devină redundant: om politic, filosof, publicist, deputat, compozitor, mecena.

A.C.: *Ca artist, nu sunteți doar un fizionomist și psiholog atent, un adept al artei-mimesis, ci și un poet al expresiei, dovadă fiind construcțiile monumentale – basorelieful "Muzicanții" de pe peretele Căminului Cultural din Românești, "Crucea Recunoștinței" din Margina. Cum au fost ele receptate?*

A.G.A.: Crucea Recunoștinței, monument dedicat eroilor din primul și al doilea război mondial, este o lucrare de artă monumentală aparte. Cu toate că este construită pe baza unor simboluri complexe, ea suscită din ce în ce mai mult interes, chiar și unor privitori neavizați, ceea ce nu mă poate decât bucura.

A.C.: *Sunteți un animator cultural important, ați dirijat vernisaje, ați organizat zeci, sute de expoziții...*

A.G.A.: ...poate o mie. Aceasta mi-a fost profesia de o viață. Să produc și să protejiez clipa de fericire a altora.

A.C.: *Anul trecut, la decernarea Premiului Pro Cultura Timisiensis, ați declarat Timișoara "orașul care te înconjoară cu gesturi paterne, neafectate, pe care îl accepți și începi să-l iubești". O asemenea impresie răzbate și din romanul autobiografic "Ploaia de nisip". Vorbiți-ne puțin despre relația dumneavoastră cu orașul natal.*

A.G.A.: Trebuie să crezi în ceva, să iubești acel ceva, să ai un reper, să te simți legat de un loc. Pentru mine acel loc este Timișoara. M-am născut și am copilărit într-o colonie de la marginea ei, în miasma bălților și orăcăitul broaștelor, un loc pe care atunci îl detestam profund dar care, în timp, prin truda aproape sisifică alor mei și a altora ca ei, care azi nu mai sunt, a devenit de nerecunoscut. În romanul "Ploaia de nisip" descriu geneza acestei colonii, iar subiectul revine cu obstinație și în alte scrieri ale mele.

A.C.: *În urmă cu treizeci de ani, într-o perioadă de regenerare culturală, D.R. Popescu și Liviu Ciulei salutau apariția dumneavoastră în lumea teatrului. De atunci, piesele dumneavoastră s-au jucat pe scenele din Timișoara, Cluj, Oradea și Satu-Mare, au avut parte de cronici favorabile și de distincții. Mai aproape de noi, Cornel Ungureanu vă caracteriza drept "un clasic al dramaturgiei timișorene". Cum evaluați dramaturgia care se scrie – interpretează astăzi în România?*

A.G.A.: Teatrul rămâne cea mai complexă dintre arte, prin capacitatea sa de a îngemăna într-un tot unitar iluzia, surpriza, jocul, apolonicul și dionisiacul, absurdul și lirismul, grotescul și candoarea. Teatrul este o chintesență a vieții. Am debutat cu "Coroană pentru Doja", un spectacol care a intrat în istoria Naționalului timișorean. Urmăresc, în parte, fenomenul teatral contemporan fără, însă, să mă socotesc îndreptățit să dau sentințe. Am, evident, ca mulți alții, rezervele mele.

A.C.: *Ați publicat, începând cu anii '80, un roman și două volume de proză scurtă, care s-au bucurat de aprecieri elogioase și au fost răsplătite cu premii. În ultima carte "Fratele nostru Abel și alte doisprezece povestiri", apărut în 2007, câștigătoarea premiului special al filialei USR Timișoara, ne vorbiți despre Parisul personal printr-o glisare între un descriptivism realist și oniric. Ce reprezintă, pentru dumneavoastră, Parisul?*

A.G.A.: Pentru mine, Parisul nu înseamnă o țință turistică și culturală oarecare, ci o metaforă, un simbol, o idealitate spre care aspir, deși sunt convins că n-o voi atinge niciodată.

A.C.: *Opera dumneavoastră pare să transmită, în ansamblul ei, un mesaj de generozitate și de modestie. De asemenea, ea reușește să inducă lectorului ei, de fiecare dată, un sentiment de bucurie. Am putea*

încerca, oare, să aprofundăm acest mister al bucuriei estetice?

A.G.A.: Socot că sunt, în primul rând, nu modest, ci onest. Taică-meu îmi spunea adesea: înainte de orice, fii om. Cred că, în bună parte, valorile etice le generează pe cele estetice. Artă este scutul nostru imaginar, cu care ne încăpățânăm să înfruntăm nedreptatea, răul, urâtul, grotescul diurn. În cele din urmă, prin ea ne justificăm existențial. Nu mă interesează în niciun fel graba lumii comerciale, nici șabloanele succesului, nu mimez ceea ce nu sunt, îmi văd de ale mele. Actul creației este, în sine, da, o imensă bucurie.

A.C.: *Ce ne puteți spune despre proiectele la care lucrați în prezent?*

A.G.A.: Dramaturgului o să-i apară în curând o noua piesă, "Leoaica rănită"; prozatorul stă precum "Gânditorul" lui Rodin și se întreabă ce text să definitiveze; sculptorul își continuă seria de portrete, printre altele pe cel al lui Mircea Șerbănescu, pe care doresc să i-l ofer venerabilului scriitor cu prilejul împlinirii a 90 de ani de viață. Da! Să fim senini, solari, ca orașul în aceste clipe când discutăm și să continuăm să ne păstrăm speranța.

Interviu realizat de
ALEXANDRU COLȚAN

la CURTEA VECHE

POEME

MONICA ROHAN

POEZIA

Numai din sânge se poate-nchega poezia
ace de gheață biciuiesc visul ei
Pasărea neagră cu inima de meteorit
pasărea grea
tăiată în două
spune: pământ.

Din nordul de suflet izbucnesc tăişuri viclene
Lumina-nchircită ca un
auz mototolit se îndeasă-n
durerea insomniilor, Iartă!
iartă-mi alcătuirea acestui ou imperfect
strunjit în zgura de soare și sânge...

LUMINĂ PE HORN...

Sus-sus în cuibul de barză
m-a suit licărul gândului

Deasupra ziditelor înțârmuriri
cu pieptul de pâine-nviată
pasărea pritocește lumină
în căldura urcată prin horn
Mintea s-a agățat ca un pește-n cârlig
și-ntr-o răsufflare săltat-a: O! unde sunt eu,
Minunăție!?

Toate drumurile topite-n câmpiile-albăstrimii!
Inima înghite sufletul...

DATORNICI SUNTEM...

Zăpada peste spinările caselor.
Sufală recele vânt pulberi suave-n văzduh:

Lumina-i aproape
povara ei se desprinde
sub dălțile minții

datornici suntem –
nu mintea-i aceea
ce trece prin lucruri, desfoliindu-le
și-apoi ca-ntr-o moară
în slove minuscule
numai prafuri de aur, luciri...

Datornici, în umbră pitiți, în răcoarea
copertelor albe.

RAZA PRIN ZID...

E-o beznă senină
cu săbii albastre
prin carnea-i de aur

Cum să zic? – o prețioasă strânsoare
grea
încleștată
în dreapta, în dreptul urechii oceanul de
zumzet

în stânga strânsoarea, tunelul cu zid îngustat
strâmb umărul stâng mi-e zidit
cu tot cu zvăcnetul zbaterii sale

Serafim am visat cu tine-nspre zori
îmi povesteai de zborul în avioane
încântarea era haina spunerii tale
- coperta poveștii sclipea însorită -
și am simțit pe obraz obrazul de aer
al altcuiva...

ZIDUL SE SURPĂ...

Câinii-lupii înfulecă noaptea
lătratul lor ca prin brânză

zidul se curmă

Zidul în lună se prăbușește
păcură caldă sângele nopții
în care furnica și floarea bostanului

regina-nopții cu roua sa parfumată
iluzia și hulpav țăntarul
tuburi
tuneluri
sunet mireasmă
dublete concrete zvârlite-nainte
prin timp...

ÎN CÂRDUL ÎN CARE...

Zburare se făcu
să-l spele de rele
pe U
- vocală de-amară cucută
Fântâna prin care
cârdul de stele
trecu dintr-o boltă-n
cealaltă
într-un etern răsărit
Dintr-o lume-n cealaltă
fântâna de aer
desferecat
naște poartă:
în bordei de pământ
cu cerul răsfrânt
în inima dalbă
prin care
lumina-i cărare...

NELEGATĂ...

Povestea a tot crescut
neîngrădită
ca bostanul fermecat
în vremea caldelor ploi
Povestea cu burta de aur
plină
prin crăpătura zidului
plină-i ca luna
răcoroasă
aidoma
lucirii securii
în care sâmburi-puzderii se sparg
laolaltă cu slove
de grindină-aleasă...

INIMA ÎNSĂȘI
MLADIȚA-I...

În zorii de zi se năpustește tristețea
și pare că zidul ocrotitor nu-i
atât de devreme
numai cuvintele- înaltă un scut de tărie
Strig din adânc: sunt fericită
în adevăr
de ce să mă-nfrângă noian de tristețe
-ntristarea-i cămașa de spini
peste haina suavă-a luminii
bucuroasă sunt eu
biruitoare-n adânc fericirea

O! inimă vie mlădiță-n izvorul deplinei iubiri!

PEISAJ

Păsările toate-au zburat
cu țipete grele
Crengile negre-n amurg desenate
aprig de aspru acum s-au ivit

tăciunii de brumă-și topesc risipirea
înghețate lumini prevestind...

ASA SE SCHIMBĂ
LUCRURILE...

Apele sufletului
limpezime și păcură
așa se schimbă lucrurile
cum trece vântul prin arbori
la liziera pădurii
vuieste-albăstrimea frunzarelor
ș-apoi tac

vai, inima mea crenelată
pieptene adânc
brazdă neagră
fierul durerii sparge hăurile
negru-ncremenit...

VĂPAIA AMIEZII DE
IARNA...

Marea surpare
nu mă lăsa:
grotă-nghețată în inimă-mi arde
flăcări de ger șfichiuiesc zbaterea
ruptă
din ritmul cascadei

oceanul smulge viața din mal

zidul se surpă-n văpaia amiezii de iarnă.

CEASUL DE PULBERE

Între o daltă-însorită și-o lamă de gheață
licărește fluturile din inimă, orb

nu știe minutarul cât belșug
măruntaiele-i scaldă

clipește-ntre coaste fluture de cenușă-nstelată

ceasul de pulbere saltă-n văzduh!

RĂSPUNS...

Reverberând în oglinzi spinii-nfloresc
Zăpada străpunge armura
Floarea-de-calcui în vârful degetelor
răsare-n splendoare

Ochiul trezit absoarbe cuvintele
Bate lacrima cerului în inima de pământ

îndelung-însetată...

EPUIZARE:

Umbra mea golită de cuvinte
hău de unde noaptea s-a scurs
privesc în ea ca într-o oglindă explodată...

REFUZ:

Lumile nu mai vor să-și spună nimic.
Se țin de mână și tac.
Și mâinile lor se usucă...

A PLECAT

UN OM FRUMOS

ADRIANA CARCU

Peter Jecza, acea prezență blîndă care obișnuia să mă întâmpine cu *Mi csináls, te csúnya?* și împreună cu care, alături de soția lui Sorina, am savurat de-a lungul anilor clipe de perfectă armonie prietenească, a plecat dintre noi. Preț de câteva zile gîndurile mele l-au însoțit în țara nimănui, dorindu-i mereu trecere usoară. În timp ce-l petreceam, memoria mi l-a readus prezent ba în Germania, ba la Timișoara, pregătind împreună expoziții, stînd de vorba pe îndelete sau însoțindu-ne cu prietenii. Peter în galeria fundației *Triade*, arătîndu-ne ultimele sale sculpturi, Peter la Primăria din Heidelberg în cadrul unei expoziții a artiștilor timișoreni sau Peter la Uzinele *Siemens* din München, în mijlocul iubitorilor de artă, ascultînd cu un zîmbet cuvinte care încercau să-i cuprindă opera, mereu însoțit de acea aură senină, emanată doar de oamenii rari, care au ajuns la limanul împăcării cu sine și cu lumea.

În vara lui 2008, cînd boala își arătase deja colții, am prins un moment de liniște împreună, la o țuică pe care ne-o promiteam mereu peste ani, în bucătăria frumoasei case Jecza. Vorbind despre boala sa și despre iminența morții devenită pentru noi toți, pe măsură ce înaintăm în viață, o prezență ineluctabilă, l-am întrebat dacă-i e frică. Peter mi-am spus atunci: "Nu, de moarte nu mi-e frică, pentru că am avut timp destul să mă împac cu ea. Aș vrea însă un singur lucru: să nu deranjez prea mult atunci cînd plec."

Drum bun, prieten drag. Spiritele înalte zboară lin.

JURNAL DE SPECTATOR

DANIELA MAGIARU

SIBIU

Teatrul Național "Radu Stanca" Sibiu a organizat între 1 – 3 martie o microstagiuone cu cele mai noi spectacole ale sale. Se anunță un an intens la "Radu Stanca": treisprezece premiere semnate de (amintesc doar câțiva dintre regizori): Robert Raponja, Silviu Purcărete, Gavriil Pinte, Radu Nica, Andriy Zholdak, Yuriy Kordonskiy, Theodor Cristian Popescu; paisprezece turnee (treisprezece internaționale) printre care în: Ungaria, Turcia, Germania, Italia, Spania, Olanda, Marea Britanie și Israel. Peste toate – vânt de festival, cu alte nume grele, sub genericul inOVAȚII.

SFÂRSIT DE PARTIDĂ SAU PARADOXUL LUI ZENON

duminică, 1 martie 2009

Sfârșit de partidă de Samuel Beckett, Regia: Charles Muller; cu: Cristian Stanca, Pali Vecsei, Mariana Presecan, Dan Glasu; decor și costume: Anouk Schiltz, dramaturgia: Guy Wagner, light design: Zeljko Sestak

Sfârșit de partidă este o coproducție Théâtre d'Esch-sur-Alzette – Teatrul Național "Radu Stanca" Sibiu. Montarea regizorului luxemburghez Charles Muller are două atuuri. Primul: textul minunat, care te joacă inteligent, te prinde și te provoacă; simpla înșiruire a referințelor intertextuale ar necesita o analiză în sine. Fiecare cuvânt reinventează contextul, fiecare sunet reface întreg limbajul. Cel deal doilea atu sunt actorii care potențează: răsul cinicului Hamm (Cristian Stanca) e grotesc, mișcările lui Clov sunt în registrul farsei lugubre. Pali Vecsei își citește personajul în cheie comică și poate trece brusc de la replici patetice și ironice la co-dependența nesănătoasă de Hamm, căruia i se supune și pe care îl completează. Dan Glasu e sigur și convingător în rolul lui Nagg, iar Mariana Presecan îi imprimă personajului său (Nell) neputință și nostalgie.

Personajele vorbesc, își reamintesc, iar rememorarea ține loc de trăire, de actualizare (aproape mitică) a celor întâmplate *odată*. Dacă personajele trăiesc pentru a povesti și povestesc pentru a se menține în viață, calitatea poveștii dă măsura degradării. Poveștile sunt incomplete, uzate și rămân ciobite. Dar poveștile nu se pot spune decât cu spectatori, așa că orice tertip poate fi folosit, de la amenințare la mituirea cu biscuiți. Se instaurează o relația specială cu lumea: Hamm redescoperă spațiul – plimbarea în jurul camerei cu scaunul cu roțile echivalează cu o călătorie în jurul lumii. Timpul e scos din țâțâni, așa că rămâne fixat pe 0 (care este atât coordonată spațială, cât și temporală), iar la o întrebare precum "E deja noapte?" se poate răspunde, firește, cu "Nu, e gri."

Personajele își creează realitatea prin limbaj: "Asta e o zi ca toate celelalte" – e o instaurare mentală, *de facto*, în infinitul mărunțit atât de tare, încât nu poate fi decât static. Relațiile sunt guvernate de neputință: nimeni nu poate pleca, nimeni nu poate veni, nimeni nu se poate mișca. O scenă reușită în care Clov îi aduce lui Hamm un câine de pluș accentuează duios sentimentul de infirmitate. Cu toate acestea, impresionează îngrijorarea față de sfârșitul veșnic amânat și spaima de singurătate de aceea atât Hamm, cât și Clov vor ca celălalt să le vegheze finalul. O altă scenă bine realizată e aceea în care se fac probe cu un ceas deșteptător. În mod ironic, ceasul ar trebui să anunțe finalul, plecarea lui Clov. țăraitul ține loc de cuvinte, schimbul de "replici" este comic.

Sunt interesante ca viziune scenografică aparițiile lui Nagg și Nell de sub mormane

de vechituri și gunoaie, e interesant și șanțul cu apă (folosit puțin). Cu toate acestea scena respiră – chiar cu Hamm tronând în centru, sumă de amputări (e orb, de aceea ochelari mați și groși îi acoperă ochii, stă într-un scaun cu roțile, e dependent de calmante). Două scări fac legătura văzului cu lumea exterioră. O ușă îi asigură lui Clov o pseudo-mișcare către un spațiu ce e definit ca "al lui". Dar ieșirile din scenă nu sunt decât pretexte pentru a reveni.

Sfârșit de partidă are parte de atmosferă beckettiană și de umor, dar intențiile rămân uneori neexploatate.

ROUND THE CLOCK: AUTO-DA-FE

luni, 2 martie 2009

Auto-da-fe de Tennessee Williams, regia: Theodor Cristian Popescu, traducerea: Ioana Ieronim, scenografia: Andu Dumitrescu, coregrafia: Florin Fieroiu, muzica originală: Vlaicu Golcea, asistent scenografie: Cristina Ilioiu. Cu: Dana Talos, Cătălin Pătru Adrian Maticoc, Vlad Robaș, Anca Pitaru, Mihai Alexandru, Simina Contras, Viorel Rață, Dana Maria Lăzărescu, Cătălin Grigoraș, Ofelia Popii, Florin Coșuleț

Theodor Cristian Popescu, regizorul spectacolului *Auto-Da-Fe*, a propus un univers fragmentat – atât ca tematică, cât și ca structură, prin alăturarea a trei mini-piese de Tennessee Williams.

Prima relevă drama unui bărbat care săvârșește fără voie un fapt condamabil în sine (deschide o scrisoare care nu îi este adresată), în urma căruia se confruntă cu o problemă de conștiință. Scrisoarea conține fotografii pornografice, drept urmare, atât destinatarul, cât și expeditorul sunt pasibili de pedeapsă (de aici – un unic indiciu al temporalului). E o secvență care se construiește pe tensiune, cu voci în surdină; planează un aer îmbâcsit (orașul e prăfuit, cartierul e periculos, căci se întâmplă lucruri rele). Personajul masculin, Eloi (interpretat de Cătălin Pătru) își declară și își amplifică starea de "nu mi-e bine" prin provocarea crizelor de astm și întreținerea suspiciunilor. Dialogul cu mama sa (Dana Talos) pare un meci de ping-pong: replicile sunt scurte și tăioase. Atunci când mama îi prescrie coduri morale și de igienă (înainte de a afla ceea ce a săvârșit), situația pendulează între ridicol și tragic. Finalul e surprinzător, schimbarea se întâmplă repede: indecizia duce la lipsa acțiunii, care este în final auto-sanționată. Eloi decide să pună capăt situației, devenită de nesuportat pentru el: focul șterge totul, casa este incendiată, odată cu ea dispar probele incriminatorii și vinovatul fără vină. Trecerile între scene sunt făcute din mers. Prima trecere este în tonuri de roșu.

Cea de-a doua secvență are iz cehovian. Un portar (Adrian Maticoc) face predarea postului, în fața unui cinematograf. Marea provocare în maldărul de banalitate este păzirea unei scări care duce spre un spațiu interzis. Portarul vechi (aș fi zis bătrân, dar nu are decât 28 ani, din care zece în serviciu) se revoltă împotriva angajatorului și își povățuiește succesorul. Un rol foarte bun face aici Vlad Robaș (noul portar), care își joacă personajul cu o naivitate aproape angelică. Două afișe vechi de film fac palpabilă realitatea de după ușa cinematografului (prezentă și sonor) și încadrează, din nou subtil, în timp. Acțiunea e dinamică, un du-te-vino constant pe fundalul micilor drame: iubiri consumate în sală, scandaluri cu proprietarul cu alură de Don Corleone (Viorel Rață), frustrarea și plafonarea vechiului portar.

Din nou o trecere din mers, ușile se înlătură și se relevă cel de-a treilea decor, cel mai metaforic dintre cele trei (de altfel aceasta e și cea mai frumoasă dintre cele trei părți). Prima senzație e că intri într-o peșteră. Se dovedește

a fi o cameră ce adăpostește un El și o Ea, dar răceala este justificată. Debutul scenei este ținut în nemișcare: înțepenirea Ei e opusă ploii care nu încetează să curgă și dinamismului proiecțiilor (cu imagini prelinse și tensionate pe perete – lumea care trăiește la viteză de *fast forward* – o altă opoziție la stagnarea din încăpere).

Ea (Ofelia Popii) se mișcă *round the clock*, e o prezentă extrem de străvezie și fină, El (Florin Coșuleț) e robust și se foiește fără liniște în pat. Chiar înainte de cuvinte poți înțelege ruptura; chiar și decorul sectionează partea Ei de partea Lui. Apropierile dintre cei doi au un aer de nefiresc. Ea devine manechin în brațele Lui sau i se scurge printre degete.

TIMIȘOARA

24 APRILIE

Copilul din spatele ochilor de Nava Semel, un concept de Mălina Petre

Copilul din spatele ochilor e un *one woman show* cu Mălina Petre. Subiectul e sensibil, cu mult potențial emoțional: o mamă vorbește despre copilul ei care suferă de sindromul Down. Dar, din păcate, spectacolul nu are nuanțe, textul e "spus" de la un capăt la altul. Rolul e, cu siguranță, neasumat (actrița se concentrează pe rememorarea textului, nu pe joc), decorul e minim, deseori obiectele parcă nu servesc povestea, ci dau senzația că umplu doar spațiul (improvizat) de joc, astfel că montarea pare pripită.

27 MARTIE

Cotton Wool de Ali Taylor, regia Barabás Olga, cu Faragó Zénó, Páll Gecse Ákos și Szűcs Noémi

Cotton wool e un text frumos, ce permite interpretări gradate, având în centru o metaforă – a mugurilor înfloriți, la care se adaugă o legendă (din folclorul scoțian și irlandez) cu spirite ce pot lua forme ale creaturilor numite selkie.

Doi adolescenți (de 16, respectiv 18 ani) încearcă să treacă peste moartea mamei lor – o situație limită care le va intermedia trecerea spre maturitate. Spațiul e bine dozat: micuța sală Studio a Teatrului Maghiar e împărțită în trei spații. Decorul e multifuncțional: o plajă plumburie cu nisip, de care facem abstracție pentru a pătrunde pentru scurt timp în casa celor doi frați și pentru a asista la împachetarea bagajelor, la certuri sau la copilării. Muzica e misterioasă, pentru a întreține atmosfera aflată la limita între fantastic și real. Trei actori tineri, Faragó Zénó, Páll Gecse Akos și Szűcs Noémi reușesc să creeze dialoguri credibile și roluri muncite și expresive.

EVENIMENT: FIFITUT (TIMIȘOARA, 6-9 APRILIE)

Între 6-9 aprilie 2009, în sala Teatrului German de Stat s-a desfășurat Festivalul Internațional Francofon de Improvizatie și Teatru Universitar din Timișoara (FIFITUT), organizat de Ambasada Franței în România, având drept co-organizatori: Lectoratul Francez al Universității de Vest din Timișoara și Asociația Hexagone.

FIFITUT a reunit în acest an 14 trupe francofone de teatru și improvizație compuse din tineri actori, studenți care au venit din Ucraina, Moldova, Serbia, Belgia și România (Timișoara, București, Iași, Cluj, Brașov).

Scopul FIFITUT a fost popularizarea teatrului de improvizație și aducerea pe scenă a unor spectacole bune, susținute de trupele invitate. Dintre montările prezentate amintim: *Femeia ca un câmp de luptă* de Matei Vișniec (Trupa Pluriel, Iași), *Communication à une académie* de Frank Kafka (Teatrul Universitar Regal din Liège, Belgia), *Le théâtre ambulat de Chopalovitch* de Ljubomir Simovotch (trupa Les JeuNs, Universitatea din Novi Sad), *Opt femei* de Robert Thomas (trupa Féérie, Dniepropetrovsk).

Cei 85 de actori prezenți la festival s-au întrecut în măiestrie, iar echipele din centrele universitare românești au susținut meciuri de improvizație, într-o atmosferă competitivă, dinamică, creativă.

SCRISOARE DESPRE ÎNGERUL ARGINTIU

ANAMARIA POP

Urmare din pagina 32

Dar în '76, când a apărut romanul *Fancsikó și Pinta*, ar fi putut să mă distrugă într-o secundă. Deci, un tânăr este foarte aservit. Pentru mine a fost extrem de importantă părerea poetului Sándor Weöres, pe care-l cunoscusem prin intermediul scriitorului Hubay și care, citindu-mi textele, mi-a spus: «Nu-i rău». Cu asta puteam exista mult timp. Da, dar foarte mult timp nu se putea... Cărțile mele mergeau în paralel cu schimbarea petrecută în proză! Din cauza asta au zburat așa de sus! Schimbările, tot ce se petrecea, erau foarte bine reflectate în cărțile mele. Atunci au pășit în arenă și marii critici literari: Endre Bojtár, Péter Balassa, Mihály Szegedi-Maszák, László Szörényi ș.a. Cărțile mele s-au conturat așa cum s-au conturat, au avut destinul pe care l-au avut... nu pentru că ar fi vrut să schimbe ceva, ci pentru că au fost scrise așa cum au fost scrise. Literatura s-a autoposedat. Cât privește numele... aici povestea începe să devină frumoasă, ca să nu spun... de-a dreptul comică. Când mi-au publicat prima dată un text în revista literară *Elet és Irodalom* – mai exact, prima oară nu mi l-au publicat –, mi-au spus că acum totul e în regulă, totul e bine, acum numai numele... dar au comis greșeala și n-au spus că trebuie schimbat, ci trebuie maghiarizat. Eu le-am propus că, eventual, poate fi vorba de numele *Eich*. Dar n-au înghițit gălușca. De fapt n-a fost un lucru complet prostesc – din partea lor, evident, a fost o prostie crasă –, și poetul Sándor Weöres mi-a spus la început că, eventual, mi-ar trebui un alt nume. Tocmai pentru ce spuneai și tu, că acest nume sună atât de puternic, încât mă eclipsează. Dar mie nu mi-a fost teamă. N-a intrat în discuție, nu m-am gândit la așa ceva, apoi ulterior s-a dovedit că am avut perfectă dreptate. După două cărți, rezonanța acestui nume, despre care se poate spune că e ușor de reținut, nu mai conta... Evident, în cazul primei cărți a mai însemnat ceva, dar după aceea eu m-am definit exclusiv prin cărțile mele, nu am altceva la îndemână..."

Rar am întâlnit un scriitor care să se raporteze cu atâta dragoste și umilință la scris, dar în același timp cu o forță extraordinară, cum o face Péter Esterházy. În general, între ora opt și unu Péter nu poate fi abordat, stă în camera lui și scrie (o cameră unde, în afară de soția lui, nu intră mai nimeni și Péter face slalom între teancurile de cărți și manuscrise...), la telefon răspunde Gitta, care cu un devotament rar întâlnit are grijă ca-n casă să fie pace și liniște. Péter Esterházy nu-și scrie romanele cu computerul, ci cu mâinile (și picioarele... cum mi-a spus la un moment dat): "Adevărul este că transcriu totul de trei ori, iar la cea de-a treia transcriere mă străduiesc să scriu lizibil. Apoi urmează geniala Gizella, Gizi, o adevărată doamnă de modă veche, pe care am moștenit-o de la Péter Nádas, și introduce totul în computer. Pe la sfârșitul anilor '90 am chemat-o la telefon și i-am spus că: draga mea Gizella... trebuie să-ți schimbi modul de viață. Trebuie să înveți să scrii la computer. Pentru că eu am caiete. Așa s-au conturat ordinea și isteria privitoare la instrumentele cu care scriu. Când mă uit la un caiet, știu în ce stadiu este, văd caracterul literelor, deci cu ce pix am scris. Dacă am folosit pixul cutare sau cutare... sau am folosit deja, în mod firesc, stiloul. Pentru forma a treia, cea definitivă, folosesc stiloul. Atunci am ajuns deja la final. Bănuiesc că vrei să mă întrebi dacă sunt sau nu un nebun maniac. Poate că da, poate că nu, poate sună destul de grav, dar nici prin cap nu-mi trece să scriu de la început cu stiloul, pentru că, de exemplu, cu stiloul omul scrie mai încet. Deci, totul are o motivație."

Caietele pe care scrie Péter Esterházy au întotdeauna același format A4, cu spirală,

scrie doar pe o pagină, iar pe pagina de vizavi sunt observații, note, însemnări. La urma urmei, are dreptate, totul funcționează ca un computer, deci un caiet este un *file*, prea mult n-ar câștiga nici cu un computer, pe deasupra acesta ar mai trebui și întreținut. Important este că știe ce anume conțin diferitele caiete. În perioada când a scris *Harmonia caelestis* aceste caiete s-au mai rătăcit, a lucrat cu un volum imens de material. În asemenea situații, de exemplu, face un sumar al lor, un sumar ținând seama de anumite puncte de vedere. Își notează că în caietul cutare și cutare, din punct de vedere cutare și cutare, a scris aproximativ cutare și cutare. Apoi le ordonează. A consumat sute și sute de caiete... Caietele i le cumpără Gitta, dar a fost o vreme când mai fura caiete și de la copii. Are patru copii. A scris *Harmonia caelestis* timp de aproape zece ani. Anul trecut, după lansarea traducerii românești, mi-a spus... "am intrat cu părul negru în *Harmonia*... când am ieșit eram cărunți..."

Dragă Cornel, mai la începutul scrisorii ți-am scris ce romane am tradus din opera lui Péter Esterházy... în timp ce-ți scriu această epistolă, adică-n paralel, i-am botezat fiecare roman, așa, pentru mine. Ești prima persoană căreia îi *deconspir* aceste nume, apoi, în 29 martie, când la ora 4 după-amiata mă întâlnesc cu Péter la cafeneaua Astoria din Budapesta, am să-i spun și lui... *Verbele auxiliare ale inimii = Roman-Durut, O femeie = RomanX97, Harmonia caelestis = Roman-Caleidoscop, Ediția revăzută = Roman-Rană, Privirea contesei Hahn-Hahn = Roman-Gravid, Cartea lui Hrabal = Roman-Scrâșnit*...

Péter Esterházy este marele magician dinaintea cortinei cuvintelor – la fel cum Péter Nádas, un alt scriitor extraordinar, este marele magician dindărătul cortinei cuvintelor. Multă lume mă întreabă dacă nu mi-e greu să traduc texte-Esterházy. Sigur, ușor nu este, dimpotrivă (dar oare merită să trăiești altfel decât să te lupți zi de zi ca să învingi greul?). Limba română este ideală pentru traducerea lui Esterházy. [...]. Firește, pe parcursul traducerilor au apărut multe momente când s-au impus discuții profesionale, când am avut nevoie de explicațiile lui la decodarea unor pasaje mai deosebite, mai abstracte, mult prea ungurești, cu trimeri la operele unor autori pe care nu-i citisem... sau pur și simplu să mă verific dacă am interpretat bine sau nu anumite lucruri, ținând seama de faptul că locuiesc într-un mic sat aflat la cca 70 km de Budapesta, deci nu pot să fiu zilnic la Budapesta, la fel, ca să nu mai pierd vremea cu scrisul e-mailurilor lungi, privind aceste neclarități, de obicei îi scriu doar atât: "s.o.s., cheamă-mă urgent la telefon!". Întotdeauna încă în ziua respectivă mă sună, iar dacă n-o face, știu precis că este plecat în străinătate – o face când se întoarce. Deseori se întâmplă să-l sun eu (dar niciodată între ora opt și unu), întotdeauna îmi stă la dispoziție cu toată generozitatea. Sigur, s-a mai întâmplat ca, fiind pierdută în timp și-n spațiu... să mai dau cu bota-n baltă, cum se spune. Îmi amintesc că în anul de grație 2000 tocmai traduceam *O femeie*, iar în paralel interviul *Cină la Esterházy* pentru revista *Observator cultural* – textul trebuia să-l trimit de urgență redacției, dar aveam niște neclarități. În ziua respectivă, era o zi de duminică, la televizor se transmitea spectacolul de gală care încheia Jocurile Olimpice de la Sydney, dar eu efectiv uitasem și l-am sunat la telefon. Mi-a răspuns cât se poate de firesc: "Știi, îngere, azi e duminică, spectacol de gală, Sydney, am crezut că mă pot uita și eu la televizor, dar nici o problemă, hai să vedem ce nu ți-e clar în textul meu." Apoi am vorbit mai mult de o jumătate de oră. În final mi-a fost rușine... era duminică, spectacol de gală, Sydney...

Prietenilor, mulți sau puțini, pe care îi

are, așa li se adresează: cu "îngere". Pentru mine el este Îngerul Argintiu, de o modestie și de un firesc rar întâlnite. Evident, de atunci încoace mă uit și eu în calendar, verific ce zi este când tocmai vreau să-l sun... la fel, ca nu cumva să se transmită la televizor vreun meci de fotbal sau ceva legat de sport... dar, pentru orice eventualitate, de obicei mă înțeleg cu Gitta, cu soția lui. În ultima vreme am comunicat des. I-am tradus patru cărți, una după cealaltă. Indiferent de natura întrebărilor ivite pe parcursul traducerii, întotdeauna a fost la fel de cooperant. Dar s-a întâmplat să mă sune el, asta ca să-mi spună cât de mult i-a plăcut cartea lui Mircea Cărtărescu, Dan Lungu... "tu, futu-i, ce literatură bună aveți voi, românii..." De altfel, Esterházy a scris prefața antologiei de proză optzecistă, apărută anul trecut în traducere maghiară la Editura Noran din Budapesta. Nu este o prefață scrisă de complezență, cum se întâmplă în atâtea alte cazuri, este una cât se poate de sinceră, a citit fiecare text, și-a făcut fișe, i-au plăcut mult textele respective. Mi-am dat seama de asta după ce mai bine de o oră îmi vorbise foarte entuziasmat de proza lui: Gheorghe Crăciun, Mircea Nedelciu, Ioan Groșan, Viorel Marineasa, Radu Țuculescu, Petru Cimpoeșu, Alexandru Vlad, Daniel Vighi, Mircea Pora... M-a întrebat despre fiecare... Cu altă ocazie mi-a spus cât de mult îl apreciază pe Andrei Pleșu, pe Patapievici... I-a citit cu mare interes pe Panaït Istrati, Mircea Eliade, Matei Călinescu, Norman Manea... în zilele când urca Golgota la Arhivele Istorice ale Serviciilor de Securitate Națională (omologul CNSAS din România) ca să se documenteze pentru *Ediția revăzută*... avea în buzunar o carte a lui Cioran – de altfel, în roman amintește despre asta. Astă-vară, când i-am translatat o scurtă discuție avută cu Manolescu, era foarte încântat că fuseseră pe aceeași lungime de undă privind traducerea franceză a romanului *Ulysse* al lui Joyce...

Péter Esterházy este un prieten loial și autorul ideal pentru un traducător. Își respectă traducătorii, îi consideră co-autori, pe fiecare în limba în care este tradus. Or, acest lucru înseamnă enorm pentru un traducător. De adevăratele valențe ale acestui aspect mi-am dat seama nu foarte demult, când am simțit pe propria-mi piele și atitudini diametral opuse, când un autor își consideră traducătorul drept un scrib, un sclav, și se poartă ca atare. Esterházy nu se va purta niciodată astfel cu traducătorii lui. Esterházy nu se va purta niciodată arogant, n-o să-l vezi niciodată că face pe grozavul, că se bate cu cărămida în piept, cum fac alți autori, care după două-trei cărți se cred deja alfa și omega, având

pretenția să li se spună *maestre*... Esterházy știe să mulțumească. Mi-a mulțumit și mie (în public sau în particular, în scris sau verbal) pentru fiecare traducere, a mulțumit și celorlalți traducători care se ocupă de cărțile lui. Cu cât un autor este mai valoros, cu atât este mai modest, asta este concluzia la care am ajuns în cei douăzeci de ani de când mă ocup de traduceri. La fel este și Péter Nádas. Esterházy nu face caz de faptul că s-a născut într-una dintre cele mai celebre și vechi familii aristocratice maghiare. Aristocratismul lui este intrinsec. Este un nobil din cap până-n picioare. Îi sunt foarte recunoscătoare, traducându-i cărțile am învățat enorm de mult, lucruri care nu se pot învăța la facultăți...

Dragă Cornel, cam atât pot să-ți scriu despre Péter Esterházy. Îl cunosc de aproape 20 de ani, dar totuși, *încă* nu știu cine și cum este. Este un fenomen. El l-am botezat Îngerul Argintiu. Cum poți să descrii argintiul? Cum poți să descrii argintiul?

Cu drag: Anamaria Pop

P.S. Uitasem... Péter Esterházy nu are telefon mobil. De altfel, în *Ediția*... amintește la un moment dat că în curând va fi cam singurul cetățean al lumii care intră într-o cabină telefonică de pe stradă. Și încă un aspect. Esterházy este extraordinar de calm, de cumpătat, cel puțin eu nu l-am văzut încă niciodată nervos sau agitat. Imaginează-ți, cu câteva zile înainte de Crăciun m-am uitat într-o seară la televizor, la știri. În perioada respectivă era apogeul grevelor de la aeroportul din Budapesta, toate cursele amânate, oamenii stăteau de câteva zile în aeroport, injurau, erau agitați, dormea fiecare pe unde apuca, fiecare ar fi vrut să călătorească, se înghesuia să prindă, eventual, o cursă. Firește, echipa televiziunii prezenta imagini de la fața locului. La un moment dat pe cine văd pe micul ecran? Pe Péter. Péter Esterházy stătea la rând în fața unui ghișeu din aeroport, care numai rând nu se putea numi, eventual un tornado uman... stătea cât se poate de calm în mijlocul mulțimii și citea. Era atât de prins de lectură, încât ulterior a aflat că fusese filmat... Când am vorbit la telefon de Crăciun, l-am întrebat ce a căutat la aeroport, cât a stat acolo, în nebunia aia? Mi-a răspuns cu naturalețea-i caracteristică: "Păi, îngere, din moment ce aveam bilet de avion... e firesc să fi fost la aeroport... Nu știu cât am stat, mult... nu m-am uitat la ceas... am citit..." *No comment*.

Szalkszentmárton, 12 martie 2009

VARIATIUNI PE TEMA CASANOVA

RADU CIOBANU

Sándor Márai (1900-1989) e un scriitor seducător și profund asupra căruia e riscant să emitem judecăți definitive întrucât, foarte productiv fiind, încă nu cunoaștem decât o mică parte a operei sale.*) Din puținul acesta se poate totuși anticipa câte ceva dacă ținem seama de recurența unor teme, motive, obsesii și predilecții pentru anumite soluții narative. Noul său roman apărut la noi – *Turneu la Bolzano* – îndreptățește o astfel de anticipare, cu atât mai mult cu cât aduce, pe lângă cele știute, o deoalare a convingerilor auctoriale, nu doar ca *Weltanschauung*, ci și ca (dacă mi se îngăduie) o *Kunstanschauung*, ca o viziune asupra artei, o *ars poetica*. Scris pe când autorul intra în al cincilea deceniu de viață, în 1940, la un an după *Moștenirea Eszterei* și cu doi înainte de *Lumânările ard până la capăt*, *Turneu la Bolzano* este, ca și celelalte amintite, cartea unei vârste când, peste trunchiul creativ încă viguros se înfășoară insidios neliniști și nostalgii care te fac să simți cum "se lasă amurgul peste orașe, peisaje și viață".

În *Turneu la Bolzano* există un personaj central, care însă, mai mult decât în celelalte două romane, este, la urma urmelor, un pretext pentru investigarea, uneori căzuistică, a unor sisteme de valori. Pe măsură ce avansăm în lectură, percepem tot mai insistent sugestia asocierii, cel puțin sub aspect structural, cu capodopera lui Rahmaninov, *Rapsodia pentru pian și orchestră pe o temă de Paganini*. Tema la Márai e Casanova – pretextul din care se dezvoltă trama epică pe cât de simplă, pe atât de bogată în deschideri spre adevărate spectacole colocviale cu puternică pondere morală. Sándor Márai este în cele din urmă un moralist sagace și incisiv, dar în egală măsură senzitiv, receptiv la mesajul ceasurilor crepusculare și al valorilor amenințate de extincție, precum, bunăoară, respectul demnității umane: "[...] în marele duel al vieții – scrie el – sunt permise, chiar și în momentele decisive, numai armele politeții: numai astea ni se potrivesc nouă, oamenilor, dacă vrem să rămânem demni față de rangul nostru." Și ce înseamnă, în opinia sa, un om pe piața cotidiană? În acest răspuns stă cheia înțelegerii viziunii sale: "Un amestec dintre caracter și destin, nimic altceva." Din perspectiva gusturilor deochiate de azi, Márai ar putea să apară ca un scriitor "expirat" sau, eufemistic zis, un scriitor retro. La o analiză atentă însă, consecutivă unei lecturi de intenție, această impresie se nuantează substanțial, iar aura retro apare ca un pigment cromatic menit să reveleze prin contrast tocmai actualitatea discursului său.

Într-o notă liminară, Sándor Márai își avertizează cititorul că asemănarea personajului său cu celebrul Giacomo Casanova nu e decât o aparență. L-a interesat caracterul "romantic" al personajului și mai puțin biografia în sine, din care n-a păstrat decât data și circumstanțele evadării. Restul e "plăsmuire și poveste". Giacomo, cel ce – descins intempestiv la Bolzano – provoacă rumori și drame secrete, este, așadar, o ficțiune-pretext pentru dezvoltarea în regim de variațiuni pe o temă dată a discursului intențional al autorului. Dar de ce tocmai Casanova? Întâi – cred – pentru că acest aventurier pitoresc și mitoman satisface prin histrionismul său însăși apetența lui Márai pentru categoria teatralului. În al doilea rând, deoarece prototipul oferea toate premisele

veridice artistice pentru a i se atribui și calitatea de scriitor. Deși aceasta îi complica și mai mult personalitatea, ea îi oferea scriitorului real Márai prilejul de a-și devoala propria *ars poetica*. Or, pentru un cititor care e și el scriitor, aceasta devine partea cea mai interesantă a romanului, punându-l în postura unui receptor empatic, în măsura în care, într-adevăr, cum argumenta recent Simona Sora, "[...] lectura este o redescoperire de sine prin celălalt, o regăsire a intimității, trecând prin diverse vârste fizice, psihologice sau spirituale [...]"**)

Giacomo este astfel, prin excelență, un caracter deconcertant, un cumular, un conglomerat de vicii și virtuți sortit neîmplinirii, lipsit de scrupule și purtător al unor nobile idealuri etern refulate, "arogant și teatral", dar cu respect pentru *fair play*, "omul muzicii, al acțiunii, al luminii, al adulecării, al curiozității", consacrat însă ireversibil nestatorniciei, neprevăzutului și aventurii, în fine, "un soi de ființă intermediară, între om și fiară, un soi de creatură fabuloasă", cum îl caracterizează Contele de Parma, bătrânul său adversar, care, în limitele unui cod al onoarei de amândoi respectat, îl admiră și îl detestă. În cursul confruntării lor, care este una "față în față cu adevărul", Contele de Parma știe să-i stimuleze orgoliul, îi cunoaște punctul sensibil și îl tratează ca pe un artist capabil să ducă la capăt ceea ce-i cere, întrucât "[...] numai artistul, numai el poate să arunce în aer legile timpului și pe cele ale spațiului." Flatant pentru Giacomo, care, înainte de toate, se consideră scriitor. Calitate nu neapărat necesară structurii romanului și împlinirii personajului, dar necesară lui Márai pentru etalarea propriului crez. Pentru Giacomo, deci, în continuarea ideii despre artă a Contelui de Parma, "[...] scrisul e ceva magnific, ceva ca și puterea [...]" E mai mult decât atât "[...] e însăși puterea, singura, adevărata putere." Pentru că "[...] scrisul are putere asupra destinului și a timpului. Tot ce faci, tot ce-ți dorești, tot ce iubești, tot ce vorbești sunt trecătoare. Trecătoare sunt femeile și iubirile. Trec emoțiile, iar timpul acoperă cu praf urmele faptelor noastre. Dar scrisul rămâne." În viziunea lui, scriitorii sunt de două feluri: cei fericiți, adevărații scriitori, "cei care trăiesc numai pentru litere, nu pot să facă nimic altceva", și cei pentru care scrisul nu e decât un instrument cu care vor (zadarnic!) să schimbe lumea: "Ăștia-s scriitorii nefericiți, care sunt puternici pentru că au spirit și forță, dar n-au liniște și evlavie, din cauza asta sunt nefericiți."

Cu siguranță Sándor Márai n-a urmărit să schimbe lumea cu scrisul său. A aspirat, în schimb, s-o înțeleagă și a făcut-o, în romanele pe care i le cunoaștem până acum, punând totul în ecuație. "Acțiunea" e neesențială aici, redusă la câteva, minime, etape, necesare pentru justificarea problematicei, ea devine pretext pentru retorica dezvoltării acestei problematicei și a atmosferei specifice ei. Îmi dau seama că, folosind cuvântul *retorică*, risc să îndepărtz cititorii de Márai. Dar forța sa de seducție stă tocmai în splendoarea retoricii desfășurată, precum coada păunului, în ample evantaie problematizante, de o supremă pregnanță stilistică, dar niciodată fastidioase. N-are importanță că aventurierul Giacomo,

cultivatul Conte de Parma sau juna proaspăt alfabetizată Francisca vorbesc la fel. Cu acel foarte personalizat simț al teatralului care-l caracterizează, Márai mizează pe faptul că, așa cum acceptă în teatru "înscenarea" și butaforia scenică, cititorul va înțelege și aici ceea ce e, de fapt, tot o convenție, lăsându-se sedus de o retorică fastuoasă, pusă în slujba unui mare belșug ideatic. Toate personajele sale îl exprimă astfel pe el însuși, scriitorul care-și transmite mesajul prin mai mulți interpuși. Toate convingerile, dilemele, contrarietățile sale se configurează astfel într-un magnific spectacol de idei, fără a neglija cătuși de puțin detaliile concrete menite a crea atmosfera și iluzia realului.

Se regăsesc și în *Turneu la Bolzano* câteva aspecte care pot fi percepute ca locuri comune ale romanelor lui Márai cunoscute nouă până acum. Unul dintre acestea este motivul așteptării înțeleasă ca o permanență a existenței, de care nu întotdeauna suntem conștienți, dar care își are rolul său obscur, determinant, nu de puține ori frisonant: "Există oare un sentiment care face să zvâcnească mai fierbinte, mai misterios inima umană decât emoția sărbătorii și a așteptării?" (*subl. RC*). Dar așteptarea nu tulbură doar în perspectiva sărbătorii, a unor previzibile ceasuri faste, ci și a unor împrejurări ce se prevestesc decisive în registru dramatic. Ca în *Lumânările ard până la capăt*, unde bătrânul general așteaptă de patruzeci de ani reîntoarcerea prietenului care i-a trădat cândva încrederea. Ca în *Moștenirea Eszterei*, unde Esztera așteaptă de douăzeci de ani revenirea hahalerei absolute, Lajos, pe care încă îl iubește, detestându-l. În *Turneu la Bolzano* Giacomo nu așteaptă revederea cu Contele de Parma decât cinci ani, subiectul disputei lor fiind Francisca. Dar, la urma urmelor, revederea Contelui sau a Franciscai o aștepta el cu nemărturisită ardoare? Nimănu, nici chiar cititorului, nu-i este prea clar. Sigur e însă că toate aceste revederi precedate de îndelungi și tensionate așteptări sunt, în esența lor, niște căi ce duc

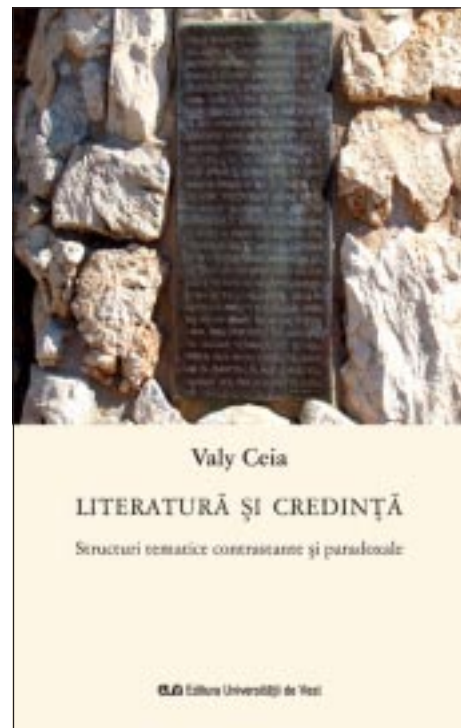
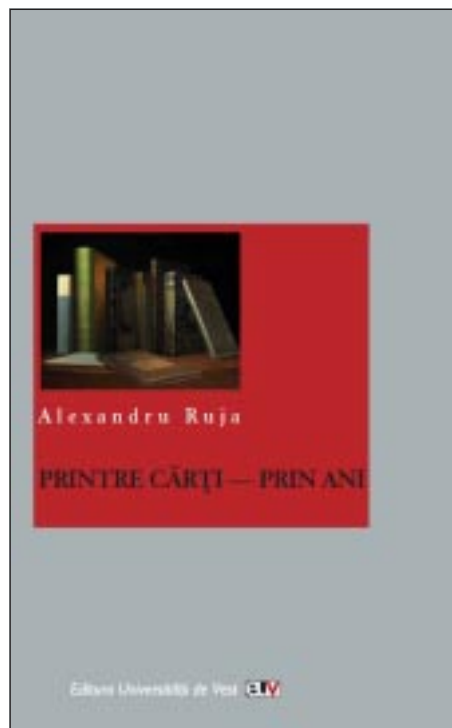

înspre clarificarea decisivă, în postura "față în față cu adevărul", a unor situații limită. Cu deosebirea că în *Turneu la Bolzano*, mai mult decât în celelalte două romane, Sándor Márai și-a "înscenat" propria viziune asupra lumii, propria sa "filozofie a vieții", într-o multiplă confruntare retorică a cărei actualitate nu s-a perimat nici după aproape șaptezeci de ani. E doar apanajul adevăraților scriitori, cei care, cum spune el, "nu pot să facă nimic altceva". După cum – trebuie spus – inconfundabilul "stil Márai" poate fi regăsit în *Turneu la Bolzano* în toată eleganța și subtilitatea sa, cu toată culoarea și bogăția de nuanțe, grație, și de data aceasta, eminenței și, fără îndoială, laborioasei traduceri semnate de doamna Anamaria Pop.

*) Au apărut până acum la noi romanele *Lumânările ard până la capăt*, Editura Humanitas, 2004 și *Moștenirea Eszterei*, Editura Curtea Veche, 2006, ambele în traducerea doamnei Anamaria Pop.

**) Simona Sora, *Regăsirea intimității. Corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*. București, Editura Cartea Românească, 2008.

la EDITURA UVT

DOMNUL SI VAGABOANDA DANA CHETRINESCU

Toate tipurile de mișcare feministă – vechi, radical sau nou – și-au făcut un bun obicei din a arăta cu degetul comunitățile tradiționale care își mărită abuziv fetele la vârste pre-pubere. A venit și rândul opiniei masculine să se cutremure la auzul veștii că un puști indian a fost de curând căsătorit cu o cățea (la propriu!). Nu se cunosc motivațiile de ordin religios din spatele acestui ritual neobișnuit, dar nu pot să nu mă gândesc cu groază la câte sacrificii este omul dispus să facă pentru obținerea cine știe cărui beneficiu fizic sau metafizic, acum și aici, sau cândva, într-o lume mai bună.

Iată, bunăoară, cam la ce ne lăsa regimul ceaușist să credem că se pretau tinerii români în anii 80. Din perspectiva fetei: "Mă mărit cu oricine, numai să obțin buletin de București și să evit repartitia" (conform dualismului care funcționează la fel de imbatabil și astăzi, atât în măritiș, cât și în alte domenii de amplu interes cum ar fi economia și fotbalul: Capitala contra Provincia). Din perspectiva băiatului: "Dacă un taximetrist bucureștean nu-și poate permite mai nimic, atunci măcar să se poată însura cum se cuvine". Dar, cum totul e bine când se termină cu bine în filmele de propagandă ale deceniului 8, fata din provincie alege, până la urmă, postul de inginer agronom la sat, unde taximetristul se dovedește a fi un merituos veterinar. Împreună, Mircea Diaconu și Catrinel Dumitrescu vor avea mulți copii și vor revoluționa producția la hectar.

Comedia *Buletin de București* oferă tineretului multe lecții de viață, chiar și atunci când o face în mod accidental. Pattern-ul măritișului de dragul buletinului (cu variațiunea: de dragul Green Card-ului) s-a perpetuat în deceniile post-decembriste, ba chiar s-a dovedit boală molipsitoare și pentru cetățeni de alte etnii și confesiuni, după cum observăm din tematica filmelor hollywoodiene, unde putem vedea, de pildă, o tânără americană primind bani de la un tânăr francez pentru ca acesta să-și asigure dreptul de muncă în State, gest urmat de razii la domiciliu pentru verificarea credibilității datelor personale oferite de cei doi înșurați și de câte și mai câte). Și în cetatea de celuloid totul e bine când se termină cu bine, așa că americanca și francezul se îndrăgostesc lulea după ce statul, în urma amușinării fraudei, le-a confiscat verighetele și i-a declarat divorțați și liberi de contract.

Treaba cu măritișul ca sacrificiu (cvasi)metafizic pare, însă, un fenomen mai amplu decât poate cinematografia să cuprindă cu ochiul liber, în genul "comedie romantică, audiență generală". O incursiune în universul anunțurilor matrimoniale ne-o dovedește cu prisosință. Istoricul britanic H.G. Cocks¹ dedică un volum întreg acestui gen, arătând că anunțul matrimonial a fost și rămâne pentru mulți un subiect tabu: este ispitor pentru marea majoritate (Cocks estimează că orice occidental de vârstă medie la ora actuală cunoaște cel puțin un cuplu format în urma unei legături inițiate prin mica publicitate), dar foarte puțini sunt cei care își mărturisesc pe față această fascinație. Acum un secol, când fenomenul era încă în fașă, opinia publică stigmatiza deopotrivă rubrica matrimonială și starea de burlăcie - cea din urmă cu un termen mai necruțător ca fierul încins: "fata bătrână", adică orice femeie peste 21 de ani care nu avusese șansa de a-și fi găsit (sau de a i se fi găsit) un soț. Într-o epocă în care puține femei aveau o carieră sau o situație financiară care să le confere independență, fetele bătrâne – o știm din

romane, dacă nu de altundeva – formau o pletoră de mătuși îndoliate și ticăite, enervante și caricaturale. În acest context, găsirea unui partener, mai mult decât o simplă dorință personală, era o adevărată presiune socială. Nu puțini erau, însă, și bărbații care apelau la mica publicitate pentru a-și găsi o parteneră. Moda a demarat în timpul celor două războaie mondiale, când mulți soldați plecați pe front doreau compania constantă a scrisorilor unei femei, anunțul matrimonial dobândind, astfel, o aură eroică, boemă, onestă, atenuând obscuritatea sau chiar ridicolul cu care fusese înfierat. Între obscur și eroic a zăcut din totdeauna și elementul ilicit: de la doamne bogate și singure care căutau tineri parteneri de distracție și călătorie (eventual, deși nu musai, căsătorie), până la domnișoare sărace și singure care își câștigau existența prin intermediul a ceea ce societatea numește eufemistic, deși supărător și lipsit de imaginație, cea mai veche meserie din lume.

O superbă parodiare a primei categorii de anunțuri ne-o oferă regizorii de animație Hanna și Barbera într-un film în care Tom Cat răspunde unei chemări de mica publicitate ticluite astfel: "Doamnă în vârstă, caut motan însoțitor pentru călătorii de afaceri". Doamna în vârstă se dovedește a fi însăși Baba Cloanța călare pe mătură, care, pe lângă pălăria ascuțită, pelerina neagră și coada de mătură, are nevoie de o pisică pentru a-și completa brand-ul vrăjitoresc și pentru a decola profesionist în miez de noapte. A doua categorie ne izbește drept în față când navigăm pe Internet sau când răsfoim gazetele locale. Mai puțin amplu reprezentată decât rubrica de imobiliare, unde mulți vând vrabia de pe gard celor puțini încă dispuși să lase cioara din mână, sau decât rubrica de servicii oculte, în care, de exemplu, Maria din Lugoș mulțumește nu știu cărei măicuțe făcătoare de minuni pentru că "a împreunat-o cu soțul în doar 24 ore (sic!)", rubrica de matrimoniale abundă în descrieri detaliate ale nurilor blondelor, roșcatelor și brunetelor. În ziarele de acum o jumătate de secol, Cocks găsea fraze care rezumau calitățile unei femei cam așa: "distinsă, discretă, știu să pun murături la borcan". Poșta lui Cupidon 2009 zice: "transexuală, fără prejudecăți, ofer companie domnilor generoși". Un anunț respectabil, încă din zorii existenței rubricii matrimoniale, încheia, convențional dar sigur pentru ambele părți: "Rog seriozitate". Un anunț fără prejudecăți de astăzi are un final mai puțin convențional, deși trădând o preocupare la fel de mare pentru siguranța ambelor părți: "Rog igienă". Domnii receptivi la trend nu se lasă nici ei mai prejos, trădând (și) o cunoaștere aprofundată a laturii civice a problemei, atât de bine surprinsă de cinematografie și serviciile de imigrări: "domn cu dublă cetățenie" dorește să găsească "tânără cu probleme materiale". Dubla cetățenie pare un motiv recurent la mica publicitate, chiar dacă, în mod ispitor, natura exactă a adjectivului "dublă" rămâne pentru totdeauna învăluită în mister.

În lumina acestui studiu socio(pato)logic, cred că unirea tânărului hindus cu maidaneza canină ar trebui să ne mire mai puțin. Probabil că partenera de sex femeiesc dorește să-și asigure intrarea într-o rasă și castă superioară și preferă varianta cu vâl de mireasă pe cap celei la minut, proțap sau tavă, aseasonată din belșug cu ierburi aromatice.

¹ H. G. Cocks, *Classified: The Secret History of the Personal Column*, Random House 2009

CĂTEAUA MAGICĂ CIPRIAN VĂLCĂ

"Membrii unui trib din estul Indiei și-au căsătorit copilul cu o cățea, în speranța că vor alunga ceea ce ei cred că este un blestem care îl amenință pe băiat, anunță AFP. Părinții lui Sangula, de 18 luni, s-au lăsat convinși să își căsătorească fiul cu o cățea din sat, după ce au descoperit că băiatului îi ieșea un dinte nou din gingia superioară. Pentru acest trib din statul Orissa, este vorba de o prevestire care anunță moartea bebelușului: strămoșii acestei comunități cred că apariția arată că fiul lor va fi atacat și devorat de un tigru. Doar o căsătorie cu o cățea va îndepărta tragica soartă care îl așteaptă, cred ei. O ceremonie religioasă, inclusiv cu o dotă a «miresei», a avut loc într-un templu hindus din Jaipur. Căteaua a purtat inele și un lanț din argint, așa cum cere tradiția" (*Evenimentul Zilei*, 17 februarie 2009).

Misoginul francez Pierre de Tosel, cunoscut mai ales în cercul libertinilor din jurul lui Ludovic al XV-lea, și-a dedicat întreaga viață alcătuirii unui îndreptar practic pentru îmblinzirea femeilor. După ce a studiat textele anticilor, după ce a citit cu maximă delectare tratatele teologilor creștinismului primitiv în care era înfierată natura schimbătoare și plină de vanitate a femeii, după ce a comentat în compania celor mai reputați specialiști ai epocii tehnicile de dresaj folosite pentru supunerea șoimilor, corbilor și urșilor, el s-a socotit suficient de pregătit pentru a da o replică devastatoare subtilului opuscul al magistrului Agrippa von Nettesheim *Despre superioritatea femeilor*. Pe lângă erudiția acumulată, pe lângă zecile de caiete pline de însemnări despre natura femeilor și mijloacele cele mai potrivite de a le învinge cerbicia, Tosel putea să se laude și cu o experiență de viață extrem de utilă, căci trăise vreme de zece ani alături de Anne Gemberge, socotită femeia cea mai rea de gură din întregul regat al Franței. Acest episod se terminase, însă, într-un mod nefericit, atunci când, scos din minți de nesfârșitele reproșuri ale nevastei, Tosel o spintecase cu sabia și o aruncase din turnul castelului în care locuia. Condamnat la exil pentru fapta sa, primise consimțământul regelui de a se întoarce în Franța în schimbul promisiunii de a scrie cel mai complet tratat despre natura coruptă a femeii.

Tosel scrisese deja mai bine de patru sute de pagini după doar câteva luni de la revenirea la Paris, însă apoi a avut parte de o perioadă îngrozitoare ce a ținut mai bine de cinci ani și în care n-a mai adăugat nici un singur rând manuscrisului păstrat în cabinetul lui de lucru. Se zvonea că se îndrăgostise de o pitică aflată în serviciul contelui de Valmont, căreia îi trimitea interminabile epistole de amor, deși biata copilă era analfabetă. După ce pitica a fost căsătorită cu un rîndaș cocoșat, Tosel s-a aflat în pragul sinuciderii, fiind salvat tocmai pe când se pregătea să se arunce în Sena. Însoțit de cei mai apropiați prieteni ai săi, a călătorit mult prin Europa, încercînd să uite iubirea-i nefericită. A poposit îndelung în Germania, străduindu-se să regăsească manuscrisele pierdute ale redutabilului său rival, maleficul Agrippa. Din nefericire pentru el, a și dat peste unul dintre acestea și - cel puțin așa pretind admiratorii săi - de aici avea să i se tragă și sfîrșitul, căci s-a întors la curtea regelui însoțit de o cățea neagră ce vorbea latinește.

Continuare în pagina 31

ÎNTOARCEREA VAGABONDULUI. ACUM MILIONAR ADINA BAYA

De pe la *Stăpânul inelelor* (*The Lord of the Rings: The Return of the King*) încoace nu s-a mai întâlnit în ultimul deceniu vreun film care să genereze atâta efervescență și să colecteze un maldăr atât de impresionant de premii cinematografice ca *Vagabondul milionar* (*Slumdog Millionaire*). Deși în mod evident temele celor două se află la mulți kilometri distanță, ele au un miez narativ construit conform aceluiași coordonate. Transpuse pe ecran după câte un roman, cele două urmează rețeta clasică a basmului, adică melanjul paradoxal între neverosimil și irezistibil. Modelată după tipicul basmului clasic în cazul *Stăpânului inelelor* și cel al basmului modern în cazul *Vagabondului milionar*, rețeta se dovedește infailibilă în captivarea unei audiențe largi și diverse, aducând un vraf de statuete Oscar, premii ale Academiei britanice de film, Globuri de Aur și multe alte nominalizări și distincții.

Dacă ne uităm prin filtrul insipid al rezumatului, povestea *Vagabondului milionar* e plină ochi de coincidențe și potriveli cusute cu ață albă. Totul se învâрте în jurul personajului Jamal Malik (Dev Patel), fost copil al străzii și actualmente *chaiwalla* (servitor de ceai) la un call-center din Bombay/Mumbai, care ajunge să participe la foarte-vizionată și mult-aplaudată versiune indiană a emisiunii *Vrei să fii miliardar*. Deși doar vag alfabetizat, eroul nostru reușește să plece cu potul cel mai gras, dovedind literalmente că "școala vieții" poate aduce la fel de mulți bani ca aceea de pe urma căreia se livrează diplome cu parafă. Mai exact, el descoperă că fiecare

întrebare cu care e presărat drumul de la statutul de falit la cel de milionar în rupii își află răspunsul într-un episod din viața sa de până atunci. Iar până la urmă reușește, evident, să răspundă corect la toate.

Folosirea jocului *Vrei să fii miliardar* ca pretext pentru spunerea poveștii prin juxtapunerea câte unui fragment din viața lui Jamal peste fiecare întrebare din cadrul emisiunii (în scopul aparent al justificării răspunsului) reprezintă o strategie narativă ce asigură coerență și unitate unui scenariu altfel întins ambițios pe o perioadă lungă de timp. Ca prin minune, succesiunea întrebărilor corespunde unei abordări aproape perfect cronologice a vieții lui Jamal. În căutarea de soluții la întrebările formulate de omologul indian al lui Virgil Ianțu (la fel de arrogant și sfidător, ba chiar malițios în film), aflăm cum Jamal și fratele lui, Salim,

au ajuns orfani la vârsta la care mulți copii abia ies din scutece, cum au aterizat apoi într-un orfelinat ce de fapt ascundea o rețea de exploatare a copiilor pentru cerșetorie, cum au reușit să scape de acolo și, în fine, cum Jamal alege să devină "fratele cel bun", pe când Salim ajunge implicat în lumea interlopă a Mumbai-ului.

În timp ce fragmentele disperate ale scenariului sunt ținute laolaltă în acest cadru narativ al jocului, firul roșu al acțiunii este – cum altfel într-un film cu parfum de Bollywood? – o poveste de dragoste. Rămasă și ea fără părinți, micuța Latika îi însoțește pe cei doi frați până la un punct din poveste, însă nu reușește să li se alăture în evadarea din orfelinat. Despărțit de ea prin distanță și ani, Jamal nu încetează totuși să fantazeze la o întâlnire cu cea de care s-a îndrăgostit încă din copilărie. Însăși venirea la emisiunea *Vrei să fii miliardar* se datorează convingerii că ea se va afla printre cei 90 de milioane de privitori, și asta îi va aduce cumva împreună.

Deși povești cu cerșetori deveniți prinți s-au spus din belșug, iar era personajelor inspirate din "vagabondul" lui Raj Kapoor și a întâmplărilor lor hiperdramatizate a cam apus, *Vagabondul milionar* reușește să reia și să împropăteze această rețetă cinematografică. În ce fel? În primul rând prin adoptarea unui stil de filmare conceput de regizorul britanic Danny Boyle pentru a nu lăsa atenția publicului să scape nici o clipă – montaj rapid și o coloană sonoră dinamică, aproape în stil videoclip, plus cadre în care explodează culorile vii ale mahalalei indiene, chiar și atunci când ele aparțin unui morman de gunoi sau unei adunăături de cocioabe. În plus, filmul rupe constant ritmul romantic, alăturând idealizărilor prea "roz" câte ceva din realitățile brute ale Indiei actuale. Violenta împotriva musulmanilor, exploatarea copiilor, clivajul dramatic dintre clasa bogată și locuitorii mahalalelor, mizeria cumplită și întunecimea vieții interlope, chiar și în contextul în care India devine "centrul lumii" – felii din aceste mari teme se îngrămădesc printre episoadele din viața lui Jamal și se lasă descoperite în spatele mirajului reprezentat de jocul televizat ce vinde iluzia unei vieți fără stigmatul sărăciei.

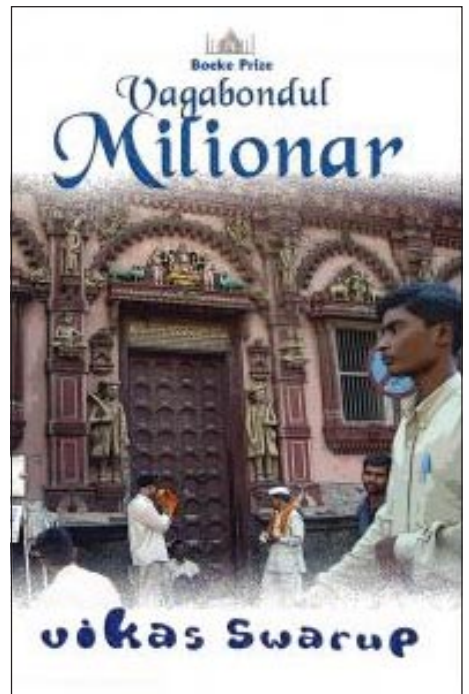
INDIAN THRILLER CRISTINA CHEVEREȘAN

La capitolul „mari succese internaționale”, anul 2009 a debutat în trombă cu marșul triumfal al peliculei *Slumdog Millionaire*, ce pare a-și fi asigurat simpatia – dacă nu adulația – unui public numeros din toate colțurile lumii. Nimic mai ușor de explicat dacă luăm în considerare romanul de la baza spectaculoasei ecranizări, inițial publicat sub titlul de *Q & A* și redenumit ulterior, pentru a capitaliza notorietatea filmului. Este cartea de debut a indianului Vikas Swarup, diplomat de profesie și scriitor de curiozitate. Petrecându-și ultimele două decenii în misiuni oficiale în Turcia, SUA, Etiopia, Marea Britanie și Africa de Sud, împătimitul consumator de *thriller*-uri și-a făcut timp de experimente literare în timpul șederii la Londra, oraș despre a cărui atmosferă culturală mărturisea într-un interviu¹ că l-ar fi inspirat și ambiționat.

A luat astfel naștere, în 2005, o carte scrisă în decurs de două luni din idei stocate pe parcursul câtorva ani. Povestea vagabondului milionar avea să devină un fenomen, aflându-se azi în curs de traducere sau pe rafturile librăriilor din patruzeci de țări. Versiunea românească aparține, poate nu întâmplător, Irinei Nistor, critic de film și inconfundabila voce de pe casetele video dintr-o epocă pentru mulți apusă. Formula romanului e simplă, bine definită: protagonistul câștigă un concurs de tip *Vrei să fii miliardar*? și e arestat, sub suspiciunea de înșelăciune. Ca prin minune, apare o avocată ce se oferă să-l apere și îi cere, în schimb, adevărul. Prilej potrivit pentru Ram de a-și începe istorisirea: răspunsul corect la fiecare dintre cele 12 întrebări de cultură generală îi fusese oferit pe tava providențială a experienței de viață.

Urmează, așadar, 12 capitole ce relatează copilăria și adolescența unui puști al nimănui, abandonat la naștere și obligat să se descurce de mic într-o Indie a contrastelor fabuloase și terifiante. Deși e improbabil ca un tribunal să dea vreodată crezare unei asemenea încrângături de coincidențe – majoritatea fericite, dar puțin plauzibile –, personajul își asigură compasiunea unui public ținut cu sufletul la gură. Structura episodică ușurează sarcina autorului, care își propune să combine intriga alertă cu pasaje de observație socială. "Nu am vrut să scriu o saga de familie sau o fabulă magic-realistă"², declară diplomatul, delimitându-se de anumite modele contemporane de impact.

Miza lui Swarup se leagă de cultura populară, de lumea show-urilor TV cu audiență și difuzare. Pornind de la varianta indiană a sus-numitei emisiuni, el stârnește o curiozitate aparte, nu neapărat pur literară. Tiparul urmat este unul verificat, menit să încante și emoționeze la scară largă: cerșetorul se transformă în prinț, Cenușăreasa devine o domniță grațioasă, totul prin buna credință personală și bunăvoința astrelor. *Vagabondul milionar* e mai degrabă un basm modern, un fel de *O mie și una de nopți* în care naratorul nu luptă pentru viață, ci pentru libertate și dreptate, iar subiectul nu e ficțional, ci auto-biografic. De unde și aglomerarea de elemente ce descriu India prin ochii masei copleșitoare de condamnați la mizerie, boli, abuzuri. Swarup nu evită scenele tari – crimă, cerșetorie, mutilare, prostituție, viol –, care alunecă totuși pe lângă un protagonist imun la ghinioane fatale.

Comentariul socio-filosofic e periferic, eroul-povestitor nu are timp să insiste asupra problemelor grave pe care le înregistrează în fugă. Meditația rămâne în grija cititorului.

Reacțiile unor scriitori de talia lui Salman Rushdie³ la popularitatea filmului și cărții nu surprind: peripețiile tânărului Ram Mohammad Thomas – nume hindus/musulman/creștin strategic ales – se concentrează mai mult pe cantitatea de aventură și suspans decât pe construcție și investigație psihologică. Astfel, Swarup a fost acuzat că folosește itinerariul personajului pentru a prezenta caractere, situații, medii, locații dintre cele mai diverse, sacrificând continuitatea și veridicitatea de dragul culorii locale. Delhi, Agra, Mumbai sunt decorurile principale, pentru a căror reconstituire autorul face apel la propria memorie, dar și la cea a Internetului, el exprimându-și recunoștința pentru ajutorul neprețuit al Google⁴.

Elementul de legătură constant rămâne concursul pentru care inteligența practică și cunoștințele obținute pe străzi și în mahala îl pregătesc pe Ram. "De la astronomul beat care îi bate iubita află cea mai mică planetă a sistemului solar: Pluto. De la un bărbat însurat cu o preoteasă voodoo, capitala din Papua Noua Guinee: Port Moresby. De la un bătrân veteran de război, cea mai înaltă recompensă pentru curaj în armata indiană: Param Vir Chakra"⁵. Evadări, jafuri armate, încarcerări, furturi, asasinat, șantaj: toate își găsesc locul într-un carusel cu ritm amețitor. Umorele aproape deconcertant în context, lejeritatea trecerii peste scene zguduitoare contribuie la aura melodramatică a ceea ce s-a dorit un roman de acțiune indian prin excelență.

¹ Interviul *Rediff*, 1.02.2005, http://www.vikasswarup.net/index_files/page0050.htm

² Interviul *India Writes*, http://www.vikasswarup.net/index_files/page0050.htm

³ Salman Rushdie. *A Fine Pickle*. The Guardian, 28.02.2009.

⁴ Interviul *Deccan Herald*, 20.03.2005, http://www.vikasswarup.net/index_files/page0050.htm

⁵ Ron Charles. *The Man Who Knew Too Much*. The Washington Post, 31.07.2005.

TUR DE ORIZONT

Întârâtat de un text al lui Petre Fluerașu, intitulat "Marketingul cultural sau cum să ajungem din nou la public", publicat pe un site, Silviu Man semnează, în **Verso** (nr. 54-55), eseul "Cultură + marketing = love?" ● După ce extrage câteva idei din articolul lui Flueraș ("standardele culturale ale trecutului sunt inaplicabile", "valoarea se măsoară statistic" etc.) și le pune cap la cap, Man ne anunță că, astfel, ar trebui "să ne adaptăm cu orice preț", "să fim sinceri cu noi înșine, să scriem și să creăm doar pentru public" ș.a.m.d. ● Mai zice Silviu Man: "Realitatea este că schimbarea *din temelii* a început de mult și va continua probabil și fără aportul preopinentului meu. Proza s-a sufocat în arabescuri tehnice. Poezia a devenit de mult paradisul nonsensului. Din arta plastică contemporană înțelege fiecare ce vrea și mai nimic (câinele lăsat să moară sub ochii publicului al lui Vargas Habauc sau acvariile patologice ale lui Hirst. Tot în registrul lipsei de idei, unii din muzicienii consacrați în Occident dau semne acute că nu-și mai înțeleg propria artă (dovadă ridicola punere în scenă a *Simfoniei despărțirii* a lui Joseph Haydn)... " ● Noi credem că domnul Man generalizează. Noi credem că există poezie... grea, proză cu story, artă ce te lasă tablou, muzică tulburătoare. Excepțiile fac parte din – dacă nu-i cumva grav – democrație și pluralism. ● Dar suntem de acord cu eseistul de la Cluj atunci când scrie: "Actul cultural este mai întâi personal și apoi comunitar, prin *răsfângere*, dar niciodată colectivist, spre deosebire de mesajul de propagandă, care, pentru a fi eficient, nu poate fi, prin definiție, decât colectivist. (...) Parafrăzându-l pe Sabato, putem spune că actul culturii are doi poli: Unul și Universul. *Masa* nu se află nicăieri în această ecuație, din simplul motiv că actul cultural este prin natura lui unul interior, iar masa este, prin definiție, dependentă de stimuli exteriori. Putem recapitula, pentru elevii mai leneși: 1. cultura nu creează mase; 2. dacă masele se formează, nu putem lega acest fenomen de cultură, ci de propagandă. (Și atunci este legitim să ne întrebăm în slujba cărei ideologii s-a născut propaganda care mimează cultura)."

ILUZIONISTUL FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU ZMEUL

În **Cuvântul** (nr.3) este "deschisă", de către Doris Mironescu și Paul Cernat, "Istoria critică..." a lui Nicolae Manolescu. Excelentul critic P. Cernat anunță mai multe părți ale "lecturii" sale din cartea care a pus pe jar presa culturală românească. Acum, prima parte! Mai toată lumea care face cronici și recenzii prin revistele de la noi a scris despre tomul președintelui USR. Ne-am mirat că dl Marin Mincu n-a "zis" nimic, dar, ajungând la pagina 28 a revistei, am ajuns la concluzia că laureatul Premiului Herder se pregătește pentru asta. Deocamdată, își "face mână" cu "Iluziile literaturii române", de Eugen Negrici, carte comentată copios și câștigătoare a mai multor premii literare. Ați ghicit, cronica din "Cuvântul" e zdrobitoare, nu lasă loc de-ntors, e în răspăr cu tot ce s-a scris până acum despre "Iluziile...". Atențiune, puneți-vă vesta antiglonț, trage din toate pozițiile Marin Mincu: "Se poate observa însă imediat că E. Negrici n-are viziune critică personală și nici nu este înzestrat cu suficientă cultură interdisciplinară pentru a elabora o lucrare de asemenea anvergură teoretică, analitică și axiologică. El divulgă lipsa unei perspective juste asupra curentelor și direcțiilor literare diacronice, căci nu reușește să le fixeze într-un cronotop estetic/ideologic coerent și nici nu posedă acel metalimbaj suplu pentru a putea să investigheze întreaga literatură și să-i confere un relief semiotic plauzibil, fie acesta chiar

și negativ. Poate că impresia de extremă superficialitate este dată și de incitanța pamfletară exagerată acolo unde în mod normal ar trebui să prevaleze substanța ideatică". ● Vi se pare... vag? Nu e punctual? Imediat: "Recurgând la un adevărat galimatias de evaluări eronate, confuzii estetice flagrante, concepte hibride neingurgitate, etichetări critice oligofrene, asocieri comparatiste imposibile, caracterizări arbitrare, politizări conjuncturale, considerații puritane caraghioase, termeni tehnici improprii și sintagme exclamative ce identifică mai degrabă idiosincraziile unui veleitar resentimentar, E. Negrici se descalifică, situându-se în afara literaturii pe care a cercetat-o cu pasiune lăudabilă până la apariția acestei struțocămile critice". ● Din ultima coloană a... desființării, cea sub care stă scris – nici un alt articol nu are "nota redacției" – "Responsabilitatea pentru conținutul și tonul acestui articol îi aparține în exclusivitate autorului", desprindem un citat... lămuritor despre această "replică" extrem de dură: "Nu știu de ce, deși am avut intenția să scriu cât mai relaxat, tonul acestui articol mi-a ieșit de sub control și, din proprie inițiativă, a devenit foarte tranșant, aproape brutal. Poate pentru că miza care e în joc nu admite nici un fel de ambiguitate, nici măcar aceea invocată de Hugo Friedrich. Îmi asum toate riscurile ce decurg din atitudinea aceasta intransigentă. La sfârșitul acestor notații cam mândioase pe care le-am amănat un timp, din pădurea intelectuală, aș vrea să mai adaug că am fost foarte surprins de complicitatea lașă a acelor critici care l-au tămâiat aproape în cor pe dl Negrici numai pentru caracterul așa-zis provocator al pamfletului său." ● Cum ar veni: vă place provocarea? Iac-aici! Nu vrem să ne imaginăm cum va arăta "cronica" dlui Mincu la "Istoria" dlui Manolescu, în care cititorii sunt trimiși la dicționar pentru a afla despre opera lui Marin Mincu.

JURAȚI PE JURNALISM?

"Moare jurnalismul?" se întreabă cei de la **Dilema veche** (nr. 268) ● Mai respiră, am spune noi după ce am parcurs "răspunsurile" din pagini, dar pe nas. Iar din nas cam curge sânge. Începând cu ora 17. ● La știrile de pe TVR Cultural nu picură hemoglobină, că nu mai e de unde. De ce? Răspunde "doctorul" Cezar Paul-Bădescu: "Oamenii care fac *Jurnalul cultural* sunt total pe dinafară, n-au nicio treabă cu meseria de jurnalist și nici măcar cu limba română (că de cultură – ce să mai vorbim?...). De exemplu, poți vedea un material despre lansarea de la Cluj a romanului *Zilele regelui*, în care autorul să fie numit tot timpul Florian Filip. Sau poți afla de *comemorarea a 80 de ani de la nașterea* nu știu cărei soprane. Gafele acestea sunt, până la urmă, benefice, că te mai scot din amorțeală. Altfel, știrile sunt de o pliticoșenie cruntă". ● Păi nu ne rămâne decât să facem și noi ca Zorro: zap, zap! ● Tudor Călin Zarojanu e optimist, zice că presa va continua să funcționeze pentru că afaceriștii tot vor băga mâna în pungă, fiindcă n-au încotro. ● T.C.Z: "Un om de afaceri care are o fabrică și un ziar va închide mai degrabă fabrica decât ziarul. Și știți de ce? Pentru că fără fabrică el continue să existe, poate să se plângă că statul nu ajută domeniul privat, că e atacat fără fair play de concurență, că e mafia pe urmele lui; pe de altă parte, se poate lăuda că are ușa deschisă la... și poate lansa chiar subtile amenințări. Dar fără ziar? Fără presă?" ● O fi, până la un punct. Punctul prin care se vede fundul pungii. Și în presă se cam vede. Cu ochiul liber. Hai libertate!

ROȘIORII DE VEDE

ASTEPTÂND PROMISA CARTE... PETRU UMANSCHI

În febra descoperirii și sistematizării surselor pe care le folosesc la finalizarea volumului *Motorul de căutare*, am dat peste o emisiune radio înregistrată, pusă în undă acum doi-trei ani de un vechi prieten și (fost) coleg de radio, redactorul și realizatorul Bogdan Puriș, care este, după părerea mea, singurul profesionist în materie de divertisment din arealul timișean mass-media. Am găsit de cuviință s-o transpun în scris, spre a face cunoscute și celor care n-au ascultat emisiunea "Muzici moderne" unele aspecte legate de istoria muzicii rock timișorene ori chiar de activitatea semnatarului acestui articol, autorul volumului în pregătire, proiectat a fi lansat la sfârșitul acestui an.

Menționez că am respectat întocmai forma și conținutul textului, eliminând, din motive de spațiu, doar câteva pasaje. Afirmățiile corespund realității, autorul articolului de față putând proba aceasta prin dovezi indubitabile.

Bogdan Puriș: Bună seara, sunt Bogdan Puriș, iar invitatul emisiunii "Muzici moderne" este domnul profesor Petru Umanschi. Bine ați venit, domnule profesor.

Petru Umanschi: Bine v-am găsit, bună seara.

B.P.: Bine ați revenit, pentru că ați fost o figură extrem de populară și legendară a postului de radio Timișoara, realizatorul unei emisiuni care a intrat deja, cred, în conștiința publicului, "Istoria muzicii rock", chiar din 1990. Mai țineți minte cum au fost începuturile?

P.U.: Da, sigur că da și – de ce să nu recunosc – re trăiesc o mică emoție acum, când, iată, după doi ani și jumătate, revin în studiourile postului timișorean de radio pe care l-am slujit, zic eu, cu abnegație timp de 13 ani. "Istoria muzicii rock" era, așa cum spui, o emisiune, de ce să nu recunoaștem, extrem de ascultată. Faptul era confirmat de nenumăratele semnale din teren, sosite din partea unui public eterogen, atât din țară, cât și din străinătate. Mă refer, desigur, la state vecine ca Serbia, Iugoslavia, Ungaria și chiar Germania sau Austria. Îmi telefonau români stabiliți în aceste țări. Se pare că emisiunea, sper, a pus niște lucruri la punct într-o vreme în care nu se știa aproape nimic despre muzica rock în general și chiar despre cea autohtonă, în special.

B.P.: Dumneavoastră puteți afirma acest lucru deoarece sunteți un fin cunoscător al fenomenului rock național, în primul rând, dar și internațional, și asta de câteva decade încoace. Când afirmați că acesta era necunoscut sau puțin cunoscut pe plan local, probabil că știți de ce spuneți acest lucru, vă bizuiți pe niște fapte, niște amintiri, ați promovat muzica rock încă din anii '60 și, probabil, știți mai bine cum a fost ea pusă la index, când și de ce. Asta ar fi o poveste extrem de interesantă...

P.U.: Dar lungă și nu știu dacă vom avea suficient spațiu azi...

B.P.: Din câte știu, doriți s-o așterneți pe hârtie.

P.U.: Este vorba de un proiect pe care-l am de vreo doi ani de zile. *Motorul de căutare* va fi o istorie subiectivă a muzicii rock timișorene și nu numai, care va cuprinde o perioadă de la începuturile ei și până prin anii '70.

B.P.: Ați fost alături de începuturile muzicii rock timișorene în anii '60 și ați făcut chiar parte dintr-o primă formulă de succes. Vreți să ne povestiți puțin? Pentru ascultătorii noștri cei foarte tineri, care, eventual, au citit despre acele momente. Când ați început dumneavoastră să activați în mișcarea rock timișoreană?

P.U.: În 1961, bănuiesc, în luna aprilie, la – pe atunci – Casa Raională de Cultură din cartierul Mehala, situată lângă fostul cinematograf "Steaua roșie", exista un spațiu care ne-a fost pus la dispoziție de directorul Ion Tănase. Un grup de tineri entuziaști, pe atunci elevi și studenți, am încropit o formație. Aș putea spune, fără să mă laud, că eram cel mai preocupat de grup, erijându-mă în "capul răutăților". Eram student la vremea aceea, timp aveam berechet. Așa am alcătuit formația Uranus. Ea a început să activeze din 1961, mai precis din toamna acestui an. Acum e mai greu de înțeles. Noi am început să ființăm într-un mediu mai deosebit. Până atunci nu se văzuse, nu se auzise prea des muzică rock în România, fenomenul fiind o premieră chiar la el acasă. Ascultam la posturile de radio ungare și iugoslave "noul sunet". Aceste țări erau cu cel puțin trei-patru ani în avans din acest punct de vedere. Activitatea formației noastre – una din primele din România – a durat până în vara anului 1964, cu rezultate înfinat mai modeste în comparație cu cei care au venit după noi: Sfinții (Phoenix), Clasic XX, Reflex. Dar noi, cu Uranus, eram deschizători de parte...

B.P.: Cum adică "au venit după noi"?

P.U.: În 1964 majoritatea dintre noi am terminat facultățile, unii au părăsit orașul, mergând la posturi, alții s-au exilat în străinătate cu familiile, alții s-au "transferat" la noile grupuri ce au început să apară. Era un fenomen firesc. Noi deschiseseăm drumul, dar fenomenul lua amploare. Dintre cei mai cunoscuți muzicieni pe care i-a dat Uranus îi amintesc pe chitaristul Florin "Moni" Bordeianu, luat de Covaci la Sfinții (Phoenix), pe solistul vocal Harry Coradini, transferat la Clasic XX. După o vreme, Sergiu Țapuchievici a devenit solist de operă. Oricum, el excela în piese delicate, de factură lirică, gen "Una lacrima sul viso" (Bobby Solo). Cel mai spectaculos salt, după Bordeianu, l-a făcut saxofonistul Peter Wertheimer, elev de liceu. În 1965 el cânta deja la Festivalul Mamaia, în Big Band-ul regretatului maestru Sile Dinicu. Avea doar 17 ani. I-a acompaniat pe Aurelian Andreescu, Luminița Dobrescu, Dan Spătaru, Sergiu Cioiu. Ulterior a ajuns instrumentist în orchestra televiziunii din Tel Aviv, cântând sub bagheta... fostului ieșean Nancy Brandes, ex-pilonul formației Roșu și Negru. Deci, să observăm cum Uranus a fost o pepinieră pentru muzica românească și nu numai... Eu m-am lansat în presa de specialitate. Numai la *Orizont* dețin rubrica muzicală de 33 de ani, fiind cel mai "statornic" dintre cronicarii români, chiar dacă am avut/am articole și în alte publicații din presa românească și internațională. Despre Uranus țin să se știe că formația a avut spectacole în localități din județ, o prezență notabilă chiar pe scena Operei timișorene, cu prilejul unui concurs de muzică ușoară județean, luând și un premiu. Ca să se știe: cel care vi se adresează a cântat împreună cu Bordeianu ca solist vocal al trupeii, apoi cu Harry Coradini, pe atunci Köbl. Până a nu-l coopta în formație pe bateristul Nicu Enache, am bătut și la tobe, evident, nu ca Lipan, dar mă descurcam onorabil. Prin formație s-au perindat Mihai Muncioiu, Petho Ștefan, Dorel Ioanovici. Ca "statornici" îi amintesc pe chitaristul și vocalistul Gustav Rastadter, basistul Hugo, pianistul Virgil Panoff, saxofonistul Peter Wertheimer, Sergiu Țapuchievici, vocalist și bass-chitarist, soliștii Dana Lăzărescu, Petru Umanschi...

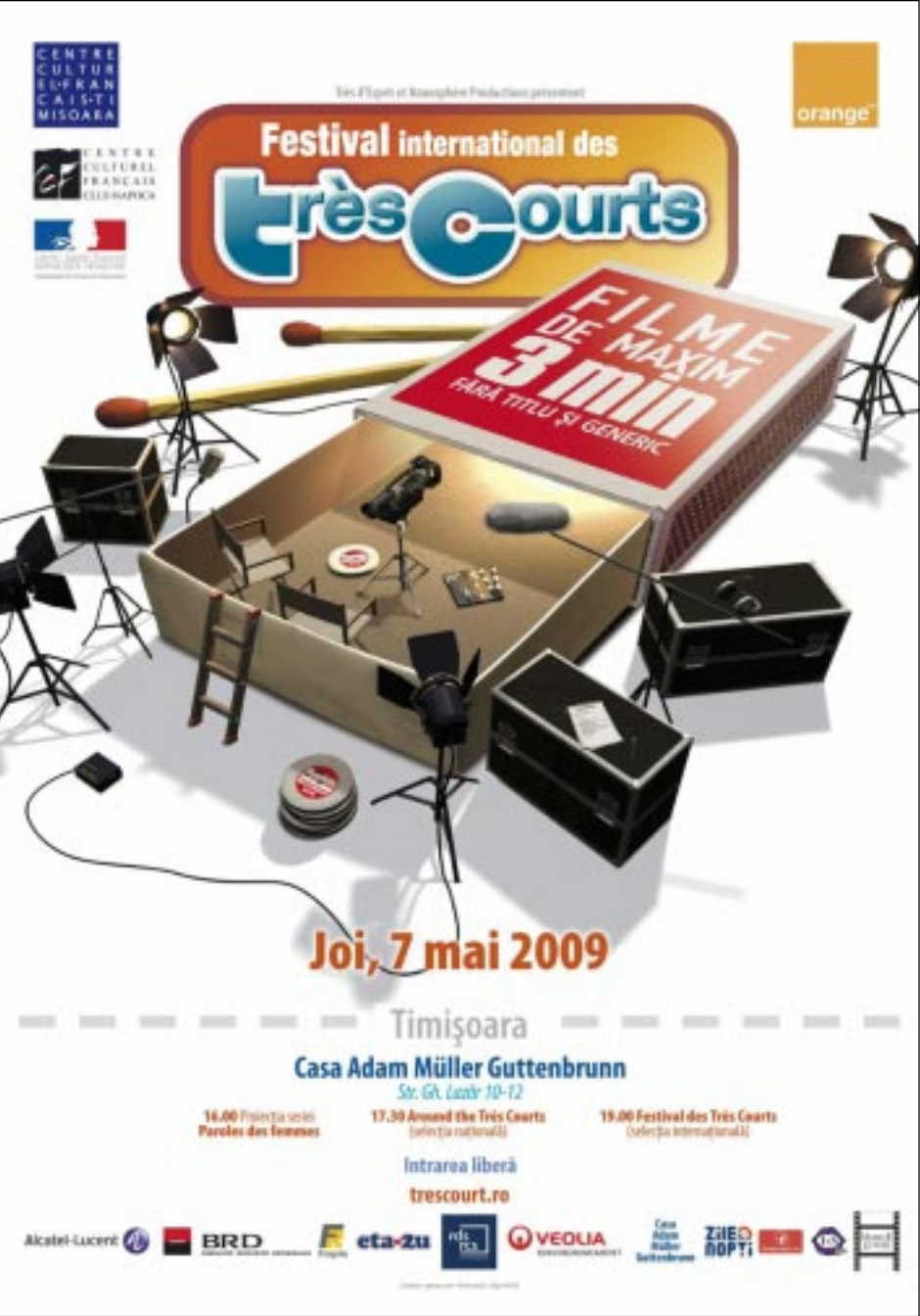
B.P.: Despre repertoriul grupului?

P.U.: În proporție de 90% acesta era alcătuit din covers după Byrds, Shadows, Elvis, Rick Nelson, Neil Sedaka. Aveam însă și câteva piese autohtone frumoase, care "prindeau" la public, poate și datorită glasului deosebit al Danei...

B.P.: După destrămarea formației – ca să urmăim firul muzical al carierei dumneavoastră – ați ajuns să promovați muzica rock.

P.U.: Am avut inițiativa, dar și curajul de a face prima cronică a formației Phoenix, apărută în ziarul local. Mai scrisesem aici despre Tudor Gheorghe, al cărui recital din tinerețe, "Menestrel la curțile dorului", m-a impresonat, despre Sassafrass, Milestones, I Dik Dik, Richi e Poveri, formații care concertau la noi, aduse de agenția de impresariat ARIA. Dar, una peste alta, am rămas datorită împrejurărilor primul cronicar român al grupului Phoenix, incontestabil cel mai important moment al istoriei muzicii rock autohtone.

(Va urma)

O PRECUVÂNTARE

Urmare din pagina 21

Îl mai țin minte, era prin "podrum", acolo îl ținea bună-mea după ce comuniștii i-au luat via. Și cum spun, mătușa-adoptivă-cea-preafrumoasă doar din când în când venea în cameră la Todor Ciucuriță care trăgea să moară și-i băga degetu-n gură să vadă dacă i se trage limba – semn că moartea nu-l mai lasă multă vreme pe fața pământului. Atunci se zice că ar mai fi reușit baci Todor o ultimă pedepsire și i-ar fi mușcat degetul preafrumoasei mătuși adoptive pe care prea des o cercetau vecinii, numai că baci Ciucuriță Todor n-a mai avut puterea să i-l reteze. Grozăvii din lumea evocată de Stela Simon pe care le-am aflat pe bancă. La uliță. Cu babele și moșii. O lume cu o primăvară frumoasă pe când mergeam la "morminți" și bună-mea săpa și punea floricele eastmancolor de le zice "măștihoane" pe mormîntul lui Ciucuriță și al lui nana Savita Scherlițoiaie – fostă cândva mătușă-adoptivă-preafrumoasă-la-care-săreau-gardul-vecinii.

O lume care e și a mormântului vecin – de dincolo de alea unde stăteam la umbră cu troinetă până isprăvea baba de săpat și de plantat floricelele "măștihoane" – unul catolic ce aparținea familiei Benedek, care avea de veghe la căpătâi un înger cu aripa dreaptă de ciment căzută și în locul ei se

arăta în soarele pascal "un fier beton de șase", cum spun maistorii zidari.

Cam asta e lumea din volumul de față. O necesitate publicarea lui. O nevoie satisfăcută a unei recuperări la care suntem datori, salvarea unei lumi care nu s-a nemurit atât cât ar fi trebuit și cât merită prin pagini de literatură. Spun cititorilor cărții de față că Stela Simon a reușit asemenea lucru și a împlinit asemenea datorie prin ceea ce a scris până acum printr-o vocație descoperită târziu, la o vreme când ai mai ales amintiri și trăiești mai mult în trecut ca să-l aduci la lumină pentru cei de azi și din viitorime, ca să-și cunoască "nemoșagurile" de demult, că altfel vor zice că suntem deodată cu frații Pește, cu Adrian Minune sau cu te miri cine. Anonimatul salvat al lumii de pe Valea Mu-reșului, de prin Zarand sau de pe coamele munților de la Wolfsberg, de-i zice Gârâna ori Brebu Nou, sate de pemi (nemți de loc din Boemia aduși prin munții Reșiței de nevoile industriei din Kakania musiliană). O lume definitiv moartă, fără urmași, o lume cu "morminți" pe care îi îngrijesc doar scriitori asemenea autoarei de față, la fel ca în vremile copilăriei mele, pe când bună-mea dădea cu săpăliga și planta floricele eastman-color pe mormântul aprigului Ciucuriță To-dor și a preafrumoasei sale consoarte la care prea ades săreau vecinii gardul.

REALITATEA...

Urmare din pagina 20

Doar că această agresivitate strunită sau ascunsă dincolo de o peliculă de conveniență socială e repede dată pe față în momentul în care omul se află la volan, în cutia de tablă a mașinii. Acolo e singur, cu puteri nemăsurate față de un om care merge pe jos, e semi-zeul capabil să se întreacă cu oricine îi stă în drum, într-un joc sportiv al morții.

Unde să-și găsească ascultător, sau cititor, sau privitor artistul care așteaptă de la semenul său, acea masă de toate meseriile, o recunoaștere, când totul e în dunga unei violențe mascate și defulate parcimonios prin frâne bruște și schimbări de viteză? Literatorul e, la rândul lui, ostentiv de scris pentru nimeni. Într-un mijloc de transport în comun mai poți vedea câte un om cu o carte în mână. Dar ce se poate recepta între hâțâielile troleului, tramvaiului sau autobuzului? O dramoletă fără prea multe chei de receptare, cu multă dragoste, de care cititorul din mijlocul de transport nu are parte, probabil, cu multă acțiune, care-i menține adrenalina la nivelul celei a șoferului de mașină, cu mult sex, ca în filmele pe care le va vedea pe micul ecran de acasă, după ce-și va pune dvd-urile preferate.

De cealaltă parte, creatorul nu înțelege de ce s-au schimbat într-atât de mult gusturile oamenilor, încât cartea lui rămâne în librării, tabloul necumpărat sau concertul fără spectatori în sală. El crede în ceea ce face, crede în rolul modelator al artei, crede în realitatea pe care o vede, dar aceea e una statică, pe care o percepe stroboscopic, având senzația falsă că e unitară și coerentă.

Cei mai de succes scriitori fie brutalizează cutumele lumii în care trăiesc, fie creează lumi paralele, unde cititorul să se poată refugia, ca într-un vis cu monștri, unde totul e posibil, dar se reduce doar la bine și rău, primul fiind învingător, dar muritor, celălalt învins, dar etern. Cheile de receptare pe care le folosește sunt diferite, vizând paliere de cultură așezate într-o scară, crede el, valorică. Doar că omul de azi nu are timp pentru subtilitățile lui stilistice, din ce în ce mai complicate, pentru a face față cerințelor celor din același domeniu. Omul de azi nu mai are timp nici pentru propria lui familie, de care se dezbară ca de cel mai inutil lucru. Și-atunci, la celălalt capăt al societății se adună o mână de învinși, care-și clamează dreptul la existență, dreptul artei lor de a fi recunoscută și pentru care unii și-au pus pe talerul existenței ultimele clipe de vlagă. Pentru toți ceilalți aceștia fac parte din lumea rataților, a celor ce cred doar în himere, când de fapt toți năzuiesc pe urma unor iluzii deșarte.

CĂȚEAUA MAGICĂ

Urmare din pagina 28

Deși s-a ținut de cuvînt și a încheiat în mai puțin de trei luni tratatul pentru care obținuse clemența regelui, tratat rămas fără titlu, dar cunoscut printre misogini drept *Infernul femeilor*, Tosel, care pretindea acum să i se spună nu Pierre, ci Cornelius, a mai trăit doar câteva săptămîni. Deși circumstanțele morții sale rămîn neclare, unii vorbind despre o simplă infecție urinară ce i-ar fi adus pieirea, legenda transcrisă de către Johanna Schopenhauer și cunoscută de Goethe și Schiller, așa cum arată schimbul epistolar dintre ei, oferă o altă explicație. Se spune că Tosel nu se mai despărțea de splendida cățea neagră, că îi șoptea vorbe pline de tandrețe la ureche, ba chiar că i-ar fi compus o serie de 60 de sonete pe care le citea plin de mîndrie celor mai apropiați dintre prietenii săi. Vicontele de Beaulieu pretindea chiar că ultimele 27 de pagini din *Infernul femeilor* ar fi fost dictate de cățea cea învățată, motiv pentru care ele nu mai sînt scrise în franceză, ca restul manuscrisului, ci în latină. Tot vicontele susține că un servitor al lui Tosel ar fi depus mărturie că l-ar fi văzut pe acesta dormind în fiecare noapte în același pat cu cățea și l-ar fi acuzat în fața regelui de spurcarea trupului animalului. Dezgustat de purtarea fostului său tovarăș de petreceri, regele ar fi ordonat uciderea discretă a smintitului, iar acesta ar fi fost otrăvit la doar două zile după aceea împreună cu metresa lui canină.

Infernul femeilor a fost păstrat în castelul vicontelui de Beaulieu pînă la moartea lui Ludovic al XV-lea și a circulat numai în manuscris pînă la începutul secolului al XX-lea, cînd a fost editat de Alfred Jarry.

Imaginile din acest număr reproduc lucrări ale artistului plastic

PETER JECZA

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Colectivul tehnic: Sorin Stroe (paginare, prezentare grafică).

www.revistaorizont.ro e-mail: fundatia@3europe.org

REDAȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 29 48 93, 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

Abonamentele se fac la P.T.T.R.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Abonamentele se fac la Rodipet, la poziția 4386 din catalog

SCRISOARE DESPRE ÎNGERUL ARGINTIU

ANAMARIA POP

Draga Cornel,

În urmă cu câteva săptămâni (poate chiar luni?) m-ai rugat să scriu un așa-zis eseu focusat pe textele lui Péter Esterházy, pe *omul* Péter Esterházy, cu tot ce ține de asta. Firește, ți-am promis, dar de atunci tot stau și mă gândesc cum aş putea să mă țin de promisiune, asta pe de o parte pentru că nu mă consider competentă să scriu un eseu, cu atât mai mult despre Péter Esterházy, iar pe de altă parte... cum aş putea să descriu argintiu? Iată, deci, motivul pentru care prefer genul epistolar, prin urmare am să-ți scriu o *scrisoare* în care voi încerca să-mi ordonez noianul gândurilor.

Să-l prezint pe Péter Esterházy? Este extrem de greu. Este ca și când aş vrea să golesc marea cu un degetar.

"Péter Esterházy, scriitor maghiar (Budapesta, 1950 –). Este unul dintre reprezentanții cei mai cunoscuți și cei mai importanți ai noii generații de scriitori din Ungaria, care la începutul anilor '70 a conferit o nouă orientare în proza maghiară, care în volumul *Introducere în beletristică* [...] *inovează și renunță la vechile structuri, dar propune o proză care, în același timp, are legături structurale cu tradițiile mai vechi.* [...] - iată ce se poate citi în Enciclopedia maghiară Larousse, p. 765.

Dar Péter Esterházy este mult mai mult decât atât. Îl cunosc de aproape 20 de ani, dar, totuși, *încă* nu știu cine și cum este. Este un fenomen. El l-am botezat Îngerul Argintiu. Cum poți să descrii argintiu? Ne-am întâlnit imediat după '90, îi citisem și recitisem deja romanul *Verbele auxiliare ale inimii*, carte apărută în 1985, de care făcusem rost prin căi oculte (pe vremea aceea trăiam la Satu Mare, la câțiva km de granița cu Ungaria, deci într-un oraș propice pentru contrabandă cu literatură bună). Știam câte ceva despre autor, nu prea multe, dar totuși... că este dintr-o veche familie de aristocrați, că este matematician, că-i place fotbalul și că-i place să mănânce – toate acestea le știam de la televiziunea maghiară, care, de asemenea, îmi lumina zilele în perioada de dinainte de '90. Romanul acesta mă marcase într-o măsură incredibil de mare, iar până la urmă m-am trezit că citesc textul în ungurește, dar de fapt îl *sînt* în românește. A fost momentul în care m-am decis să-l traduc. Pe vremea aceea nu-mi apăruse încă nici o traducere, aveam depus la Editura Kriterion un manuscris al unui volum de poeme de Gizella Hervay, manuscris care fusese însă stopat din motive de cenzură. Imediat după '90, cu ocazia primului drum la Budapesta, am făcut rost de numărul de telefon al lui Esterházy, mi-am luat inima-n dinți și l-am sunat. M-am prezentat și i-am spus că vreau să traduc *Verbele*... N-a fost absolut deloc mirat, mi-a spus că e-n regulă și m-a invitat la ei pentru a doua zi. Întâlnirea a fost cât se poate de firească și de plăcută. Locuiește la o margine a Budapestei, într-o zonă verde, pe malul Dunării, într-o casă nici prea-prea, nici foarte-foarte, o casă comodă, de altfel apare în multe din cărțile sale. Tot atunci am cunoscut-o pe Gitta, soția lui, o femeie absolut deosebită, cu sufletul cât o catedrală și o mare graficiană; de altfel ea *gândește* aproape toate copertele cărților lui Péter, edițiile ungurești, coperte preluate deseori și pentru edițiile din străinătate. Nu mai știu cât am stat la ei, dar știu că m-am eliberat foarte repede de chinga emoțiilor. Ne-am distrat că amândoi suntem din Zodia Berbecului, el fiind născut pe 14 aprilie, iar eu pe 7 aprilie, cu doi ani mai târziu.

Cine a citit *Verbele*... știe că în text sunt inserate propoziții, fraze mai lungi sau mai scurte, fie în forma originală, fie adaptate, din opera mai multor scriitori – este lista aceea lungă, chiar la începutul romanului. M-a întrebat dacă nu vreau să-mi spună detalii,

să-mi spună orientativ de unde sunt inserturile. I-am spus că nu, nu vreau, pentru că vreau să citesc, atât cât se poate, aceste cărți și să descopăr totul singură, încercând astfel să pătrund în structura interioară a romanului, să caut ce anume l-a determinat ca tocmai propozițiile respective să le insereze. Sigur, știam că *Beatriz*, *Beatriz Elena*, *Beatriz Elena Viterbo*, *dragă mea Beatriz*, *Beatriz a mea*, *pe veci pierdută*... e din *El Aleph*-ul lui Borges, știam de *Platonov*-ul lui Cehov, reperasem fraze și atmosfera din Camus, din Miklós Mészöly, din Lautréamont, Mallarmé, Handke și așa mai departe, dar voiam să citesc sau să recitesc tot ce se putea din opera autorilor înșirați. Această primă întâlnire a fost început unei frumoase prietenii și colaborări ulterioare. Mi-a spus să mă apuc de traducere, iar dacă am nevoie de ajutor privind decodarea textului, îmi stă oricând la dispoziție.

Când ne-am despărțit, l-am întrebat ce trebuie să știu despre Péter Esterházy? Mi-a spus că tot ce trebuie să știu despre un Trabant. Deci că e în doi timpi. De altfel, înainte de '90 Esterházy avusese un Trabant, la fel și eu. M-am apucat de citit și de tradus. A durat câțiva ani. Mi-am făcut o listă cu neclaritățile, iar când veneam la Budapesta, ne întâlneam (de obicei la cafeneaua Angelika sau Astoria) și-mi explica pe îndelete la ce și cum s-a gândit când scrisese pasajul respectiv. După ce am terminat traducerea, am bătut la ușile marilor edituri bucureștene. Romanul n-a trezit nici un fel de interes, a apărut abia în 1997, la Editura Institutul European din Iași, cu postfața unui alt bun prieten de al meu, regretatul scriitor Mircea Nedelciu, un mare admirator al lui Esterházy... îi citise romanul în franceză. Sigur, în condițiile în care pe la sfârșitul anilor '90 romanul acesta (dar și alte cărți ale lui Esterházy) apăruse deja în vreo 10-15 traduceri, mi-a fost extrem de neplăcut să-i spun că editurile românești n-au reacționat pozitiv la *Verbele*... De altfel, probabil că el intuise acest lucru, nu m-a întrebat niciodată ce se întâmplă cu ediția românească.

Îmi amintesc că în perioada respectivă, când vorbeam la telefon sau ne întâlneam, îl interesa în primul rând cum mă simt, dacă tratamentele medicale își au efectul scontat (treceam printr-o perioadă de mare încercare cu sănătatea). Asta este Esterházy. Oare câți scriitori care își doresc, firește, să-și vadă cărțile traduse și editate în cât mai multe limbi ar fi făcut la fel? Sunt sigură că pot fi numărați pe degetele unei singure mâini. Firește, între timp opțiunile editoriale s-au schimbat și-n România, în 2002 a apărut la Humanitas volumul *O femeie*, iar ediția a II-a în 2008, la Editura Curtea Veche (în 2007 a apărut la Curtea Veche și ediția a II-a a *Verbelor auxiliare ale inimii*). Tot în 2008 și tot la Curtea Veche au apărut *Harmonia caelestis* și *Ediția revăzută*, iar anul acesta, în 2009, urmează să apară la Editura Paralela 45 romanele *Privirea contesei Hahn-Hahn* și *Cartea lui Hrabal*.

Încă de la prima întâlnire ne-am dat seama amândoi că relația noastră nu se va limita la una *oficială*: autor-traducător. Simțeam că vibrează în jurul nostru acel ceva despre care amândoi știam că e flacăra unei prietenii de durată (acum, după atâția ani, am ajuns să comunicăm prin jumătăți de propoziții). Ceea ce s-a adevărit pe parcurs. Péter și soția lui, Gitta, chiar că sunt niște prieteni de nădejde. (Niciodată n-am vorbit cu ei despre asta, ne bucurăm pur și simplu de existența celui alt – abia în urmă cu un an sau doi, înainte să răspund întrebării *Ce carte tradusă de dvs. a fost începutul unei frumoase prietenii cu autorul?*, adresată în cadrul unei anchete inițiate de revista *Dilemateca*... l-am sunat și l-am întrebat dacă suntem sau nu prieteni... răspunsul a venit prompt, tot printr-o întrebare,

în inconfundabilul stil esterházyan: *Te-ai îndoit vreo clipă că suntem prieteni?*)

Relația mea cu Péter Esterházy este una ciudată. Chiar dacă nu ne întâlnim săptămânal (în ultima vreme vorbim des la telefon sau comunicăm prim e-mail), întotdeauna avem ce să ne spunem... e adevărat, vorbim cam deodată... de, amândoi suntem din Zodia Berbecului. Sau pur și simplu tăcem.

Apropo de răspunsurile esterházyene. Interviuurile cu Péter Esterházy se citesc cu mare plăcere. Întotdeauna răspunsurile lui sunt niște mici bijuterii de-a dreptul... cosmice. În interviul intitulat *Cină à la Esterházy* – text pe care l-am tradus în anul 2000 pentru revista *Observator cultural*, și care, de altfel, a stat la baza unui documentar TV, un film-portret - reporterul l-a întrebat, printre altele, despre calitatea lui de a mânca... fiind cunoscut faptul că lui Péter îi place în mod deosebit să mănânce. Iată cum a răspuns: "Întotdeauna-i foarte dureros când comand ceva de mâncare. Pentru că trebuie să aleg dintr-o mie de feluri, iar după, apare mereu întrebarea: oare n-ar fi trebuit să aleg mai degrabă pulpa de batal împănată cu usturoi? A doua problemă este că omul trebuie să-și dea seama urgent unde anume se află, iar din lista de meniuri să aleagă ceea ce... Păi, în treaba asta este vorba și de voință. Sunt un mîncăcios talentat și sunt recunoscător, dar mă mulțumesc și cu foarte puțin. O chestie simplă, dar făcută bine... o mîncărică de cartofi sau cartofi arși, niște cartofi prăjiți cu ceapă. Întotdeauna mi-a plăcut să mănânc. Măicuța mea a gătit foarte bine. La început mie și celor trei frați nu ne-a prea plăcut, gâtea prea domnește. De exemplu, în supa de cartofi era mai multă smântână decât în supa pe care o mâncam la colegii mei de clasă. La colegii mei supa era unsuroasă, grasă și pluteau în ea bucăți mari de ceapă, în timp ce la noi supa era mai franțuzească. Treaba asta genera deja un mic conflict, dar noi totuși ne educam, învățam. Că exista, de exemplu, aperitivul. Că o masă – nu o masă, ci o mâncare – are o curbă, deci nu este vorba doar că lângă friptură sunt cartofi, ci de faptul că totul începe de undeva, apoi conduce undeva și, în final, se termină undeva. Acum acest lucru îmbracă dimensiuni paradiziace. Deci dacă mă gândesc la un oraș, mă gândesc urgent la restaurantele de acolo. Când călătoresc cu femeia vieții mele, care se numește Gitta, în primul rând nu mă gândesc la ce anume am putea vedea acolo, ci la ce am putea mânca acolo. Nu de mult s-a pus problema să mergem în Portugalia, iar eu, urgent... Pentru că am mai fost o dată în Portugalia

și au fost fantastice restaurantele alea mici, ispititoare, astfel că urgent m-am gândit la ele, nu la Saramago... De bietul Pessoa nici nu mai vorbesc..."

Anul trecut când am fost cu Esterházy la București și la Neptun, nu am avut timp să-l invit la un chiolhan cu mititei, dar dacă vom merge și anul acesta (sper din tot sufletul), nu scap ocazia. Cu atât mai mult cu cât în romanul *Privirea contesei Hahn-Hahn*, pe care l-am tradus recent pentru Editura Paralela 45, amintește în mai multe locuri cât de mult îi plac mititei românești – *mitii*, cum îi spune Péter.

Cu ocazia uneia dintre întâlniri l-am întrebat ce-l motivează să scrie, practic, de ce scrie? Mi-a răspuns scurt și relevant: "Păi, nu-ți amintești, doar tu ai tradus *Curriculum Vitae* care deschide ediția românească din *Verbele*..." Da, avea dreptate, întrebarea mea își găsea răspunsul în acel *Curriculum* în care afirmă scurt și concis: "Deci scriu: pentru plăcere, din spaimă, pentru libertate și din interiorul libertății; și pentru că «nu-mi place această lume narcotică, grețosă și furioasă, vreau să o schimb», Zitat Ende, scriu."

Cu o altă ocazie l-am întrebat cum și-a făcut intrarea în literatură? Dacă numele Esterházy, numele uneia dintre cele mai celebre și vechi familii aristocratice maghiare din Europa, n-a fost o povară, pentru că sună extrem de puternic...? Mi-a povestit că atunci când a început să trimită revistelor literare fragmente din romanul *Fancsikó și Pinta*, asta era prin '73, manuscrisele îi erau returnate cu o foarte mare consecvență estetică. "Mi le azvârleau înapoi ca pe niște zdrențe. De peste tot. Necazul era că nu mai trăiam vremurile când totul funcționa complet contraselectiv, când valoarea era pusă sub teasc, iar prostia promovată. Pentru că atunci exista deja un Tandori, de exemplu. Marele poet Tandori era publicat, iar eu nu. O vreme poți să spui că toată lumea-i tâmpită – obiectiv, asta era situația... Stai că-mi amintesc cum era, a, da, iată cam cum se vorbea despre mine: «Pentru tot ce vrei să comunici în cele câteva fraze nu merită să scâncești atât» sau «Domnilor tovarăși, cine ne-a trimis iar acest gaz mov pentru voluptate?» – deci cam așa era. Un tânăr este foarte vulnerabil. Pentru că încă nu este finalizat. Eu nu eram încă finalizat. Abia cu volumul *Sscurt-roman-roman-de-producție* m-am definit, după ce am scris textul ăsta mi-am spus că acum pot să vină toți drept cocoasă pe spatele meu. Că pot să mă interzică, să-mi facă una-alta, orice, dar nu pot să mă prindă.

Continuare în pagina 26